

591170228

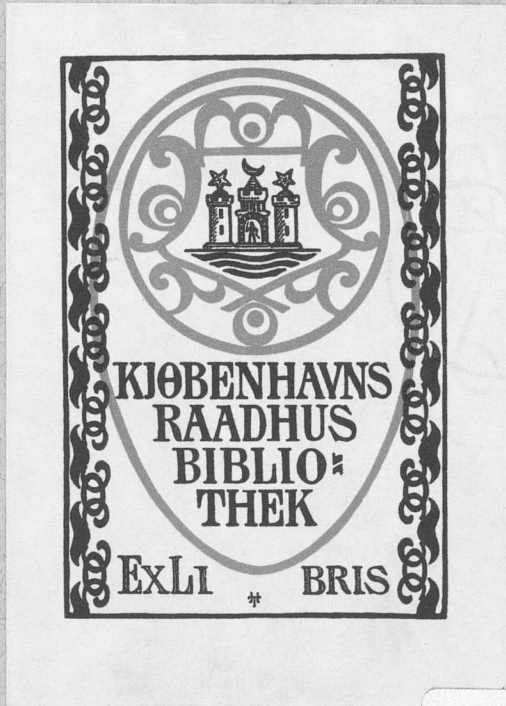

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

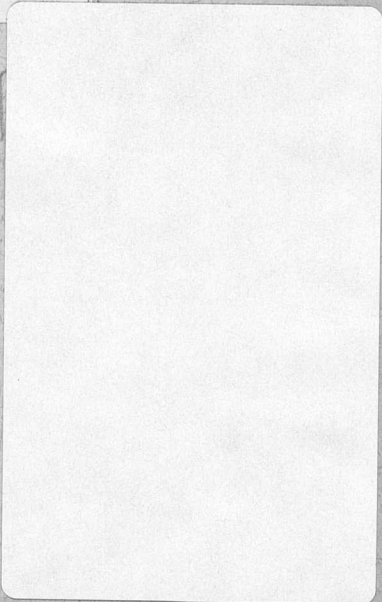

RHB

~~09.42 No 82 in~~

09.4637 Blaf
Ha
Ex. 1

CHARLES HAUGBØLL

BLAAGAARDS- KVARTERET

GENNEM 300 AAR

FORLAGET VEGA KØBENHAVN

BLAGAARDS-KVARTERET

1942

8

CHARLES HAUGBØLL:

Hvil i Hverdagen, Skitser (udsolgt).....	1933
Smaa Mennesker, Noveller (udsolgt)	1934
Værgeløs, Roman (udsolgt).....	1936
Gevinst hver Gang, Noveller.....	1942

★

Ørstedsparken, kulturhist. Studie (udsolgt) ..	1933
30 danske Noveller, en Antologi	1942

CHARLES HAUGBØLL

BLAAGAARDS- KVARTERET

GENNEM 300 AAR

FORLAGET VEGA KØBENHAVN

09.42

Nº 82

h

COPYRIGHT 1942 BY FORLAGET VEGA
OMSLAGSTEGNING AF WERNER PAUL

13144

Printed in Denmark
Valentin & Lunds Bogtrykkeri A/S - København

Mindet om Skaberen af Figuren Blaagaardsplads,

Billedhuggeren Kaj Nielsen

tilegnes denne Bog i 60-aaret for hans Fødsel.

Blaagaard.

Her var jo skønt og frit engang,
en sjællandsk Solidyl,
hvor Slottet knejsed i sin Park
halvt gemt bag Lind og Hyld.
Her groed Græsset saftigrønt,
og Roser stod i Flor,
højt løftede Guds Himmel sig
op over Bondejord.

Det Slot blev glemt. Men Navnet staar
som Levn fra fordums Aar,
og Parken blev til Mur og Sten,
som næppe Solstrejf faar.
Det hele blev en karrig Ørk,
et dystert Myrebo,
som myldrede med Storbyliv,
men aldrig kendte Ro.

Saa skulde dog den haarde Plads
med Lune fange ind
en Dreng i Kunstens glade Land
og gøgle i hans Sind.
Han drømte Pladsen nye Træk
af Levemod og Smil;
da voksede Oasen frem
til Barneleg og Hvil.

Hvor det er godt at sidde her
og se de Ungers Leg;
ind under Pladsens spinkle Trær
de ler og tumler sig.
Hvor godt at se Kai Nielsens Sten;
han førte flere til,
men lod dem muntert vride sig
i Livets Minespil.

Evald Longfors.

Forord.

I vor travle og nervøse Tid er det af stor Værdi, at man kan spænde sig selv fra engang imellem. Nogle slapper af ved Sporten, nogle gør det ved en Film, andre med en spændende Bog eller en Torsdagskoncert.

Jeg har valgt at gaa paa Opdagelse i min egen By. Der er altid en vis Spænding ved at dykke ned i Fortiden, ikke for at fortabe sig i den, eller ønske den tilbage. Men det kan altid have Betydning at kende svundne Tider for at drage Sammenligninger med vor egen.

Blaagaard er nu kun en Glose knyttet til Pladsen og Gaden af samme Navn. Og den Tid er vel ikke saa langt borte, da det meste af den nuværende Bebyggelse omkring Kai Nielsens monumentale Skulptur maa vige for mere tidssvarende og hygiejniske Boliger. Jeg vil derfor invitere mine Læsere med paa en lille Vandring gennem det minderige Blaagaardskvarter og haaber, det maa blive, hvad det har været for mig, en Hvile og Rekreation.

Forfatteren.

1. DEL

DET HISTORISKE BLAAGAARD

Kapitel 1. DEN ÆLDSTE BEBYGGELSE

Arealet udenfor Københavns Nørreport var i meget gammel Tid kun Enge og Marker. Det tilhørte Landsbyen Serridslev, hvis Jorder strakte sig fra Gl. Vartovs Vandløb ved Strandvejen langs Lersøen og Ladegaardsaaen. Af Søerne eksisterede kun Skt. Jørgenssø. Fra Skt. Jørgensbækken (Ladegaardsaaen) strakte sig mod Øst et Engdrag, i hvis Bund der løb en lille Bæk, som hade sit Udspring paa Rigshospitalets Grund. Ved en senere Opstæmning af Skt. Jørgensbækken, der blev foretaget for at skaffe Vand til en Del af Stadens Vandmøller, steg Vandet i Engen, og Peblinge- og Sortedamssøen blev til.

Den ældste Bebyggelse paa det nuværende Blaagaardskvarter fandt Sted i Aarene 1616—17, da Stadens Teglgaards »inddigede Jord« flyttedes hertil*), »hvor Teglovn med Huse og Lader paa Byens Bekostning af ny igen er opbyggt«. Herefter fik den Navnet »Teglgaardsvang«.

Omtrent samtidig lod *Christian IV* opføre en Ladegaard længere mod Vest. Denne Bygning stod kun nogle ganske faa Aar. Under et Uvejr i 1628 blæste den om. To Aar senere opførtes en tre Etagers grundmuret Hovedbygning med Volde og Grave som et Led i Byens ydre Befæstning. Men under Københavns Belejring (1658—59) nedbrændte den.

En af *Frederik III's* ivrigste Hjælpere ved Indførelsen af Enevælden var Statholder *Christoffer Gabel*. Som en Erkendtlig-

*) Københavns Teglgaard nævnes første Gang 1515 og var beliggende indenfor Voldene ud for Teglgaardsstræde. — Herfra flyttedes den til Nyboder og senere til Blaagaard.

hed fik han Gavebrev (1661) paa et Stykke Jord, »som vores Ladegaard tilforn paastod og bygd var«.

Samtidig købte Gabel, der var en af Københavns største Grundejere, Teglgaardsvangen af Magistraten og fik Aaret efter (1662) ogsaa Skøde paa Skt. Jørgenssø. Teglgaardvangens Areal var paa dette Tidspunkt 360 Alen fra Nørrebrogade mod Ladegaardsaaen og langs denne ogsaa 360 Alen til Solitudes Jorder*), herfra over til Nørrebrogade 403 Alen og videre op mod Peblingsøen 310 Alen. Her byggede Gabel sig et mindre Lystslot og anlagde en parklignende Have, hvor han, i Lighed med sin Samtids Stormænd, boede en Tid om Somren.

Ved Gabels Død 1673, overgik Ejendommen til Sønnen, *Valdemar Christoffer Gabel*. Han var Kammerherre hos Frederik III og iøvrigt berygtet for sine Pengevanskeligheder.

1688 solgte han Gaarden til Frederik III.s uægte Søn med *Magrethe Pape, Ulrik Frederik Gyldenløve*, Generalfeltmarskal, Statholder (Vicekonge) for Norge (*Marie Grubbes* første Mand). Han skilte sig imidlertid hurtigt ved Ejendommen, der saa en Tid ejedes af forskellige højtstaaende Officerere, indtil den i 1694 købtes af Deputeret i Generalkommissariatet, Etatsraad *Reinold Meyer*, som udvidede Arealet, saa Skellet kom til at følge Peblingsøens Bred. Han indrettede Ejendommen som Brugsgaard med Hollænderi**), men forsynede ogsaa Lysthaven med talrige Fiskedamme med Vandtilførsel fra Peblinge- og Afløb til Skt. Jørgenssø.

Efter Meyers Død overgik Gaarden til Datteren og hendes Mand, Kaptajn i Fodgarden *Cesar René Thehillac*, som i 1707 afhændede den til *Frederik IV.s* Broder *Prins Carl* »for rede Penges Betaling«. (Købesummen anføres ikke i Skødet.)

*) Skellet mellem Blaagaards og Solitudes Jorder gik omtrent hvor nuv. Griffenfeldtsgade ligger.

**) Hollænderi betød egentlig et Mejeri, men blev ofte anvendt som Betegnelse for Gaarde, der hade Kohold udelukkende for Mælkeproduktionens Skyld.

Kapitel 2. STORHEDSTIDEN

Med dette Køb indledtes Glansperioden i Kvarterets Historie. Ja, man kan næsten sige, at det blev dets »gyldne« Tid. Blandt meget andet interesserede Prins Carl sig en hel Del for Alkymi, der jo var Tidens store Mode. Paa Blaagaard oprettede han et komplet Guldmagerværksted.

Prins Carl var en jævn Mand, der trods sine mange og høje Embeder, interesserede sig mere for Jagt, Havekunst og Studiet af pietistiske Bøger, end Statssager. Og han omfattede derfor sin nyerhvervede Ejendom med meget stor Interesse. »Prins Carls Hauge« blev Ejendommens officielle Navn. Den var hans »Inclination« skrev Søsteren, Prinsesse *Sophie Hedvig* efter hans Død.

Da Farimagsvejen i 1713 blev anlagt paa en Del af Accisebodvænget, som Prinsen havde fæstet af Staden, købte han Resten og 1777 Kvadratalen af Vænget langs Ladegaardsaaen for »600 Rdl. udi danske Kroner«. Købet skete dog paa den Betingelse, at han ikke maatte foretage Opfyldning af Peblingsøen, og at han desuden skulde lade Stadens »Vandkiggere« faa Adgang til at foretage Reparationer paa Byens »Vandreder«, som var beliggende paa hans Jord. Efter disse Køb maatte Peblingsøen faktisk betragtes som en Indsø paa Ejendommen, skønt den allerede paa dette Tidspunkt var Drikkevandsbeholder for København.

Gabels lille Sommerbygning var naturligvis for beskeden til Prinsen. Han lod den nedrive og opførte en ny Hovedbygning, en Del Pavilloner og Lysthuse, der alle blev tækkede med blaa Teglsten, hvorefter Ejendommen i Folkemunde blev døbt *Blaa-*

gaard. Bygningerne laa samlede i en Gruppe paa Arealets nordligste Hjørne. Slotsgade er faktisk den gamle Indkørsel til Slottet.

Til venstre paa Gaardspladsen, mellem Nørrebrogade og Bagesensgade, laa selve Hovedbygningen, der hade Facade mod Peblingsøen. Det var en etetages Bygning med »gebrokket« (brudt) Tag. Der synes kun at have været seks Værelser i Stuetagen foruden Forstue og en Del smaa Kamre i Tagetagen. Slottet var meget kostbart udstyret med Silketapeter, Malerier og Kunstgenstande. Bygningens største Værelse var en tre Fags Havestue, hvorfra der gennem Glasdøre var Udsigt til Søen over et, efter Datidens Smag, prægtigt Haveanlæg med Springvand og Fiskedamme.

Et af Værelserne var indrettet som en Bedesal (det var jo midt i Pietismens frodigste Blomstring), som var udsmykket med 33 Billeder med bibelske Motiver udførte af Hofmaleren *Heinrich Krock*. De var Kopier af hans mest kendte Altertavler fra Landets forskellige Kirker. Da den russiske *Zar Peter* i 1716 skulde være Danmarks Allierede mod Sverige og kom til Hovedstaden med sine Tropper, forlangte han at bo paa Blaagaard. Af Angst for den »raa og udannede Moskovit« blev disse Billeder og en Mængde andre Kostbarheder ført til Prins Carls Slot »Vemmetofte«, hvor Billederne endnu hænger i Slottets Kapel. Blaagaard fik dog ikke kejserlige Gæster: Som bekendt var man noget betænkelig ved Zarens »Venskab«, der ved det mindste Krigsheld for Svenskerne nemt kunde vende sig. Og saa var, det ikke rart at Zaren hade Hovedkvarter udenfor Voldene i Nærheden af sine Tropper. Ved en diplomatisk Manøvre af *Christian Frederik Holstein* lykkedes det dog at afværge Planen og faa Zaren installeret inden for Voldene, hvor han altsaa nærmest var Fange.

Men tilbage til Blaagaard. Haveanlægget var indrammet af to prægtige Lindealleer, hvoraf den ene løb indenfor Plankeværket langs Nørrebrogade. Lodret paa disse Alleer gik flere andre og større. Et Par af dem nærmest Hovedbygningen er senere blevet til henholdsvis Blaagaardsgade og Wesselsgade. Langs den sidstnævnte var et smalt Vandløb, over hvilket en Bro førte til Dosseringen, som paa hele Strækningen var beplantet med Piletræer. Fra Hovedbygningen og helt ned til Søen førte en Buegang tæk-

ket med Kobber og indvendigt udsmykket med Malerier. Bag selve Lysthaven med dens tilklippede Træer: Sfinkser, Pyramider og andre mærkelige Figurer, Lysthuse, stive snørklede Blomsterparterrer og Skulpturer, strakte sig store Vænger, som mod Ladegaardsaaen antog Karakter af fugtige oversvømmede Enge.

Paa Grund af det noget spændte Forhold, der opstod mellem Kongen og hans Søskende efter, at Frederik IV. i 1721 lod sig offentlig vie til *Anna Sofie*, der tidligere havde været hans Hustru til venstre Haand, og ganske særligt efter hendes Kro-

Blaagaard Slot, opført af Prins Carl.
(Efter et Stik af Roque.)

ning som Dronning, trak Prins Carl og Prinsesse Sophie Hedvig sig tilbage og etablerede egen Hofholdning paa Vemmetofte, og naar de opholdt sig i Hovedstaden, paa Blaagaard og Charlottenborg. Paa Blaagaard havde Prinsen 47 Personer til sin daglige Opvartning og Prinsessen 23, og ved Taflerne spistes der paa Sølv.

Ved sin Død i 1729 havde Prins Carl testamenteret alle sine Ejendomme til Søsteren, som saa i 1732 ved et Gavebrev skænkede Blaagaard til sin og Broderens Overkammerherre, *Carl Adolf v. Plessen*, om hvem Rygtet fortalte, at han var hemmelig gift med Sophie Hedvig, et Rygte, der maaske nok er urigtigt, men som ikke savner sin Begrundelse. At der derimod har bestaaet et Kærlighedsforhold mellem Prinsessen og hendes Kammerherre, er der meget, der tyder paa. Det vides bl. a., at alle

Breve fra Kongen til Sophie Hedvig blev sendt til Plessen. Og at Christian VI. efter hendes Død gav Befaling til at brænde hendes Brevsamling.

Den plessiske Hauge.

Da Plessen ved Sophie Hedvigs Død 1735 blev gjort bekendt med Gavebrevets Indhold, vægrede han sig ved at modtage Ejendommen, indtil han maatte give efter, da Christian VI. under 25. April samme Aar tilskrev ham: »at hans Fasters Villie i dette Punkt skulde opfyldes«, det var »et Ønske og Befaling«.

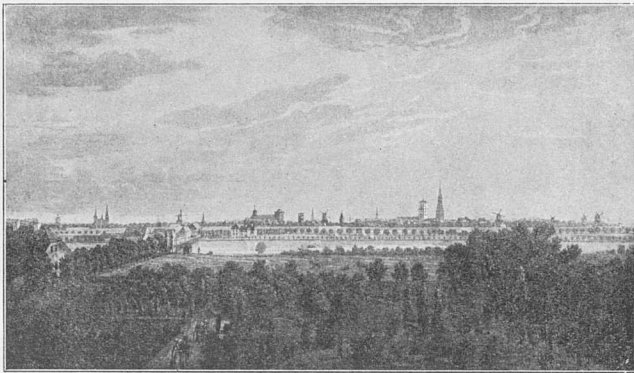
I Plessens Tid fik Blaagaard sin største Udvidelse og endelige Skikkelse. Straks efter Overtagelsen købte han Resten af Accisebodvænget, ca. 73,000 Kvadratalen, og nogle lavtliggende Enge, hvorved Ladegaardsaaen blev Ejendommens Sydvestgrænse. Købesummen var 666 Rdl., »hvorved det eragtedes, at Staden meget vel kunde være tjent, siden den samme Kapital kan have fuldkommen saamegen Interesse (Rente) som nogen Tid kan ventes at faa af Pladsen til Leje.« Ved Købet forpligtede Plessen sig til at vedligeholde Bolværkerne langs Ladegaardsaaen, Magistraten var i det hele taget meget omhyggelig med at sikre sig mod fremtidige Krav. Det hedder saaledes i Skødet: »Item, at saafremt det allernaadigst skulde behage Hs. Kgl. Majestæt at lade gøre Forandring ved Peblingsøen i sig selv, Vandrendernes Forandring, Indlæggelse eller Fortifikation, og samme skulde træffe disse forskrevne Pladser, Hs. Excellence (Plessen) da ikke søger sin Regres eller Refactie hos Staden, os eller Efterkommere for saadan Afgang, eftersom det ikke sker formedelst Vandhjemmels Brøst, og derfor ikke udi nogen Maade skal komme Staden, os eller vore Efterkommere i Embedet til Penges Udgift, Nakdel eller Skade, men i saa Maade være aldeles fri og anger løs for al Tiltale derudi inden.«

Den plessiske Hauge paa begge Sider af Peblingsøen, som nu var Ejendommens officielle Navn, var i den plessenske Familjes Eje i 30 Aar. Ved C. A. Plessens Død 1758 blev Blaagaard efter en Overenskomst mellem Arvingerne overdraget til Brodersønnen, Generalløjtnant, Kammerherre *Frederik Christian v. Plessen*, som imidlertid ikke interesserede sig for den, men straks pantsatte Ejendommen til sin Svigerinde, *Louise v. Plessen*,

der senere blev Overhofmesterinde hos Dronning *Caroline Mathilde*, hvem hun, paa en meget uheldig Maade, søgte at holde udenfor det slette Selskab, der omgav *Christian VII.* Hun paa-drog sig Kongens Vrede og blev landsforvist, hvorfor hun i April 1765 maatte sælge Ejendommen ved Auktion.

I borgerligt Eje.

Den højestbydende blev Konsumptions skriver*) *Knud Jacobsen Lyne* med 27,600 Rdl. Knud Lyne var Onkel til *Knud*

Udsigt over København fra Blaagaards Slot med Parken i Forgrunden.

Lyne Rahbeck, der i sine Erindringer skriver følgende om denne Handel:

»Onkel Lyne havde købt Blaagaard, et Sted, om hvilket der fra dets forrige kongelige Ejer endnu svævede en Art Nimbus, saameget mere som Hovedbygningen beboedes af højfornemme Lejere, og Ejeren deraf beskeden tog til Takke med Økonomi-bygningen ud mod Vejen. Havde jeg, de første Gange, jeg spiste i Byen til Lynes, med det barnagtige Frisprog, som hele min sælsomme Opdragelse havde forvænt mig til, erklæret, at dér kom jeg ikke mere, da de gav mig Vand i min Vin og »røde Korener« (Tyttebær), der naturligvis aldrig forekom i min Bedste-

*) Konsumtion = Nærings- og Forbrugsafgifter.

moders jyske Køkken —, da vendte Bladet sig aldeles ved de senere Søndagsture til Blaagaard, der endnu lever mig i festlig Erindring, og hvor min Kærlighed til det landlige saa meget mere maatte faa Næring, som det var et Sagn omkring mig, at Lyne, efter hvem jeg var opkaldt, og som derfor i Faddergave havde bestemt mig 12,000 Rdl., i Stedet for disse nu tiltænkte mig denne Ejendom, en Plan, der desværre blev omstødt, da nogle Aar derpaa Christian den syvendes Yndling, Grev Holck, i sin høje Naades Dage saa godt som nødte Ejeren til at sælge sig det ved et saa højt Bud (30,000 Rdl.), at jeg mindes den Tid at have hørt Lyne sige, at han ikke kunde forsvare ikke at modtage det. Naturligvis kunde han ikke forudse, at Køberen, inden han fik sine Forpligtelser opfyldte, skulde falde i Unaade, og Sælgeren nødsagedes til at tage Gaarden tilbage, just ikke særdeles velbehandlet«.

Kongsgaard paany.

Der er al mulig Grund til at tro, at dette Køb, som Rahbeck taler om, var maskeret. Den virkelige Ejer var vel Christian VII. Grev *Frederik Vilhelm Conrad Holcks* uheldige Indflydelse paa den syge Konge er jo almindelig kendt. De hade paa deres naturlige Sviretogter i Hovedstaden, hvor de jo ikke undsaa sig for at trænge ind i private Huse og hive Borgerne ud af deres Senge, vakt saa megen Forargelse, at Holck vel fandt det raadeligt, for en Tid, at forlægge »Hoffet« til det mere afsides Lystslot.

At Blaagaard atter en Gang kom i kongeligt Eje, skulde dog ikke kaste ny eller forøget Glans over Ejendommen. Det blev tværtimod Indledningen til dens Forfald. Holck udvidede nok Ejendommen ved at købe et Par Vænger, som Grev *Haxthausen* paa Solitude hade haft i Fæste af Magistraten, men han »forskønnede« ogsaa Haven ved at fælde en stor Del af de prægtige Lindealleer, »i Overensstemmelse med den nye Haugesmag«. Han byggede Drivhuse og anlagde Frugthaver og fik kongelige Jagtrettigheder paa alle Gaardens Jorder og Peblingesøen. Han indrettede sig »i meget stor Stil«, gav bl. a. »muntre« Frokoster for Det kgl. Teaters Aktricer!

Kongens Elskerinde, den berygtede *Støvlet-Kathrine*, blev installeret paa Slottet. Og med Kongen i Spidsen lystrede den

vilde og ansvarsløse Bande hendes mindste Vink. De rampone-
rede og ødelagde alt, hvad de kom i Nærheden af. Glansen gik
hurtigt af Blaagaard. Og da Holck efter at være faldet i Unaade,
forsøgte at sælge Ejendommen for at tilfredsstille Knud Lynes
Enke, der hade 25.000 Rdl. staaende i den, lykkedes det ikke.
Han bortforpagtede Vængerne, udlejede Haverne og de mindre
Bygninger, medens selve Slottet forfaldt.

Først i 1777 meldte der sig en Køber, men da var det Knud
Lynes Arvinger, som ved en Auktion solgte Ejendommen til den
initiativrige Købmand, *Peter Tutein*.

Kapitel 3. MERKANTILISMEN

Ejendommen var til Auktionsforretningen vurderet til 55,000 Rdl., men den blev tilslaaet Tutein for 23,000 Rdl., saaledes at Enkefru Lyne stadigt hade 2,000 Rdl. som Fordring paa Grev Holck.

Peter Tutein kom straks efter Overtagelsen i Konflikt med Brand- og Vandkommissionen om Dosseringerne*) paa begge Sider af Søen, til hvilke Ejendomsretten var noget tvivlsom. Kommissionen fastholdt nemlig, at de som Vandværkets Udenværker var Blaagaard uvedkommende, hvorimod Tutein hævdede, at Holck hade gennemskaaret Dosseringen for at skaffe Vand til en Dam i Parken, og at hans Skøder ikke indeholdt noget Forbehold med Hensyn til Dosseringerne, hvorfor de var hans. Da Vandkommissionen derefter lod grave en Grøft mellem Dosseringen og Accisevænget (nuv. Nørre Søgade), lod Tutein optage et Syn, ved hvilket det konstateredes, at han hade mistet 34,500 Kvadratalen Jord. Da man ikke tog noget Hensyn til hans Indsigelser, anlagde han Sag mod Brand- og Vandkommissionen og krævede en Erstatning. Men der opnaaedes dog et Forlig (1780), ved hvilket Magistraten lovede at erstatte ham den tabte Grund og lod ham desuden beholde Græsset paa Dosseringen. Og da den nye Alle udenfor Nørreport blev anlagt, og Tutein ogsaa her maatte afstaa en Strimmel af Accisevænget, fik han et andet Stykke Jord som Godtgørelse.

Ved Peter Tuteins Overtagelse af Blaagaard, var dets Tid

*) En nu forældet Betegnelse for et Jordværks Skraaning eller Beklædning. Senere overført som Navn for en Vej paa en tidligere Skraanings Plads.

som Lystejendom forbi. Men han naaede dog ikke at sætte noget Præg paa den. Det var hans Plan at anlægge en Silkebaandsfabrik. Og han hade ogsaa opnaaet Statsunderstøttelse, men Planen blev aldrig ført ud i Livet. Stærkere Kræfter satte ind.

Den industrielle Revolution bølgede over Europa. Alle Lande søgte mest muligt at gøre sig selvforsynende. Ja, de vilde ogsaa producere med Eksport for Øje. I København sprængte Merkantilismens »Manufakturer« Voldene, og Nørrebro blev den fremvoksende Industris Hjemsted.

Indkørslen til Slottet. Pillerne stod endnu i Udmundingen af Slotsgade i Midten af forrige Aarhundrede.

Peter Tutein fik tilbudt 32,000 Rdl. i Afstaaelse og betragtede det som en god Forretning, hvorfor han straks solgte Blaagaard. Og hermed indledes en ny Epoke i Kvarterets Saga.

Klædemanufacturet paa Blaagaard.

Det var Datidens Opfattelse, at det ved Anlæggelse af nye Fabriker frem for noget andet kom an paa at drive dem i stor Stil, eller som det hed »indrette komplette Manufakturer«. Denne Opfattelse gjorde sig ogsaa gældende, da man i 1780 anlagde *Klædemanufacturet paa Blaagaard*.

Det var kun store Fabriker, der kunde bestride de betyde-

lige Udgifter og dog give omfattende Kredit, indkøbe Raamaterialer uden Melleghandlere, have store Lagre og overhovedet konkurrere med Udlandet.

Skønt de fleste af Hovedstadens mange smaa Dugmanufakturer betalte sig ret godt, hade man ingen Tiltro til dem. Man var derimod overbevist om, »at den danske Klædeindustri ved fornuftige Midler og en omhyggelig Kontrol kunde udvides saaledes, at den ikke blot forsynede Danmark, Norge, Hertugdømmerne og Kolonierne, men ogsaa Østersøhavnene, Konstantinopel og Levanten«!

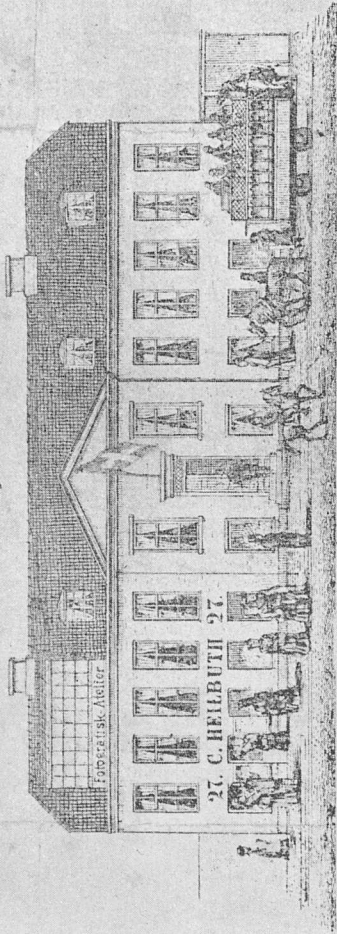
Med denne Tanke for Øje begyndte Regeringen Underhandling med den tyske Klædefabrikør, *Johan Paul Kalckberner* fra Burgscheidt ved Achen, som netop paatænkte at anlægge en Klædefabrik i Vandsbæk. Kollegiet betragtede det som en Pligt »at interessere sig for en saadan erfaren og formuende Fabrikant«. Sagen blev hurtigt bragt i Orden. 1. Maj 1780 kom det til en Overenskomst mellem Generalmagasinet og Kalckberner, ifølge hvilken den sidste skulde indskyde 30,000 Rdl. af sine egne Midler i »et komplet Klædemanufaktur med 20 Stole«. Af disse Penge skulde han have Rente forud, medens Generalmagasinet og Kommercefondet skulde tilskynde en uopsigelig Kapital paa 20,000 Rdl. uden Rente. Endvidere bidrog Kommercefondet med 4,000 Rdl. til Køb af »en bekvem Gaard« mod 2. Prioritet i Ejendommen og yderligere med en »Don gratuit«*) paa 1500 Rdl. om Aaret i tre Aar til Entreprenøren (Kalckberner) og 200 Rdl. i ti Aar til en Undermester. Foruden denne betydelige økonomiske Støtte skulde Fabriken have de samme Friheder og Præmier som alle andre Dugmagere.

Der blev straks taget fat paa Realisationen. Blaagaard blev købt af Peter Tutein, Jordene blev bortforpagtet og der opførtes nye Bygninger til Værksteder, Lagre, Kontorer, Boliger for »Bettjentene« (Funktionærerne) og Fabriksarbejderne. Redskaber og Materialer blev indkøbt. Det frembød særlige Vanskeligheder at skaffe Afløb fra Uldvaskeriet og Farveriet. Spildevandet herfra maatte under ingen Omstændigheder løbe tilbage til Peblingesøen. Opgaven blev dog løst ved et kompliceret System af Stenkister og Grøfter.

*) Godtgørelse eller Erkendtlighed.

TELEFON 3060.

Kjøbenhavn, N. d. *20. Juni* 1900

C. HEILBUTH'S Manufacturhandel

Nørrebrogade 27, ligefor Fælledvejen.

Denne Bygning er antagelig opført i Slottets Storhedstid, hvor den menes at være anvendt som Kavalierbygning. Men det er muligt, at den først er bygget i »Manufakturets« Tid. Den beskrives udførligt i Kapitlet »Blaagaardsminder fra Trediverne«. Den højre Halvdel blev nedrevet i 1900. Resten stod til 1915, da den maatte vige Pladsen for den katolske Kirke. Bygningens historiske Data meddeles under »Sakramentskirken«.

Men hele Installationen af Fabriken kom til at koste betydeligt mere, end man hade antaget. I Maj 1782 hade Generalmagasinet ikke mindre end 135,886 Rdl. staaende i Manufakturet. Det var et farligt Skraaplan, Generalmagasinet var kommet ind paa, hvorfor det ogsaa begyndte at blive lidt betænkelig. En Kabinetsordre af 11. Juni 1781 hade nemlig befalet, at Manufakturerne skulde overlades til det private Initiativ. For Manufakturet paa Blaagaard var der blevet truffet den Bestemmelse, at en Agent *Wolff* skulde være Kalckberners Medinteresserede. Men da han nærede store Betænkeligheder, traf man den midlertidige Ordning, at Fabrikant *Jacob Branner*, der selv hade en Klædefabrik paa 8 Stole, paa Kongens Vegne skulde indtræde som Hovedinteressent og have Ledelsen sammen med Kalckberner, medens en Administrator fra Generalmagasinet skulde føre Bøgerne og Regnskaberne. Kalckberner opfattede denne Ordning som et Udtryk for Mistillid, hvad det sikkert ogsaa har været. Han følte det som et Indgreb i sine Rettigheder og protesterede mod at lade Generalmagasinet faa Adgang til Manufakturets Bøger. Man søgte at tvinge ham ved at tilbageholde hans personlige Tilskud. Men da en Kabinetsordre af 4. Oktober 1781 anbefalede, »at omgaas varsomt med Manden, forekomme hans Ruin og for Øjeblikket gribe ham under Armen«, fik han atter sine 1500 Rdl. I Stedet standsede man saa den ugentlige Udbetaling til Arbejderne. Og i November greb man efter Schimmelmans Raad til endnu kraftigere Forholdsregler. Det blev forbudt at »bortføre« eller sælge »noget« fra Fabriken! Man optog en fuldstændig Fortegnelse over Inventar og Lager til Sikkerhed for de indskudte Penge, og der blev givet Ordre til, at der absolut ikke maatte indskydes mere Kapital i Manufakturet.

Men først, da der blev Tale om at realisere Manufakturet, gav Kalckberner efter. Nu fortsattes Virksomheden indtil Maj 1782, men som hidtil med Tab. Saa blev der foretaget en Reorganisering, og Navnet blev forandret til »Det kgl. danske Dugmanufaktur« med Ret til at føre de kgl. Initialer i sit Segl. Det var nu blevet et Aktieselskab paa 200 Aktier a 50 Rdl. Ved Privilegiet, der gjaldt for 30 Aar, blev Blaagaard med alle de paastaende Bygninger kvit og frit overladt til Interessentskabets frie Afbenyttelse. Desuden lod Kongen Pressemaskinen,

Farveriet og Vandledningen sætte i Stand for egen Regning og betalte 4 % af den indbetalte Aktiekapital indtil December 1784. Derimod maatte Aktionærene for en meget billig Pris overtage alle Varer, Garner, Uldforraad, Redskaber og Inventar. Blaa-gaard skulde naturligvis stadigt være et »komplet Manufaktur« med 20 Vævestole og et Lager af færdige Varer til en Værdi af 40,000 Rdl. Det skulde ogsaa sørge for, at der blev anlagt Spinderier, saa Indførsel af udenlandsk Garn kunde undværes. Til Gengæld beholdt det de tidligere Privilegier: Udførselspræmier, Toldfrihed paa Raamaterialer, egen Politijurisdiktion, o. m. a. Derimod blev det direkte Pengetilskud fra Kommercefondet betydeligt mindre. De første Direktører, som udnævntes af Kongen, var Etatsraad *Wendt*, Kemiker *Viborg*, Kalckberner og Dugmager Branner. De lønnedes med visse Procenter af det rene Overskud. Kalckberner hade sammen med Branner, der tillige var Fabriksmester, sin Bolig paa Slottet. Kalckberner maatte i en Deklaration af 2. Juni 1782 give sit udtrykkelige Samtykke til Forandringen, som han »med fuldkommen Tilfredshed underkastede sig i alle dens Klavsuler og Punkter«. Han forpligtede sig yderligere til at have 300 Aktier i Fabriken saalænge han var Direktør, men til Gengæld hade han ogsaa, foruden 2 % af Omsætningen, Friboligen med tilhørende Frugthaver og Drivhuse og sin aarlige *Don gratuit* paa de 1500 Rdl.

Straks efter Reorganiseringen opførtes for kgl. Regning et nyt etetages teglhængt og grundmuret Farvehus ud mod Nørrebrogade. Her blev indrettet et Blaafarveri med Indigomorter og Kobberkyper. I Sidebygningen et Limhus, et Kogeri og en Cochenillemølle*). Virksomheden blev stærkt udvidet. Der oprettedes et Klædevæveri i Vandsbæk med 5 Stole, og man overtog en Række mindre Væverier i Odense, Korsør, Sorø og Holbæk. Fabriken blev forsynet med Garn fra Spinderiet paa Kongsberg og fra Spindeskoler i København og det øvrige Land. I Begyndelsen af 1784 hade Manufakturet et Lager i Hovedstaden til en Værdi af 34,000 Rdl., og paa Fabriken hel og halvfærdige Varer for 45,000 Rdl., samt Raamaterialer til en Værdi af 36,000 Rdl. Men trods en Klage fra Dugmagerlavet

*) Cochenille, Skjoldlus hos Kaktusplanten, hvoraf man tidligere fik et rødt Farvestof, som særlig anvendtes til Farvning af Uld og Silke.

over det Tab, som Manufakturet paa Blaagaard forvoldte dem, gik det lige saa daarligt her, som paa de fleste andre Manufakturer. Der var mange Vanskeligheder at kæmpe med. Der savnedes en »duelig« Farvemester og en »kyndig« Fabriksmester, som »forstod at drive Fabriken med mest mulig Økonomi og efter Publikumssmag, med lette og flere begærlige Sorter Klædevarer«. Men det værste var dog, at Afsætningen var for ringe, og hvad der lyder helt utroligt, at Arbejdslønnen var for stor!

Dugmanufakturet blev ophævet ved kgl. Resolution af 29. Marts 1786 og Ejendommen overgik til Finanskollegiet, hvor det opførtes som et Aktiv paa 65,000 Rdl.

De egentlige Fabriksbygninger blev uden Vederlag overladt til Købmand *Hilcker*, der vilde forsøge med et Linnedvæveri efter »den westphalske Metode«, og senere til Linnedvæver *Schnitker*, der heller ikke hade Heldet med sig. Resten af Bygningerne blev udlejet til forskellige Industridrivende og Jorden blev bortforpagtet. Mange overflødige Lejligheder blev udlejet til Privatfolk. Men Finanskollegiet var dog opsat paa at blive det hele kvit. I 1800 afholdtes to Auktioner, hvor det ikke manglede paa Købere til de 13 Lodder, der blev udbudt. Men man fandt Budene for lave. Hele Arealet, med Undtagelse af Slottet og et Tilliggende paa 7 Tdr. Land, samt Accisevænget, blev bortforpagtet til Bogholder i Generalpostamtet, Kanceliraad *Nissen*.

Farveplantager.

Accisevænget blev for den meget ringe Sum af 100 Rdl. aarligt udlejet til Farver Holmblad, der i 1777 hade faaet Privilegium som Uldfarver. Der blev anlagt en Plantage for Dyrkning af Farveplanter. Det var særligt Krap og Vaid, man dyrkede. *Jacob* og Sønnen *Laurits Holmblad* blev i det hele taget paa mange Maader begunstiget af Regeringen. Da *Nissen* i 1806, efter Prinsregentens (Fr. VI.) Ønske frafaldt Lejemaalet, overgik det hele til Holmblad og Søn. De fik de 27 Tdr. Land i livsvarig Forpagtning for en aarlig Afgift paa 440 Rdl. og da Seminariet blev nedlagt fik de yderligere 10 Tdr. Land. Og Lejen blev de endda paa forskellige Maader holdt skadesløse for. Bl. a. fik de et rentefrit Laan paa 4,000 Rdl. til Opførelsen

af et Tørrehus og en Mølle, samt 150 Rdl. i aarligt Tilskud til en Ekspert i Farveplanter. Under Bombardementet i 1807 blev Plantagerne, som alt andet, naturligvis ødelagt*). Ikke mindre end 50,000 Farveplanter var ødelagte, men Plantagen kom dog meget hurtigt i god Drift igen.

Efter Napoleons endelige Nederlag, og da den europæiske Fred var genoprettet, kunde Dyrkningen ikke betale sig, hvorfor Plantagen blev nedlagt.

Jacob Holmblad var Grundlæggeren af den nordiske Farveindustri, og Virksomheden, der nu drives under Navnet *Sadolin og Holmblad*, er stadigt Skandinaviens største. Det er en af de faa Virksomheder fra Merkantilismens Dage, der har vist sig at være livskraftig.

*) 28. Sept. 1807 mødte *Gartner Preisler* med et Promemoria til Myndighederne over alle de Ødelæggelser, som Engelskmænd og den danske Almue havde gjort sig skyldig i. Hans Gartneri i Blaagaards Have hade efter Synsmændenes Vurdering lidt et Tab paa ca. 464 Rdl. Der var ødelagt ca. 800 Potteplanter.

Kapitel 4.

DANMARKS FØRSTE SKOLELÆRER-SEMINARIUM

Den 23. Januar 1739 havde *Christian VI* udstedt en Forordning, der særligt tog Sigte paa at forbedre Skolevæsenet paa Landet, men endnu i Slutningen af Firserne havde den ikke faaet nogen praktisk Betydning. Det var først, da Kronprins Frederik overtog Regeringen og fik Interesse for Bondestandens Oplysning, at der skete en Forandring. I 1789 nedsatte han en Kommission (til 1814), der skulde fremkomme med Forslag til en Reform af Landets Folkeskolevæsen. En af de Opgaver, Kommissionen straks stillede sig, var at arbejde for en ordnet Læreruddannelse, og dette Arbejde resulterede i Oprettelsen af Landets første Skolelærerseminarium, der fik til Huse i Blaagaards Hovedbygning, som forøvrigt ogsaa en Tid maatte afgive Lokaler til Vaisenhuset efter Branden i 1795.

Seminariets første Direktion bestod af Medlemmer af Kommissionen, Greverne *Schimmelmann* og *Reventlow*, samt *Biskop Balle**). Det blev oprettet ved kongelig Reskript af 25. Juni 1790, men Undervisningen paabegyndtes først 14. Marts 1791. *J. Chr. G. Clausen* nævnes som Førstelærer og *H. V. Riber* som Andenlærer, og den kendte Syngemester *O. H. Zinck* virkede som Musikpædagog. Den kendte Statsmand, *Ove Høgh-Guldbergs* Søn, Oversætteren af den store Plautusudgave og betydelige Pædagog, *Frederik Høegh-Guldberg*, var ogsaa en Tid knyttet til Seminariet som Lærer.

Uddannelsen skulde vare tre Aar og betales med 40 Rdl. om Aaret. For disse Penge modtog Eleverne »Undervisning, Bopæl, Kost, Ildebrand og Lys«.

*) Udgiver af Balles Lærebog. I et Forsvar for Seminariets Lærere omtalte han dem som: »den lystenkende, smagfulde og trofaste Riber, den virksomme og drabelige Clausen og vor lærde Strøm«.

Men heller ikke Seminariet skulde opnaa nogen synderlig lang Levetid paa Blaagaard. Under Englændernes Belejring gik det meget haardt ud over det gamle Slot og Park. Mange af de gamle, smukke Lindealleer blev hugget om og brugt under Soldaternes Suppegryder. Men lad os hellere høre, hvad en Samtidig har at fortælle om de engelske Troppers Ophold paa Blaagaard. Vi giver Ordet til Pastor C. L. Strøm, der var Lærer paa Seminariet omkring 1807.

»De engelske Tropper kom nu stedse nærmere ind mod Kjøbenhavn og Forpostfægtningerne tog til, ogsaa i Nærheden af Blaagaard. Da nu alle flyttede ind fra Nørrebro, maatte Seminariet flytte med. Enhver som kunde drage længere ud i Landet, greb Lejligheden. Seminariets Forstander var allerede med Familie taget til Fyen. Alle Seminaristerne, som havde hjemme i Sjælland, benyttede Ferierne til at drage hver til sin Hjemstav. De øvrige hjalp til at redde Seminariets Inventarium, hvad der lod sig flytte, og det fik for en stor Deel Plads i Borchs Kollegium. Jeg tog med Kone og Barn ind paa Regentsen og oppebiede der de Ting, som skulde komme.

Men det vanskeligste var at anbringe de Seminarister, som ingen Familie havde at ty til, eller manglede Leilighed til at komme hjem, og der var omtrent en Snees Stykker. De holdt dem til mig, som den eneste tilstedeværende Lærer, og jeg gjorde for dem, hvad jeg formaaede. Ved Prof. Nyerups Hjælp skaffede jeg dem strax Logis paa Regentsen, nemlig i Kirken, hvis Stole, ved Hjælp af de fra Seminariet reddede Madratser, maatte tiene dem til Sengesteder. Men de skulde ogsaa have noget at leve af og noget at beskæftige sig med. Jeg taledede med de tilstedeværende Medlemmer af Skoledirektionen, Biskop *Münter* og Justitsraad *Arctander*, og disse Mænd fik ved en skriftelig Forestilling Hofmarschal *Hauch* formaaet til forskudsvis af Hofkassen at understøtte de i Byen sig opholdende Seminarister, imod at de skiftevis holdt Vagt i Rosenborg Slot og i Staldmesterboligen bag Christiansborg Slot, hvor *Hauch* havde sine kostbare fysiske Instrumenter.

Efter at Kjøbenhavns Porte var blevne lukkede, kom vi i Tanke om, at vi i den Skynding, hvormed Seminariets Inventarium var blevet flyttet, havde glemte at faa Orglet med. Jeg begav mig til Hovedkvarteret for at udvirke Tilladelse til at faae

Nørreport aabnet for et Par Timers Tid, og fik ved den Leilighed den gamle godmodige General *Peymann* at see; men jeg tilstaaer, at jeg gik mere modfalden fra dette Besøg, end jeg var kommet*). Tilladelsen, som egentlig Adjudanten gav, men hvortil Generalen gav sit Bifald, benyttede jeg til, med nogle Seminarister at kjøre ad Blaagaard til; men da der igien forefaldt Forpostfægtninger og Kuglerne røg og begyndte at suse os om Ørene, erklærede Kudskene, at de ikke vilde kjøre længere. Vi vendte om og Orglet blev«.

Og videre efter Bombardementet:

»Saasart Kapitulationen var sluttet og Portene igien blevne aabnede, ilede jeg ud til Blaagaard. Det var et sørgeligt Syn. Værelserne var mere eller mindre ramponerede, Panelværket afbrækket for at anvendes til at koge ved, Orglet skamferet af Kaadhed. Af de to Haver, som jeg havde til Afbenyttelse, var den ene allerede før Bombardementet rasseret af vore egne Folk og jeg havde med Harme maattet see paa, hvorledes Nyboders Mænd omhuggede og deres Koner og Børn slæbte mine deilige Frugttræer bort til Brændsel. Den anden var af engelske Arterister oprodet fra Grunden for at anvendes til Anlæggelse af et Batteri paa otte Otteogfyrre Pundinger, hvormed Byen saavel som jeg selv var bleven beskydt.

Saasart Seminariet var blevet nogenlunde istandsat, samledes vi der igien og begyndte Undervisningen; men det havde dog ingen Art . . . Det blev imidlertid bestemt, at Blaagaard skulde benyttes som Feldtlazaret for de fransk-spanske Krigere, der ventedes til Sjælland, og vi maatte holde vore Øvelser paa det nærliggende Sted, »Store Ravensborg«, hvor nogle af os fik Bopæl. Men endelig blev hele Seminariet forflyttet til Jonstrup«.

Til Belysning af Pastor Strøms Udtalelse: »Men det havde dog ingen Art«, tilføjes et Brudstykke af Seminariets Førstelærer, *Saxtorps* Indberetning af 25. Oktober 1807 »Til den høye Commission for de danske Skolers bedre Indretning«:

»Derved blev til 1. Octbr. kun 16 tilbage, og jeg gjorde mig imidlertid al muelig, skjøndt forgiæves Umage for at finde et Par Værelser i Byen, hvor vi kunde have givet Underviisning

*) Hermed hentydes til den fuldkomne Misforstaaelse, det var, at udnævne *Peymann* til Kommandant. Et Ansvar, som hverken hans Alder (70 Aar) eller Kvalifikationer gjorde ham egnet til.

og samlet nogle Børn til deres practiske Øvelser. Disse maatte da vedblive at opholde sig i Byen, indtil de, efter at Capitulationen var udløben, og de engelske Tropper var afmarcherede, igien kunde flyttes ud paa Blaagaard i den Bygning mod Vejen, hvor Etatsraad Lange havde boet om Somren, hvilken endnu var beboelig, og man der igien kunde sætte dem i Virksomhed.

I denne Mellemtid beholdte de deres 24 Sk. dagelig imod, at de betalte deres sædvanlige Contingent for Octbr. Qvartal.

Efter at bemeldte 16 Seminarister er udflyttede paa Blaagaard, læse Lærerne skifteviis for dem, og foretage sig der, hver i sit Fag, saadanne Øvelser med dem, som fornemmeligt fordre særskilt Arbejde med hver Seminarist for sig, saasom Dansk Stiil, Cathichisations Øvelser, Skriveøvelser, Claveerspil osv., og vi haabe i næste Uge at kunne faa nogle Børn sammen til deres practiske Øvelser, hvorved der i det mindste vindes mere Tid til dette Slags Øvelser for de nu fraværende Seminarister, naar de komme tilbage, foruden det at de nærværende holdes i Virksomhed.

Men da Oekonomi Huus er saa forskudt i Skorstenene, at der ikke kan holdes Huusholdning og Nørrebroes-Beboere ere saa ødelagte, at de ikke ere at formaa til at anskaffe sig det nødvendige for at holde Middagsspisen for Fremmede, har jeg maattet tilstaa enhver af disse Seminarister 2 Mk. dagelig til at anskaffe sig Føde for i Byen, indtil der igien kan begyndes Oekonomi ved Stiftelsen.

De Forventninger, man stillede til Seminariet blev ikke opfyldte.

Det var navnlig fra Præsterne, der indløb Klager over, at det var »Indbilske og irreligiøse« Lærere, der udgik fra Blaagaard. Og trods Biskop Balles kraftige Forsvar, blev det efterhaanden den almindelige Opfattelse, at den daarlige Tone blandt Seminaristerne skyldtes Hovedstadens umiddelbare Nærhed. For at opnaa en bedre sædelig Vandel hos Seminaristerne*) blev Seminariet flyttet til Jonstrup, hvor det endnu er beliggende.

*) En Elev blev bortvist paa Grund af manglende Sjøleevner, en anden paa Grund af Usædelighed (Slagsmaal).

Kapitel 5. NED AD BAKKE

Som allerede nævnt blev kun selve Hovedbygningen anvendt til Seminariet. Af de øvrige Bygninger blev bl. a. en anvendt til Hospital. Den 7. April 1801 flyttedes 50 Patienter hertil fra Frederiks Hospital for der at skaffe Plads til de saarede fra Reden.

Siden 1788 var der ført Forhandlinger om at indrette Skt. Hans Hospital paa Blaagaard. Men der blev fra forskellige Sider kraftigt protesteret mod Forslaget: »Skal de veneriske Syge, galne Folk, de med Spedalskhed og andre farlige Sygdomme belemrede Mennesker, bo saa nær Landevejen (Nørrebrogade) og maaske to sig i Peblingsøen, hvoraf vi dagelig drikker«.

Først i 1802 blev en af Væverbygningerne midlertidigt overladt Skt. Hans Hospital til en Afdeling for venerisk Syge.

Fra 1809 til 15 blev Hovedbygningen brugt som Lazeret (Landmilitæretatens Hospital), som saa flyttedes til »Guldhusene«*) i Rigersgade. Og hermed blev Blaagaards Skæbne som Ejendom endelig besejlet. Det blev nemlig bestemt, at Omkostningerne ved Flytningen af Hospitalet skulde udredes ved Salget af alle ældre militære Sygehuse i Landet, herunder ogsaa Blaagaard.

De røde Fjer.

Arealet udgjorde ialt 39 Tdr. Land. Jord og Bygninger var vurderet til 70,000 Rdl. Ved kgl. Resolution af 4. December 1816 blev det besluttet at sælge Ejendommen ved Auktion. Den

*) Guldhusene, hvor Jakob Holmblad grundlagde sit Farveri, var opført af Frederik III. til Guldmagerværksted.

blev ogsaa afholdt og der blev givet et Bud paa 92,000 Rdl., men der forelaa allerede et Underhaandsbud paa 100,00 Rdl. Køberne var et Par af Frederik VI.s Adjudanter, de saakaldte »Røde Fjer«, Generaladjutant, Oberst v. *Rømling* og Divisionsadjutant, Kaptajn v. *Scholten*. Salget blev godkendt den 4. December 1816, og i de daarlige Tider efter Krigen mente Regeringen at have gjort en god Forretning. Bygningerne var jo efterhaanden temmelig forfaldne og Jordene havde aldrig været særlig gode. I fugtige Somre var de meget ofte oversvømmede.

Rømling og Scholten havde købt Ejendommen med Udstykning for Øje. De præsterede kun 1000 Rdl. i Udbetaling, men i Kontrakten havde de forpligtet sig til at indbetale visse Procenter i Afdrag for hver Parcel, de solgte. Men dette tog de ikke særlig højtideligt. De solgte den ene Parcel efter den anden, bl. a. Hovedparcellen, hvor der oprettedes et »Damp Værk for Brændevinsbrænding«, og stak Pengene i deres egne Lommer. 1825 forlod v. Scholten Landet uden at gøre Rede for sine Forhold. Paa dette Tidspunkt havde Staten kun faaet 23,167 Rdl. i Afdrag, hvorfor det blev besluttet at overtage den resterende Del af Ejendommen, og med den en Gæld paa 8,000 Rdl.

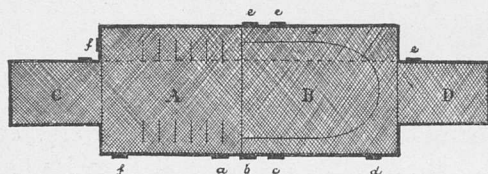
Nu blev der sat kraftigt ind for at faa Ejendommen udparcelleret. Den fik Matrikel Nr. 36 af Udenbys Klædebod. Og efterhaanden som en Parcel solgtes fra, kom den til at hedde: 36 A. — B. — C. o. s. v. Og derefter Litra 1 A. B. o. s. v. Fra 1825 til 28 opløstes saa Ejendommen endelig og helt. Udstykningen indbragte Staten ialt 94,000 Rdl. eller 23 Øre pr. Kvadratalen. Frederik VI. blev saa begejstret for det gode Resultat, at han udbetalte et Gratiale paa 500 Rdl. til dem, der havde haft Tilsyn med Udstykningen.

Teatret paa Nørrebro.

Selve Hovedbygningen, der paa dette Tidspunkt nærmest var en Ruin, blev købt af en Bagermester *Georg Scheer*, som straks kom i Forbindelse med Italieneren *Philippo Pettoletti*, som netop havde brudt med det Kuhn-Priceske Teaterselskab paa Vesterbro. Pettoletti havde i 1827 selv opnaaet Bevilling til at drive »et lille Teater udenfor Stadens Porte og der give saavel ekvillibristiske som pantommiske Forestillinger«. Scheer og Pet-

toletti sluttede Kontrakt og det gamle Slot blev indrettet til »det første Teater paa Nørrebro«.

Men allerede forinden hade der været enkelte offentlige Forlystelser paa Terrainet, hvad der maaske har faaet Pettoletti til netop at vælge Blaagaardskvarteret. I 1799 hade saaledes *C. F. Kierstrup* faaet Tilladelse til at foretage Ballonopstigning med Adgang for Publikum mod Entre. Og da Seminariet i 1801 fejrede sit 10 Aars Jubilæum, blev der arrangeret stort Bal med offentligt Fyrværkeri i Haven. Selv om det kun var spinkelt, saa var der paa en Maade skabt Tradition for det offentlige Forlystelseliv, som Pettoletti blev Grundlæggeren af, og som senere

Grundplan af Pettolettis Teater.

Paa Planen betegner **A** Scenen, **B** Tilskuerpladsen, **C** og **D** to lavere Sidebygninger; i den sidste »Punchesalen«. **a** er Indgangen til Billetkontoret, **b** til Kongelogen, **c** til Parterret; **d** til Parterret; **c** betegner tre andre Indgange til Teatret, **f** Opgangen til Scenen. Den punkterede Linje markerer det gamle Slots Grundplan*).

i Ravensborggade i *Melbys*, *Gerners* og *Frederik Jensens Dage* skulde naa sin fulde Blomstring.

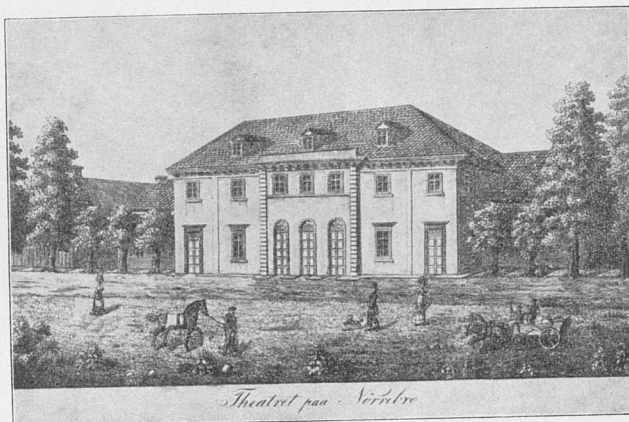
Ombygningen af Slottet var meget gennemgribende og kostede Bagermester Scheer mellem 40 og 50,000 Rdl. Teatrets Hovedfacade laa, ligesom Slottets ud mod Peblingesøen med bevarede Rester af den gamle Park foran. Murene blev bygget højere og Taget lagt om, men den ydre Forandring blev dog ikke større end man nemt genkender Karaktertrækkene i *B. Rocques* Kobberstik af Prins Carls og Prinsesse Sophie Hedvigs Slot. Ind mod Slotsgaarden fik Bygningen derimod en betydelig Udvidelse.

Slottets Indre blev naturligvis fuldstændig forandret. Tilskuerrummet fik Plads til 14—1500 Mennesker. Det var i tre

*) Planen er konstrueret af Dr. phil. Eiler Nystrom, fra hvis Bog »Offentlige Forlystelser i Fr. VI.s Tid« den tillige med Billedet af Teatret og Kortet Side 47 venligst er udlånt.

Etager, de to nederste afdelt i Loger, den øverste fri som Amfi-teater eller Galleri. Gulvet var indrettet som siddende Parket. Kongelogen, hvortil der hørte to smaa Aftrædelsesgemakker, var, som i Det kgl. Teater, anbragt til venstre for Scenen med Hofdamelogen lige overfor. Selve Sceneaabningen havde en Bredde paa $13\frac{1}{2}$ Alen, og Kulisserne maalte 10 Alen i Højden, hvilket var betydeligt mere end det daværende kgl. Teaters. Scenedybden var 29 og Bredden 24 Alen.

Pettotelli selv havde ingen Penge, men var gaaet i Kompagni

Det første Nørrebros Teater.

(Facadetegning efter Kobberstik. Originalen paa Teatermuseet.)

med en indisk Impresario, *André Magni* og den i sin Tid berømte engelske Mimiker og Linedanser, *Joseph Lewin*.

Den første Forestilling blev givet den 3. November 1828. Programmet indledtes med akrobatiske Opvisninger og sluttede med Lewins Pantomime, »Guldnøglen« eller »Harlekin Bombader«. Pettoletti optraadte selv som Linedanser og udførte Kasanders Rolle i Pantomimerne. I en Pantomime, der skildrede Napoleons Død paa Skt. Helena, og som gjorde stor Lykke, spillede Pettoletti Napoleons Rolle.

Men der var Vanskeligheder lige fra Starten, og de blev ikke overvundet i Teatrets korte Levetid. Inderen, der havde givet sig ud for at være Pengematador, hvad han slet ikke var, havde lokket Lewin, der paa det Tidspunkt var ret verdenskendt, til

Teatret med en meget fordelagtig Kontrakt, som det viste sig umuligt at opfylde, hvorfor det da ogsaa endte med Retssag og for Inderens Vedkommende med Gældsfængsel. Men Publikum var heller ikke blevet fortrolig med et nørrebrosk Forlystelsesliv og dertil kom, at Lewins Pantomimer var nye og fremmedartede og hade vanskeligt ved at falde i Publikums Smag. Pettoletti havde bestandige Pengekvaler. Han søgte Gang paa Gang Kongen om Tilladelse til at opføre smaa tyske Vaudeviller, men fik bestandig Afslag. De eneste, som trak Folk til Huse, var Lewins Døtre *Rosa* og *Flora*, der var meget beundrede baade for deres Skønhed og sceniske Præstationer. Men da de begge drog til Vesterbro og giftede sig med *James* og *Adolph Price*, var det endnu ikke lykkedes Pettoletti at slaa sit Teater fast i Publikums Bevidsthed, hvorfor det nu fik sit Banesaar. Dødsstødet kom Natten mellem den 14. og 15. April 1833, da Teatret nedbrændte fuldstændigt.

»Opbrændelsen af Theatret paa Nørrebro.

Mandag Morgen Kl. 2 udbrød en stærk Ild i denne Theaterbygning, hvorved den aldeles lagdes i Aske. Omtrent 1½ Time skal Ilden have raset indvendigt, inden de omboende blev opmærksomme derpaa og gjorde Anskrig. Pettoletti mistede ved denne Brand sit ikke assureerte Theaterinventarium af Dragter, Decorationer, Lamper, Musicalier o. s. v., men især maa man beklage den ulykkelige *Dennebecq*, hvem Skæbnen uafbrudt synes af forfølge. Han mistede sine samtlige Decorationer, Dragter og Figurer til det *Metamorphose-Theater**), som var den sidste Rest af hans betydelige Formue, der blev ham berøvet, medens han opholdt sig i Holland, efter at have gennemgaaet Sygdom og Sindssvaghed. Kun tarveligt var det Underhold, han kunde erhverve sig og Sine ved dette lille Theater, men ogsaa denne sidste Trøst er ham nu berøvet: Intet var det muligt at redde, uden de allernødvendigste Gangklæder. Saaledes seer han sig, som i sine bedre Dage viste sig saa tjenstvillig og velgørende, bragt til Betlerstaven, i et fremmedt Land, uden Frænder og Venner. Den danske Nation, som saa velvilligt kommer enhver

*) Marionetteater.

Ulykkelig til Hjælp, især Brandlidte, som ej haver forskyldt deres Skæbne, vil sikkert ogsaa bidrage til at formilde denne aldrende og haardt hjemsogte Mands Trængsel.

Theatret paa Nørrebro.

Med Kongelig allernaadigst Tilladelse.

Søndagen den 6te Juni 1830.

Fjerde Aft.

Liniebånd med Balanceerftang.

hvori den lille Benoit Fouraur, Herr Frechon, Hr. og Madam Dallot, Hr. og Md. Debat og Hr. Gautier ved me og overraskende Dands, og Hr. Mancini, ved sine tomiste Indfald, ville bestrebe sig for at forkaffe det ærede Publikum en behagelig Nøve.

Fjenden Aft.

Liniebånd uden Balanceerftang.

Af de Herrer Gautier, Dallot og Debat, (forhøvedende Dandier hos Md. Saqui i Paris) og Madam Debat.

Tredie Aft.

Store og svære Dvælses paa Slapline,

udførte af

Den unge Hollænderinde.

Fjerde og femte Aft.

JENNY,

eller

Engellændernes Indfald i Skotland.

Stor historisk pantomimisk Ballet, komponeret af Hr. Balletmester Haumer i Paris, med Dands og Fægtninger af Hr. Professor og Hofkapelmester Dupuy, og med me Kostümer.

Personerne:

Arthur, Jorde og General i Skotland, berollet i Jenny Hr. Haumer.	Mad, en forloved toffet Døds Hr. Debat.
Jenny, Gidderes Datter, kommelig gift med John Md. Fouraur.	Herr, Jalds Hertoginde Md. Debat.
Gidder, Hertogens Indpænter Hr. Haumer.	Tønde Officer — Gaurt.
John, Jorden og Jorden's Tjeneste — Frechon.	En Reel Officer — Mancini.
Charles, Johns og Jenny's Ven, 4 har gammel den lille Jøse Fouraur.	
Kenny, Gidderes unge Datter Md. Dallot.	

Bønder og Bønderkøer, Jægere, engelle og Noft Soldater, med Herre.

3 denne Anatomie forekommer Mædler og Fægtninger indledt og tilbed, samt Solodandte af Madame Fouraur, Debat og Dallot, Frechon, Madam Fouraur, Nefa, Saqui, Løve, Antoinette, Marie og Eugenie, Dider Frechon, Germain, Edithaf, Delle, den unge Saqui, den unge Dandier, Alexander, Kugle, Dandier, og den lille B. Fouraur.

Prisene ere: 1ste Etage 5 Mk., Parterre 4 Mk., Parterre 3 Mk., 2den Etage 2 Mk. Bøen under 10 Mar betale det halve. Billetter taars hos Cenditærens Leito, Mængdens Nøve No. 353, og Pædrien, Nøve No. 89, til Al. 3 om Eftermiddagen, samt ved Indgangen.

Indgangen aabnes kl. 5. Begyndelsen kl. 6.

H. P. Petoletti & Co.

Kjøbenhavn. Trykt hos Jacob Weiberg, Nørregade No. 43

Teaterprogram fra 1830 efter Originalen paa Teatermuseet.

Om de tidligere Ildebrande i denne Theaterbygning skal i Morgen Adskilligt vorde meddelt«. (Nyeste Morgenpost 15. April 1833).

Der fortælles saa om en Brand den 4. April 1829, som takket være en »kjæk« Brandofficer, Jernstøber Weis*) Snarraadighed hurtigt blev slukket.

Branden, der lagde Teatret i Aske, og som aldrig blev opklaret, mentes at være paasat.

Teatret rejste sig aldrig mere, men længe stod de røgsværtede Mure som et vemodigt Minde om den første offentlige Privat-scene, der raadede over en virkelig, og efter Datidens Forhold stor og god Teaterbygning. At Teatret ikke opnaaede at vinde Publikums Gunst hade flere sammenspillende Aarsager. Først og fremmest dem, der allerede er nævnt, men hertil kom, at Nørrebro var tyndt befolket. Indbyggerantallet var i 1840 kun 3300. Men selve Beliggenheden var heller ikke god. Der fandtes ingen Gadebelysning, og for at komme til Teatret maatte Folk over den dybe og ildelugtende Grøft langs Nørrebrogade. Og endelig lagde Det kgl. Teaters Direktion sin døde Haand paa Pettolettis Teater ved at stænge alt, som kunde have Navn af Skuespil, ude fra hans Scene.

Pettoletti udvandrede til Vesterbro, hvor han opnaaede de Bevillinger til Vaudevillerne, som han forgæves hade søgt til Nørrebro. Han grundlagde »Vesterbros nye Teater« og her fulgte Heldet ham.

*) Jernstøber Weis hade sit Støberi i Kvarteret.

Kapitel 6.

DEN MODERNE INDUSTRI

Næsten samtidigt med, at Pettoletti rykkede ind paa det gamle Slot, købte Isenkræmmer *Mathias Anker Heegaard* en Parcel af Blaagaards Jord. Her anlagde han i 1826 en Have og byggede sig en Sommerbolig. Det blev Indledningen til en mere end 70-aarig Periode, hvor Navnet Heegaard var knyttet til Blaagaardskvarteret. Under de afsluttende Auktioner i 1827 købte han yderligere 3 Parceller, saaledes at han ialt raadede over 5 Tdr. Land.

Oktober samme Aar ansøgte han Frederik VI. om Privilegium til at anlægge en Kuppelovn og et Jernstøberi og Fabrikation af Kakkellovne, Gryder, Strygejern og andre finere Ting af støbt Jern. Trods Laugenes energiske Protester fik han alligevel Privilegiet i 1828. Bygningerne, der fik Facade mod Blaagaardsgade, blev opførte, og Virksomheden kom i Gang. Selve Støberiets Areal kom til at ligge paa nuværende Blaagaards Plads.

1836 udvidede M. A. Heegaard sin Virksomhed med en Fabrik for Tilvirkning af Tarmstrengte til Musikinstrumenter, men Fabrikationen fremkaldte en meget stærk Stank. Myndighederne greb ind og forlangte Virksomheden flyttet, hvorefter den i 1838 blev nedlagt.

Ved M. A. Heegaards Død i April 1837 overgik Virksomheden til Sønerne, *August* og *Anker*. August, som var den ældste, overtog Ledelsen af Fabriken, hvortil han hade faaet Privilegiet fornyet og udvidet til ogsaa at omfatte et Metalstøberi. Anker passede den betydelige Isenkramforretning i Frederiksborggade. Men i 1848 ophørte Kompagniskabet mellem Brødrene. Anker Heegaard overtog for egen Regning Støberiet, Broderen fik Forretningen, som han bortforpagtede.

Fabriken paa Blaagaard blev nu drevet under den nye Indehavers eget Navn, og man tør vel uden Overdrivelse paastaa,

at Anker Heegaard med sine Gryder og Husholdningsredskaber praktisk talt har holdt sit Indtog i alle Danmarks Køkkener.

1857 overtog han et Lerbrænderi paa Blaagaardsvejen, hvor der indtil 1872, da Fabriken brændte, blev fremstillet saltglasserede Lerrør. Men da der efterhaanden var kommet saa mange Klager over Røgen fra Brænderiet, forlangte Myndighederne det flyttet. Det vilde Anker Heegaard ikke, og da det nu var brændt, blev det ikke genopført. Men da der stadig var stor Efterspørgsel efter Rørene, fortsattes Virksomheden som Udsalg af importede Varer indtil det i 1916 overgik til et Aktieselskab, der under Navnet »Blaagaards Lerbrænderi« flyttede til Lygten. (Nu Blaagaards Bygningsmaterialer ved Frk. V. Kampler, Frederiksborgvej 12).

1858 købte Anker Heegaard Statens Jernstøberier og Maskinfabriker i Frederiksværk. Og nu kom Fabrikationen til, foruden Lerbrænderiet, at omfatte Damp-, Industri- og Landbrugsmaskiner og de tidligere nævnte Husholdningsgenstande.

Paa denne Tid var Nørreport den eneste, som holdtes aaben om Natten, og hvor man, mod en Afgift paa 2 Skilling, kunde komme enten ud eller ind. Først fra Klokken 7 Morgen var Passagen fri. Mange af den nørrebroske Industris Arbejdere boede indenfor Voldene. Og da det for dem betød et meget føleligt Fradrag i Lønnen at skulle betale Portpenge, søgte Anker Heegaard og flere andre Fabrikanter Magistraten om Fritegn for deres Arbejdere. Men det var først da Lauges Oldgeseller^{*)} gik til Aktion, at Magistraten bøjede sig og gav Passagen fri fra Klokken fire om Morgen. Men der er flere andre Træk, som viser, at Anker Heegaard hørte til den gamle Type Arbejdsgivere, der var faderlig og beskyttende i Forholdet til sine Arbejdere. Han oprettede en Sygekasse for dem, og tog sig det meget nær, da de ikke kunde forstaa og følge ham, da han forsøgte at oprette en Pensionskasse. Arbejderne skulde nemlig, som man jo gør det i Dag, selv betale en Del, medens Heegaard betalte Resten af Præmien.

Han var ogsaa meget interesseret i *Rimestads* »Arbejderforening af 1860«, hvor han nogle Aar var Styrelsesmedlem. Men da Foreningen, af Frygt for at det fremvoksende Socialdemokrati skulde erobre den, nægtede at optage mere end et begræn-

^{*)} Formænd for Haandværkersvendegilderne i Laugstiden.

set Antal Arbejdere, protesterede Heegaard. Og da han ikke fik Medhold hos Styrelsen, traadte han ud. Alligevel betænkte han Foreningen i sit Testamente med et Legat paa 20,000 Kr., men paa Betingelse af, at den blandt sine Medlemmer talte mindst 1000 virkelige Arbejdere, hvad den ikke gjorde og saaledes ikke fik Legatet. Denne Episode var ogsaa Grunden til, at han ikke i 1885 blev genvalgt til Borgerrepræsentationen, hvor han hade haft Sæde siden 1868. Han, der ellers var en god Højremand, hade faaet hæftet »liberal« og »arbejdervenlig« paa sin Person. Og det var farlige Ord i de Tider.

Anker Heegaards Jernstøberi paa Blaagaard 1832.

Paa Blaagaardsfabriken holdtes hvert Aar et »Lysegilde«, naar man begyndte at arbejde ved kunstigt Lys. Fra et saadant Gilde er opbevaret et Vers af en Sang underskrevet af samtlige Fabriksarbejdere:

Nu *Lysetiden* atter er oprunden,
 Og glade vi imødeser det her;
 Thi er for os end Dagens Lys forsvunden,
 Saa er der stadigt lyst dog for Enhver,
 I *Heegaards Støberi*
 Kan Mørket ikke trives,
 Thi ved hans Omhu stedse der oplives.
 Vi prise ham, vi prise ham — *Heegaard*, den Hædersmand.

Anker Heegaard havde til 1884 sin Bolig i Villaen ved Blaa-gaardsgade, hvor der blandt Omgangskredsen taltes Navne som Professor *Hermansen*, Digteren *Peter Faber*, Maleren *Exner*, Skuespilleren *Emil Poulsen*. Den kendte norske Forfatterinde *Magdalene Thorsen*, som var nært knyttet til Hjemmet og her havde indført baade *Bjørnson*, *Ibsen*, *Welhaven*, *Andreas Munk*, Malerne *Thaulow* og *Tidemand*, der meget ofte var Gæster i Hjemmet. Da Heegaard 1884 overdrog Virksomheden til sine to Sønner, *Luis* og *Anker* og Svigersønnen *Bjørn Stephensen*, flyttede han til Ahlefeldtsgade, hvor han døde 1893.

I Slutningen af Tresserne, men navnlig i Begyndelsen af Halvfjerdserne, solgte Heegaard Størstedelen af sit betydelige Grundareal, der yderligere var blevet udvidet i 1855 ved Købet af en Del af Wroblevskis Ejendom. Paa disse Arealer fremvokkede Stengade*) (1858), Bagergade (nuv. Blaagaardsplads), Tods-gade (1873)**), Strækninger af Baggesensgade***) (1862), Slotsgade og Korsgade, samt en Del af Prins Jørgensgade (1862), der oprindeligt hed Louisegade efter Heegaards Hustru. Men da der her blev begaaet et iøvrigt uopklaret Mord paa en Smedesvends Hustru, »Mordet i Louisegade«, kom Gaden i et saadant Vanry, at Folk flyttede i Hobevis. For at Sagen skulde gaa i Glemme, blev den saa omdøbt. I Forbindelse med disse Gade-anlæg eksisterer der en meget morsom Historie:

Da Lerbrænderiet efter Branden ikke blev genopført, forsøgte Heegaard at interessere Grundejerne paa Nørrebrogade, hvis Grunde grænsede op til hans, i at faa anlagt en Gade mellem hans og deres Grunde. De skulde dele Udgifterne, dels ved Grundafstaaelse og dels ved Anlægssummen. Men ingen havde Lyst til at paaligne sig selv en, som de syntes, unødvendig Ud-gift. Men det blev, som det gamle Ord siger, at spare paa Skil-lingen og lade Daleren gaa!

Heegaard anlagde nemlig selv Gaden inde paa sin egen Grund. Men bag det Fortov, der stødte op til Nørrebrogrun-dene, lod han en Strimmel Jord paa fem seks Tommer blive staa-

*) Navnet forekommer første Gang stavet *Steengade*, antagelig efter en Boghandler *Steen*, som her ejede nogle Ejendomme.

**) Aarstallet i Parentes angiver i det følgende Aarstallet for Magistratens Autorisation af Gade-navnet.

***) Det var Strækningen fra Blaagaardsgade til Slotsgade. Resten var allerede anlagt og hed Skolegade.

ende. Og denne Strimmel maatte saa Grundejerne afkøbe ham for at faa Adgang til Gaden, hvad der meget snart blev nødvendigt, da Byggeriet tog Fart. Saaledes maatte en Grundejer, hvis Grund i en Længde af 76 Alen hade Facade til Gaden, betale 20,000 Kr. for Jordstrimlen, eller godt 1000 Kr. pr. Kvadratalen. I Stedet for en relativ ringe Udgift ved Gadeanlægget, tjente Heegaard nu en ganske net Formue paa de andres usolidariske Holdning. Og Grundejerne angrede naturligvis, men forsent, at de hade sparet paa Skillingen.

I 1898 solgtes det resterende Areal med Fabrik og Villa til Københavns Kommune. Fabriken flyttedes først til Lyngbygade (Hillerødgade) og derefter til Frederiksværk. 1918 blev Firmaet »Anker Heegaard« sammensluttet med *L. Lange og Co.*, »Svendborg Jernstøberi«. Denne Sammenslutning ophævedes dog efter 10 Aars Forløb. Og i 1928 indgik A/S Anker Heegaard« i A/S »De forenede Jernstøberier«, der var grundlagt 1906.

Et andet lands- og verdenskendt Firma har paa en Maade ogsaa faaet sin Start i Blaagaardskvarteret: En indvandret Holstener, *Hans Henrik Baumgarten*, lejede i 1839 en lille Værkstedbygning*), hvor han fremstillede Farve til »Det berlingske Trykkeri«, hvor han var Maskinmester. Han var oprindeligt Mekaniker og gik i 1846 i Kompagni med *C. C. Burmeister* om et Maskinbyggeri, der senere blev til »Burmeister og Wain«.

Og i 1838 grundlagde Smedemestrene »*Ludvigsen og Hermann*« et Jernstøberi paa Nørrebrogade, hvor Firmaet endnu bor og driver et Sanitetsfirma.

I Aaret 1872 grundlagde Snedkermester *Ferdinand Oxelberg* Københavns første og i mange Aar største Maskinsnedkeri i Smedegade 19.

*) Se Afsnittet »Blaagaardsminder fra Trediverne«.

Kapitel 8.

BLAAGAARDSMINDER FRA TREDVERNE

Men hvordan saa Kvarteret ud, inden Bebyggelsen rigtigt tog Fart. Lad os et lille Øjeblik dvæle ved Forlagsboghandler *Otto B. Wroblevskis* Barndomserindringer fra Blaagaard*).

»Ved Auktionen i 1827 købte min Far Parcellerne Nr. 36 Litra L og N., den første havde et Areal paa $1\frac{1}{2}$ Td. Land, den anden 1 Td. Land. Det var den Bydel, kan jeg gjerne sige, der strækker sig fra og med Baggesensgade (mod Øst incl.), Slots-gade, Korsgade og Stengade. Endnu i min Barndom fandtes hist og her rundt om i Haverne et og andet gammelt Træ, som et enligt Minde om gamle Dage, og saa langt frem i Tiden, som da Dosseringens Bebyggelse tog sin Begyndelse, fandtes her et forvitret Stenpostament, bærende en hovedløs Krop af en Spinx eller Løve.

Den første Bygning, vi mødte paa Hjørnet af Nørrebrogade og Dosseringen var »Stenhuggerhuset«, en uanselig lille Bygning med et stort Tag, der syntes at skulle trykke Bygningen ned i Jorden. I dens tarvelige Rum boede et Par gamle Folk, der havde Opsynet med Stadens Stenoplæg og »Dronehuset«, Træskuret, der rummede Apparater til Redning af Drukne og Forulykkede, desuden havde de Nøglerne til de aflukkede Stier langs Dosseringerne. Men Stenhuggerhuset havde endnu en Mærkelighed: dets Beboere havde tilhuse et ungt Fruentimmer, der var vidt og bredt bekendt for sin usædvanlige Skønhed, men hvis Moral lod en Del tilbage at ønske: hun gik under Nav-

*) Uddrag af »Nørrebro i Trediverne«. »Museum« 1895.

net »Pigen ved Søen«, eller mere poetisk »Donna del Lago«, hvilket i Folkemunde blev til »Donna de La'gaard«, hvor hun da ogsaa endte sit usselige Liv. Fra Stenhuggerhuset strakte sig et Plankeværk ud til Blaagaardsgade, dengang en smal ubrolagt Jordvej. Den første Bygning hinsides Blaagaardsvejen var en lille, oprindeligt meget elegant bygget Pavillon, en Etage med Mansardtag, af massiv Grundmur. Det var en fra Blaagaards fine Periode stammende Funktionærbolig eller lignende*). Den næste Bygning, nuv. Nørrebrogade 43—45, var en lignende Bygning med det sædvanlige Tag af blaa glasserede Sten, som alle Blaagaards Bygninger havde; mellem disse to Parceller Nr. 41 og 43—45, hvor nu Slotsgade udmunder i Nørrebrogade, var Hovedindgangen til Slottet, der markeredes med to mægtige Stenpiller, som kronedes af en Gesims med en svær Kugle, og indbyrdes forbunden med en svær Jernstang. Først i Halvtredserne er disse Piller forsvundet. Kom man indenfor disse Piller, havde man tilvenstre, omtrent hvor nu *Ludvigsen* og *Hermanns* Jernstøberi ligger, Tomten af Blaagaards Hovedbygning liggende med Gavlen ud mod Nørrebrogade paa den ene Side og mod Baggesensgade paa den anden Side. Kun ganske dunkelt tror jeg at kunne huske den som en tagløs Bygning uden Vinduer og Døre, og hvor Overkanten af Vinduesfagene manglede, saa Pillerne ragede op i Luften. Den flankeredes af to mindre Bygninger med røde Tage**). I den ene af dem, nærmest Nørrebrogade, boede i mange Aar Forstadens Politiassistent, *Gamborg*, bekendt i vide Kredse for sit tørre Lune og morsomme Fortællertalent; i den anden boede en Lysestøber.

Hvad der staar mig aldeles klart, skønt jeg kun var 5—6 Aar gammel, var Nørrebros Pantomimeteaters Brand. Det var efter en Forestilling, jeg tror en Søndag Aften, at de Omboende i den tidlige Morgen opskræmtes ved Larm af Piber, Trommer og Brandraab, hvilket dengang var et absolut Tilbehør ved en Ildebrand; efter sigende havde der Aftenen forud været Fyrværkeri i Teatret, hvorfra Ilden formentes at stamme***). Henad Morgenstunden vækkedes vi Børn af vore Forældre, der boede i umid-

*) Se Billedet Side 25.

**) Tilbygget af Bagemester Scheer.

***) En af de Kunstnere, som optraadte hos Pettoletti fo'r paa en Raketvogn op gennem Tilskuerpladsen.

delbar Nærhed. Vi maatte alle op, skønt vi havde Mæslinger, og de to ældste Brødre maatte hjælpe Pigerne og Karlen med at træffe forskellige Redningsforanstaltninger. Det var ikke som nu, hvor man kan faa Vand ved at dreje paa en Hane. Det maatte pumpes op i Spande for atter at fyldes i Karene, der anbragtes i Forstuen, paa Trappeafsatser og paa Lofterne. Det var saa varmt, at Oliefarven paa vor Gitterport skallede af, og Ruderne var saa hede, at de sprang.

Omtrent i nuv. Baggesensgade 32 laa en Pavillon, Mage til de to tidligere omtalte paa Nørrebrogade, som i min Barndom ejedes af Krigsassessor Koop. Til denne Pavillon knyttede Sagnet Minder om Christian VII.s daarligste Periode; hans bekendte levelystne Yndling, Grev Holck siges at have boet i denne Pavillon, eller i selve Hovedbygningen, ogsaa vil Rygtet vide, at han her fejrede sine vilde Orgier, og at den berygtede Støvlet-Kathrine (og hendes Kolleger, Danserinder fra Det kgl. Teater) har haft Bolig her. Værelserne var høje og elegante og der fandtes under hele Bygningen høje hvælvede fliselagte Kældre, der sagdes at have indeholdt Baderum. I denne Ejendom havde forskellige Foreninger Sammenkomst*).

Min Fars Ejendom var ligeledes en statelig Enetages Bygning med det traditionelle blaa Tag. Den havde tretten brede Fag foruden Gadedør og store rummelige fliselagte, men ikke hvælvede Kældre. Til Havesiden deltes det store brudte Tag midtvejs af et tre Fags Gavlparti med bred spidsløbende Frontespice. Far forøgede Grunden med to Td. Land beliggende mellem Korsgade, Griffenfeldtsgade, Ladegaardsaaen og Gartnergade. At der til denne forholdsvis store Ejendom maatte være Udhuse, Stalde etc. er en Selvfølge. Vi holdt to Køer, en Hest og om Vinteren fededes en å to Grise, endvidere holdtes der Fjerkræ og Duer, en lille Fiskepark fandtes ogsaa, det var saaledes et helt lille Landbrug, som forsynede Hus og Kælder, Køkken og Fadebur med Mælk, Æg, Frugt og Grøntsager, og endda producerede en Del af Foderet til Køerne og Hesten. En Ejendommelighed ved vort Hus var Opvarmningsmaaden. Far lod i Kælderen opstille en mægtig Ovn, der efter skotsk Princip fra et Varmekammer fordelte Varmen gennem Kanaler til alle Værelser i Huset.

*) Bl. a. »Den bestandige borgerlige Forening«.

Tilhøje i nuv. Slotsgade (1858), men langt tilbage fra Gadelinjen, laa en lang Bygning*). Den ejedes og beboedes af Boghandler *C. Steen*. Blandt Husets mange Beboere husker jeg bl. a. Jomfruerne Schouw, Søstre til Naturforskeren og Politikeren *J. F. Schou*. Steen ejede ogsaa nuv. Nørrebrogade 43 og 45. Her boede i min Barndom den bekendte Blomsterhandler *Camaradt*. Nuv. Nr. 49 ejedes af min Morfader, Voxdugsfabrikør *J. A. Schorn*. Paa Ejendommens Gaardsplads fandtes en ganske lille Murstensbygning, som min Morfar i 1839 udlejede til *Henrik Baumgarten* (s. d.).

Paa begge Sider af Blaagaardsvejen laa ganske enkelte Bygninger. Det Heegaardske Jernstøberi. Og paa den modsatte Side laa 5—6 smaa Privatejendomme, beboet af Embedsmænd, Pensionister og Enker, bl. a. Dreiermester *Ulrichsen*, hvis Ejendom senere blev omdannet til Stiftelse (s. d.). I 1834 købte Gartner *Peter Hansen* Hjørnegrunden til Nørrebrogade og anlagde et Gartneri, hvor han, som den første i Landet, bragte den berømte Vandlilie »*Victoria regia*« til Blomstring. Den anden Del af Nørrebrogade ned til Søen købtes af Stenhugger *Jochumsen*, som her anlagde et Stenhuggeri. En Gartner *Holmgren* anlagde et mindre Gartneri mellem Korsvejen og Ladegaardsaaen, der formodentlig har givet Gartnergade (1858) sit Navn. Hele det store Areal ud til Søen laa uopdyrket hen. Det stod tildels under Vand om Vinteren, hvorfor det afgav en farefri Tumleplads for Begyndere i Skøjteløberkunsten. Der fandtes ogsaa smaa Damme, som efterhaanden overgroedes af Siv og Rør. Langs Søens Bred, der var bevokset med Siv og sparsomme Piletræer, som hældede deres Kroner ud over det blanke Vandspejl, slyngede sig en smal, sjælden betraadte Fodsti; dyb Stilhed herskede her; der kunde gaa hele Dage, hvor ikke et Menneske betraadte den. Vildanden rugede i de høje Siv; Hare, Væsel og Maar færdedes i Haver og Vænger. I min Fars Mark, hvor nu kedelige Kaserne knejse paa begge Sider af stenbrolagte Gader, havde vi i et Gærde ind mod Haven en veritabel Rævegrav, hvis Beboere jævnlig maatte bøde med Livet i Saksen eller for en velrettet Ladning Hagl.

Paa Grænsen mellem Solitude og Blaagaards Jorder laa en

*) Fabriksbygning fra Klædeindustriens Tid.

lille Stubmølle og et beskedent Vaaningshus. Her havde ogsaa en Gartner forpagtet et større Areal, som han dyrkede med Rabarber, hvoraf hele Kvarteret fik Navn.«

Som man ser af Wroblevskis lille Beretning, var Blaagaardskvarteret i Tredverne nærmest en landlig Idyl, hvor det, vi i Dag forstaar ved Mellemlassen, trak sig tilbage, for i Ro og Stilhed at nyde deres Livsaften. Det fremgaar bl. a. ogsaa af, at der netop her blev opført talrige Stiftelser, som vil blive omtalt i et senere Kapitel. Paa et Kort over Nørrebro i 1841 findes der saaledes kun to virkelige Veje, nemlig *Blaagaardsvejen* og *Korsvejen*, som altsaa efter Wroblevskis Beretning endda var meget maadelige.

Paa et Kort for 1856 er Antallet af Gader kun steget til 8, nemlig: *Blaagaardsvejen* (fra 1859 *Blaagaardsgade*), som ogsaa benævnes *Blaagaards Langvej* eller *Hovedgaden*. *Ladegaardsvejen*, der løb langs Aaens vestlige Side hørte ikke med. Langs Aaen fra *Dosseringen* (1862) ned mod *Blaagaardsgade*, laa *Blaagaards Brogade* (*Ewaldsgade* fra 1862) og *Tømregade* (1862), og langs *Dosseringen* mod Nørrebro laa kun *Blaagaards Bredgade* (*Smedegade* fra 1862), *Korsvejen* (*Korsgade* fra 1860) og *Kalkfeldtsgade* (1879), som hed *Parcelvejen* (1874) bugtede og snede sig ud og ind og drejede saa i en skarp Vinkel over mod *Bülowsvej*. 1858 er den allerede reguleret til sin nuværende Skikkelse. Paa hele Strækningen langs *Ladegaardsaaen* fandtes kun en Spadseresti med Undtagelse af Aagade mellem *Blaagaardsgade* og *Gartnergade*. Ved Anlæggelsen af *Aaboulevard* omkring Aarhundredskiftet, blev Aagade dens Forlængelse.

Der har ogsaa paa en Maade eksisteret en »Kommune« i Kvarteret paa denne Tid. Grundejerne valgte en Formand og i Fællesskab ordnede de deres forskellige Anliggender. Men da Byggeriet for Alvor satte ind, gik denne Sammenslutning i Stykker. De nye Grundejere skulde ikke bo paa Stedet og var som Følge deraf ikke interesseret i at give flere Penge ud, end de var tvungne til. Der begyndte at herske et fuldkomment Anarki. Herom skriver Forfatteren til *Blaagaards Mysterier**) bl. a.:

»Tidligere havde der hvilet en idyllisk Ro over hele det blaa-

*) En lille Pjece udkommet 1853 og som behandlede Grundforbedringspørgsmaalet.

gaardske Landskab. Byen kendte næppe dets Eksistens og forstyrrede ikke dets Fred; nu opnaede det efterhaanden en sørgelig Berømmelse. Man gik ud for at se paa det, ligesom man gaar ind i et Menageri og ser paa de vilde Dyr og glæder sig over, at man er fri for dem i sit Hjem; ja, man begyndte nu at sætte det i Bladene. Nogle behandlede den komiske, andre den bedrøvelige, men alle var enige om at behandle den snavsede Side af Sagen med den største Strengthed. Men uagtet alle disse Angreb og uagtet Vejenes Forfald, Lygte- og Vægterløshed solgtes den ene Grund efter den anden, byggedes det ene Hus efter det andet, flyttede den ene Familie ind efter den anden«.

2. DEL

DET LEVENDE BLAAGAARD

Kapitel 8. BYGGESKANDALEN

Som tidligere nævnt, begyndte der at komme Fart i Byggeriet i Slutningen af Tresserne.

Det hade sin naturlige Aarsag i den store Bolignød, der efterhaanden var opstaaet i den gamle By indenfor Voldene. Her var Boligforholdene saa elendige, at Folk sov i Hundehuse og indrettede Boliger ovenpaa Retirader. Grunden til denne Overbefolkning maatte for en stor Del søges i, at København helt til 1857 hade været en lukket By. Demarkationslinien*) var nok i 1852 trukket tilbage til Søerne. Men saalænge Byens Porte kun var aabne for fri Passage om Dagen, fik det ingen praktisk Betydning. Først da disse to Hindringer var blevet fjernede, blev Byggefriheden paa »Broerne« udnyttet og det med en Brutalitet og en Kynisme, der er en beklagelig Skamplet paa Hovedstadens Byggehistorie.

Folk fra den indeklemte Bys Baggaarde udvandrede til Broerne i Hobetal. Nørre og Østerbro hade i Aarene 1855—60 en Befolkningstilvækst paa omtrent 7,000. Det gav Penge til Grund og Byggespekulanter. Fra det Øjeblik en Ejendom var projekteret, betød det simpelthen formindsket Profit for Bygherren, at Huset ikke stod færdigt samtidig med at det første Spadestik til Grunden blev taget. Folk holdt praktisk talt paa Gaden med deres Flyttelæs og ventede paa at flytte ind. Der blev ikke taget hverken æstetiske eller hygiejniske Hensyn. Sten blev klasket paa Sten i den tilladte Højde, og Folk flyttede ind før Døre og

*) Demarkationslinien gik i en Linie udenom København langs Falkoneralle og Jagtvejen. Indenfor denne Linie maatte der kun bygges af Bindingsværk og i en Etage. En Bestemmelse, der dog efterhaanden var blevet dispenseret fra.

Trappegælændere var paa Plads. Det drejede sig bare om at udnytte Situationen og skovle Penge ind.

Nørrebro var med fra Begyndelsen og blev som Følge heraf værst behandlet. Hele det store Blaagaardskvarter blev over-
saet med rædselsfulde Lejekaserner paa Kryds og Tværs uden nogen som helst Plan. Den gældende Byggeplan for den gamle By, hvori der var taget særligt Hensyn til Knapheden paa Byggegrunde, blev sammen med Byggeloven bare udvidet til ogsaa at gælde for »Udenbys Klædebod«. Og da Borgerrepræsentationen for en stor Del bestod af Grundejere, siger det sig selv, at de nødigt vedtog Love, der gik mod deres egne Interesser. Der var nok sket den Ændring i Byggeloven, at der mindst skulde være 4 Alen til Loftet mellem hvert Beboelseslag, men det blev kun maadeligt overholdt. Den gamle Bestemmelse, at Ejendomme med Lejligheder paa 64 Kvadratalen og derunder skulde have en særlig betydelig Skattelettelse, var stadig gældende. Og da denne Lov blev ophævet, var de smaa Lejligheder alligevel privilegerede fra et Husejersynspunkt, idet de var fritaget for Fattigskatten. Profitten laa altsaa i at hobe de flest mulige Mennesker sammen. 8+8 Alen til en »Bolig«, kun de foreskrevne 4 Alen til Loftet, ofte mindre, og iøvrigt en hensynsløs Udnyttelse af Grunden — Lys og Luft hade Fattigfolk ikke Brug for — derfor; Forhus, Baghuse og Sidehus og ikke mere Gaardsplads, end det var nødvendigt for at komme til og fra Ejendommen!

Og selv om der efterhaanden er raadet Bod paa en Del af de allerværste Uhyrligheder, bærer hele Kvarterets Smagløshed den Dag i Dag Vidnesbyrd om den Kynisme, man den Gang tillod sig.

Følgen af dette Byggearnaki blev blandt andet den besynderlige Forbindelse, der mellem Nørrebrogade og Aaboulevardens snor og bugter sig gennem Ewaldsgade, Thorupsgade, Korsgade, Wesselsgade, Baggesensgade og Dosseringen. I den ene Ende finder man fornemt tilbagetrukne Villaer, længere fremme store uhyggelige »Herskabsejendomme« springende udfordrende frem, og i sin Tid kun med Adgang til den smalle Spadseresti, hvortil man skulle have Vandværkets Tilladelse for at færdes, og endelig det lille Stykke fra Baggesensgade til Nørrebrogade, der opstod, udelukkende fordi Grundens Ejer, en Tømremester

Wildau, ønskede at lægge sit Hus saadan. Og endnu husker mange sikkert Nørrebrostræde (Gyden), hvis øverste Ende ved Nørrebrogade for faa Aar siden blev udvidet med en ikke ringe Bekostning for Kommunen. Eller tænk paa Linie 3.s krogede og besværlige Rute fra Fælledvej til H. C. Ørstedsvvej!

Der eksisterer en lille Historie fra Blaagaardsgade, som glim-

Parti fra Ladegaardsaaen (Pøleaen) i 1898. I Baggrunden ses Bangerts Bro.

rende illustrerer hvor vanskeligt og besværligt det var for Kommunen at afhjælpe Fædrenes Forseelser.

Omtrent midt for Blaagaardsplads laa helt til 1879 to Træbygninger skubbet frem i Gadelinjen og som i mange Aar forhindrede Gadereguleringen, fordi man i Magistraten endnu ikke i videre Udstrækning var kommet ind paa Ekspropriation. Det kendte Vittighedsblad »Punch« harcellerede ofte over Borgmester *Ehlers* og hans langmodige Overvejelser med »Skuret«, som den mest standhaftige af disse Bygninger var blevet døbt i Folkemunde. Saaledes findes i Bladet for 23. November 1876 et Billede af Borgerrepræsentationens Møde med Overskriften: »Scene i et Driveri«. Borgmesteren har Ordet og udtaler:

»Med Hensyn til det mig stillede Spørgsmaal om Brolægningen af Blaagaardsgade, skal jeg tillade mig at svare, at jeg allerede har begyndt at tænke paa indledende Skridt til Paa-begyndelsen af Præliminærene til foreløbige Undersøgelser af Muligheden af en Ekspropriation af »Skuret« og at Sagen vil blive fremmet med sædvanlig Hurtighed og Kraft«.

Spekulationen i de blaagaardske Grunde gik højt i de Dage, Parcelvejen fik Navn efter den.

Men selv om Bygningerne var og er slemme, saa var det trods alt alligevel ikke det værste. Arbejderne var ikke særligt godt vant den Gang og har sikkert betragtet det som et Paradis ved Siden af det, de kom fra. De hygiejniske Forhold var nærmest katastrofale.

De nye Gader og Veje var jo allesammen private og i Reglen i en meget sørgelig Forfatning. Ingen Brolægning, ingen Fortove, og hvad der var det værste; der var heller ingen Rendestene. Der var hverken tænkt paa Tilførsel af Drikkevand eller Afløb for Spildevandet. Der var ingen Lygter, ingen Vægttere, og Renovationsvæsenet maatte passe sig selv. Lov og Orden eksisterede simpelt hen ikke. Det lille idylliske Vandløb, der i Slottets Tid løb langs Alleen nærmest Dosseringen, var blevet til en slimet og stinkende Grøft, der trods talrige Klager aldrig blev rensset. Grundejerne vægrede sig mod enhver Udgift, der ikke gav Bonus. Selve Vejene var bundløse. Tørvelæs forsvandt praktisk talt i Vejenes Ælte. Kommunen hade tilbudt at besørge den første Istandsættelse (Blaagaardsgade) mod at den blev aabnet for offentlig Færdsel. Men Parcelejerne sagde nej af Angst for nye Byrder.

Drikkevandet skaffede man sig i Begyndelsen fra Brønde, der fik deres Grundvand fra Assistens Kirkegaard og derfor var saa sundhedsfarligt, at Politiet maatte forbyde Brugen af det. Der blev i Stedet anlagt nogle provisoriske Vandledninger fra Peblingsøen og Ladegaardsaaen.

Men det, der voldte de største Vanskeligheder, var Afløbsforholdene. Paa hele Demarkationsterrainet fandtes kun to Hovedafløb, som førte Spildevandet henholdsvis til Øresund og Kalvebod Strand, nemlig *Blegdamsgrøften*, der hade Tilløb fra Fællederne, Blegdammene og Østerbro; og *Rosenaen*, der løb i den af Christian IV. anlagte Fæstningsgrav omkring den gam-

le Ladegaard, bag om Vodroffslund, hvor den i Parken dannede en stor Dam, og i Zig-Zag snoede sig gennem Ladegaardsmarken over Vesterbro og ud til Stranden ved Enighedsværn.

Vandskellet mellem Øst og Vest fandtes omtrent ved Skt. Hansgade. Følgen heraf blev, at Nørrebro faktisk ikke havde noget Afløb for sit Spildevand. Det kunde ikke løbe ad Blegdamsgrøften, og det maatte helst ikke løbe Syd eller Vest paa til Søerne eller Ladegaardsaaen, der jo var Vandreservoir. En stor Sump i Ravnsborgs Have tog en Del, men langt fra tilstrækkeligt. Og den ilde berygtede Grøft langs Nørrebrogade, drejede i kort Afstand fra Peblingesøen ind paa Markerne; hvor Vandet saa blev af, kan enhver tænke sig (!). En gammel Rende (Aquaduct) under Ladegaardsaaen var slet ikke i Stand til at hjælpe til.

Et Forsøg paa at gennemføre en af Vandinspektør *Colding* udarbejdet Kloakplan strandede for Nørrebros Vedkommende paa, at Københavns Amt (Frederiksberg Kommune) ikke var interesseret i at deltage med Udgifterne, fordi de endnu ikke havde Behov for mere Afløb. Men de vilde heller ikke give Tilladelse til, at København førte en Kloak ind over dets Grund og derved forringede Kommunens egne Afløbsforhold, naar en Regulering af dem engang blev paakrævet. Og der skulde endnu hengaa 30 Aar, før der paa dette Punkt opnaedes Enighed med Frederiksberg. Først omkring 1890 anlagdes den store fælles Kloak fra Nørrebro til Belvedere.

Men selv om der i 1857 kom en Lov om Gader, Veje og Vand afløb, der bemyndigede Magistraten til at overtage alle Veje (og give dem Navne), der berørte mere end et Matrikelnummer, sneglede den kommunale Civilisation sig kun langsomt frem. Alle Vedtægter og Forordninger saboteredes det mest mulige. Og Lejerne i Kvarteret havde endnu ingen som helst politisk Magt. Deres Klageraab blev ikke hørte.

Der var ogsaa andre Ting, som var i fuldstændig Kaos. Det havde ganske vist ikke noget med de hygiejniske Forhold at gøre, men i Dag virker det meget kuriøst.

En indviklet Postadresse.

Det har indtil for ca. 100 Aar siden været ret besværligt at finde frem til en Person i København. Hvad mener man om

følgende Adresse: »Mads Hansdatter i den røde Arm i store Grønnegade nest op til Urtekræmmer Grimstrup, hvor Melmanden boede i Kælderen«?

Det blev først ved en Raadstueplakat 8. Mai 1771 paabudt, at alle Ejendomme skulle have Matrikelnumre paamalet Ejendommene. Dette var foranlediget af den initiativrige Agent *Hans Holck*, der stillede Forslaget i sin Vejviser fra 1771. Men efterhaanden som større Grunde udstykkedes blev det meget udviklet.

Paa Nørrebro og ganske særligt i Blaagaardskvarteret var det helt kaotisk. Som tidligere nævnt fik Blaagaard Matrikelnumret 36 med Angivelse af Bogstaver for hvert Areal, hvilket efterhaanden blev temmelig forvirrende.

Saaledes hed to Ejendomme i Murergade (1861) »Mtr. Nr. 36 F 2 A og B« og »Mtr. Nr. 36 U 2 A 2«. Paa Blaagaards Korsvej var det endnu værre. Her kom en Postadresse til at lyde saaledes: »Mtr. Nr. 36 U 4 A U 2 B«, og en anden »Lod 1 A af 36 L og N«. I Blaagaards Bredgade kunde den lyde: »Mtr. Nr. 36 V 2 A 1«.

En Reform var, som man vil se, absolut nødvendig. Denne blev foranlediget af »Københavns udenbys Grundejerforening«, der til Borgerrepræsentationen indsendte et Forslag til Forandring af Husnumrene. Dette Forslag blev indgaaende gennemarbejdet af Stadskonduktøren, Kaptain *T. Krak*, den senere Udgiver af Vejviseren, der altsaa ligesom sin Forgænger, *Hans Holck*, har en betydelig Andel i, at en for det praktiske Liv betydelig Reform blev gennemført. Forslaget blev vedtaget 19. September 1859, og allerede i November samme Aar blev den ført ud i Praksis.

Kapitel 9. DET KULTURELLE LIV

Det andet Seminarium.

Men der skete heldigvis ogsaa andre og nyttigere Ting end Grund- og Ejendomsspekulation herude i disse Aar. Det Kulturliv, hvis spinkle Spire var lagt ved Prins Carl og Prinsesse Sophie Hedvigs Hof, og som kom til en spæd Blomstring i Statsseminariets korte Periode, skulde paa ny finde Grobund i Blaagaards Jord og komme til en større og rigere Udfoldelse end tidligere, sprede sin Sæd til Gavn og Styrke for Land og Folk.

I Slutningen af Halvtredserne rejste der sig saavel paa Rigsdag som ude i Befolkningen en vis Uvilje mod Statsseminariene. Og Resultatet blev, at en Del af Læreruddannelsen kom over paa private Hænder.

For Hovedstadens Vedkommende førte det bl. a. til, at *J. T. A. Tang* den 15. Juni oprettede en »fri folkelig Lærestalt for vordende Lærere«, hvor han vilde praktisere de grundtvigske Skoletanker. Tang stillede sig som Opgave at komme Terperiet til Livs. Men derudover skulde Undervisningen ledsages af frie Foredrag.

Han begyndte meget beskedent med to Elever i et lille lejet Lokale i Blaagaardsgade 14. Men inden Aaret var til Ende, hade han allerede 18 Elever. Og da Tilstrømningen stadig blev større, maatte han tænke paa mere Plads. Det fandt han paa den modsatte Side af Gaden i Nr. 17. Her laa et lille etetages Hus, som Tang sikrede sig og slog sig til Ro i indtil 1862. Paa denne Tid

var Elevantallet steget til 86, og der maatte atter tænkes paa Udvidelse. Og som den praktiske Mand, Tang ogsaa var, gjorde han det grundigt. I Nr. 15 var Grunden til Salg. Han fik den paa Haanden. Men da han ingen Penge hade, gik han til Minister *Monrad* for gennem ham at faa et Laan af Sorø Akademis Midler. Da han hade fremlagt sine Planer og det gik op for *Monrad*, at Tang faktisk var helt uden Midler, udbrod han: »Nu har jeg truffet mange Fantaster, men aldrig saa stor en Fantast som Dem!« Men nogen Tid senere fik Tang alligevel Besked om, at der var 10,000 Kr. til ham.

Den 15. August 1863 indviede Tang sin nye fireetagers Skolebygning i Blaagaardsgade 15 (*Arkitekt S. Th. Sørensen*). Foruden Hjælpen fra *Monrad*, fik han ogsaa Støtte fra Enkedronningen *Caroline Amalie*, der interesserede sig stærkt for hans Skole. For at faa den nødvendige moralske Støtte hade han ogsaa dannet en Komite, der kom til at bestaa af Etatsraad, Dr. C. *Floor* og Professorerne *Fr. Hammerich* og *G. Stephens*.

Tidligere hade Skolen haft forskellige Navne som: »Tangs Institut«, »Seminarieret paa Nørrebro« og »Fri-Seminarieret«. Men ved Indflytningen i den nye Bygning fik den sit endelige Navn: »*Blågårds Seminarium*«.

Bygningen, der er i gotisk Stil, rummede fem store Læsesale og 60 Elevværelser foruden private Lejligheder til Forstanderen og enkelte Lærere. Da »Københavns frie Seminarium« i 1896 blev sluttet sammen med Blågård udvidedes Ejendommen med en Gymnastiksal paa 9×20×29 Alen og en Beboelsesejendom ud til selve Blaagaardsgade. Den samlede Bebyggelse blev vurderet til 250,000 Kr.

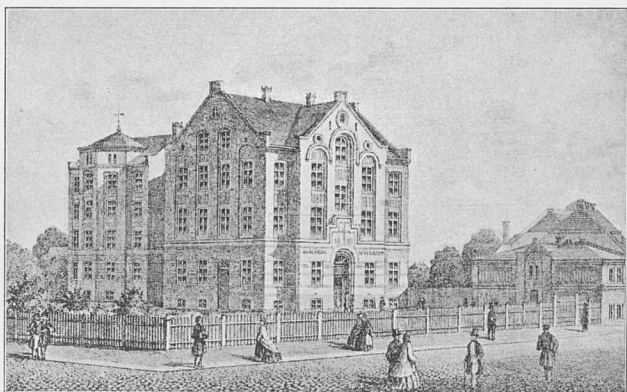
Fra 1894 hade Seminarieret, i Henhold til Lov af 30. Marts samme Aar, faaet Statstilskud.

Elevantallet steg de første Aar meget stærkt og naaede 1865 helt op paa 217. Foruden Skolelæreruddannelsen blev der ogsaa givet Kursus til Præliminær- og Studentereksamen, og til Anstalten var yderligere knyttet en Folkehøjskole, som dog meget hurtigt flyttede til Emdrupborg, hvor Sønnen *Niels Tang* blev Forstander.

Om sit Seminariums Program udtalte Tang i 1860:

»Der bruges omtrent de samme Bøger som ved Statens Seminarier, i det mindste ere de altid lige saa tykke og tunge og

ligesaa indholdsrige. Undervisningen, der foruden af mig gives af 8 duelige Lærere, meddeles i samme fuldstændige og anordningsmæssige Omfang, som der fordres efter Lovene for Seminaristerne for at bestaa Skolelærerexamen med bedste Karakter ... Alt søges lagt til Rette for Eleverne i en saadan Form, at de med Lethed og Frihed kan tilegne sig Stoffet, idet deres Selvudvikling og selvstændige Dannelse haves for Øje ... Det er den fri og selvstændige Tilegnelse, der ved Undervisningen

Blågårds Seminarium i 1865.

søges fremmet, for at Eleverne kan faa et virkeligt Udbytte for deres Livsgerning«.

Jeppé Tang var en egenartet Personlighed, der for udenforstaaende nemt kunde faa et komisk, for ikke at sige latterligt Skær. Men de, der forstod at finde ind bag hans »Facon«, satte ham meget højt. Da Seminariet en Gang blev stærkt kritiseret, greb de fleste af Eleverne til Pennen og forsvarede ham. Han vakte ikke sjælden Opmærksomhed for sine Udtalelser ved den Varme og Oprigtighed, hvormed han fremsatte sine Synspunkter, og ved deres ejendommelige, stærkt personlige Form. Men det skal dog siges, at han ikke ligefrem var præget af Klarhed*), hvorfor hans Rigsdagsvirksomhed (1877—92) ogsaa nærmest blev uden Betydning. Men naar Eleverne først hade vundet hans

*) Biblioteks konsulent Jørgen Bankes Artikel om Tang i Blågårds Seminarium, Festskrift 1934.

Fortrolighed, var han ofte meget hjælpsom. Saaledes fortælles det, at han tre Gange løste en af Elevernes Overdyne hjem fra »Onkel«, bare fordi Synderen hver Gang frimodigt gik angrende til ham. Og ved Valget af sine Lærere var han aldrig bange for at knytte større Personligheder til Skolen end ham selv. Foruden Skole- og Rigsdagsvirksomhed, drev han et betydeligt Skolebogsforfatterskab. En af hans Bibelhistorier naaede op i 42 Oplag.

Ved Tangs Død i 1904 sluttede Seminariet som fri folkelig Læreranstalt og gik over til en mere almindelig Seminarieform. Hans 40-aarige Periode var en Epoke, som aldrig vil komme tilbage.

»Det var den Grundtvig-Tangske Aand, der hvilede over Blaagaard i de nævnte Dage, der var Drøm og Uklarhed, men Anstalten var alligevel en Smeltedigel, der skabte Handlekraft, Initiativ og Virkelyst hos Størsteparten af de Lærere, der spredtes ud over Danmark«, skriver Jørgen Banke.

Blandt de Mænd, der er udgaaet fra Blågård, og som paa hver sit Omraade har haft Betydning for dansk Aand og Kultur, kan bl. a. nævnes:

Bibliotekskonsulent *Jørgen Banke*, det store Navn i dansk Journalistik, *Henrik Cavling*, Højskoleforstander *Hjalmar Gammelgaard*, Skoledirektør *Thorkild Jensen*, Tegneren *Herluf Jensenius*, den verdenskendte Videnskabsmand, Gærfysiologen Professor *Emil Chr. Hansen*, Forfatterne *Carl Gandrup*, *Jeppe Aakjær* og hans Kontubernal, *C. Staun**) (Pseudonym for *Lars Chr. Poulsen*), *Cai M. Woel*, Aftenbladets Grundlægger *Peter Kristian Krogsgaard*, Forstander for Den internationale Højskole *Peter Manniche*, Professor i Fysik ved Landbohøjskolen *Axel Marke*, Borgmester *P. J. Pedersen* og Minister *Enevold Sørensen*.

Blandt Gæsterne ved Blågårdssamfundets Møder var Forfatterne *Holger Drachmann* og *Sophus Schandorph* og Politikeren *Chresten Berg* meget afholdte. For et Honorar bestaaende af en Flaske billig Portvin læste Schandorph op af sine egne Værker.

Af den dygtige Lærerstab, Tang altid forstod at knytte til sig, maa bl. a. nævnes:

Litteraturhistorikeren *Fr. Winkel-Horn*, Professorerne *G.*

*) Forfatter til »Proletardrengens Læreaar«.

Stephens, Glarbo og C. Starcke. Pædagogen og Politikeren *Herman Trier*, Biskopperne *Chr. Ludwigs* og *Th. Skat Rørdam*, Fysikeren *Lorentz*, Dr. phil. *Axel Dam* og sidst, men ikke mindst Landinspektør *C. Andersen*, der var Lærer i 41 Aar og som ved sit jævne og kammeratlige Forhold til Eleverne fik stor Betydning for Seminariet.

Efter Tangs Død blev Sønnen Niels Tang Forstander og overtog samtidig »Vesterbros Seminarium«. Og da man af forskellige Grunde ikke havde Brug for den store Skolebygning, der trods det ringe Elevantal ikke længere var tidssvarende, flyttedes Seminariet til »Lyceum« i Ravnsborggade, hvor man bl. a. fik de Laboratorier og den Øvelsesskole, man stærkt havde savnet paa Blågård.

I 1923 vendte Seminariet tilbage og blev en nær Nabo til Kvarteret. Det har til Huse paa Kapelvej i gode Lokaler og ledes nu af Forstander *Valdemar Jørgensen*, der ogsaa i sin Tid er udgaet fra Seminariet.

Aftenbladet.

Ejendommen i Blaagaardsgade vedblev at være i Familien Tangs Eje indtil 1918. Den lejedes ud, dels til Beboelse og dels til forskellige industrielle Virksomheder. 1918 solgte J. T. A. Tangs Dødsbo Ejendommen til Murermester *E. P. Møller*, som Aaret efter solgte den til Bogtrykker *C. W. Barentsen*, der tillige var Udgiver af »Aftenbladet«. Denne Virksomhed er gennem Aarene blevet betydeligt udvidet og har efterhaanden ombygget hele Ejendommen indvendig, medens man med en vis Pietet værner om dens Ydre. I Tangs gamle Skole findes nu, foruden Trykkeri og tekniske Afdelinger, baade Redaktioner for »Aftenbladet« og dets Aflæggere »Aftenbladets Søndag« og »Dansk Familieblad«.

Lærerindeseminariet.

Landets ældste Kvindeseminarium, »Femmers Kvindeseminarium« har ogsaa, gennem 30 Aar, været knyttet til Blaagaardskvarteret. Det blev oprettet i 1861 af *Nicolai Femmer*, Frk. *A. Beyer* og *G. Bohr*.

Fra 1895 fik det sine Undervisningslokaler i Griffenfeldts-

gade 7. Herfra flyttede det i 1901 til den katolske Skolebygning paa Nørrebrogade 27 C. I 1923 flyttede det til sin egen Bygning i Hans Egedesgade. Seminariet blev nedlagt i 1938, og Bygningerne giver nu Husrum for Københavns ældste Skole, Metro-politanskolen.

Karen Kjærs Skole.

Men Blaagaards egen Skole maa siges at være »Nørre Gymnasium«, der gennem næsten 125 Aar har været trofast mod Kvarteret.

Dets Historie kan føres tilbage til 1818. En Faster til Forlagsboghandler Otto B. Wroblevski, Jomfru *M. A. C. Wroblevski* oprettede den 7. November 1818 en Dreng- og Pigeskole paa Nørrebrogade ved Kapelvej. Et Par Aar senere gjorde hun den til en ren Pigeskole, der samtidig fik Lokaler i Broderens Ejendom paa Blaagaard.

I 1858 afstod hun Skolen, som i Mellemtiden var flyttet til Hjørnet af Blaagaardsgade og Nørrebrogade.

Den nye Indehaver, Frk. *Emilie Løbner*, flyttede den straks efter Overtagelsen til den nyopførte Ejendom, »Taarnborg« ved Dosseringen. Og her hade den sine Lokaler til 1892 og opnaede i denne Periode at blive regnet for den fineste, det vil sige den bedste, Skole paa Nørrebro. Det første Skoleprogram, der er fra 1873, fortæller, at der var fem Klasser og en Forberedelsesklasse. I 1882 blev Skolen udvidet til seks Klasser, og i 1890 oprettedes en Præliminærklasse.

1892 overtog Frk. *Karen Kjær* Skolen og flyttede til større Lokaler paa Fælledvej 21. Men da Tilgangen stadig øgedes, var en ny og betydelig Udvidelse allerede faa Aar efter absolut paa-krævet. Frk. Kjær besluttede derfor, ivrigt og økonomisk støttet af Gehejmekonferensraad *G. A. Hagemann* og Komtesse *Elisabet Lerche*, selv at bygge en Skolebygning. Til dette Formaal købtes saa Grunden i Gartnergade 16. Grundstenen nedlagdes den 29. August 1896. Og Bygningen, der er opført af Arkitekt *C. C. A. Nielsen*, blev indviet Aaret efter den 25. August.

Senere er der foretaget forskellige Udvidelser. Et Skolekøkken i 1901. En ny Sidefløj i 1904. Og en Bygning med Facade mod Gartnergade opførtes 1913 af Arkitekt *Emil Jørgensen*. 1909 ind-

førtes Gymnasieundervisning og fra 1912 blev den betegnet som en højere Almueskole.

Ved 100 Aars Jubilæet i 1918 blev Skolen Statsskole. Dens nuværende Rektor er Frk. *Ingeborg Hasseltris*.

Den katolske Skole.

»Skt. Josephs Skole«, der er en almindelig Folkeskole for katolske Kristne, er oprettet 1906 af Monsignore *A. Neuvel*. Den havde sine Lokaler i Griffenfeldtsgade 7 til 1923. Dette Aar indviede Stifteren Bygningen paa Nørrebrogade til Skolens eget Brug.

I 1940 blev der foretaget en Centralisation af det katolske Skolevæsen. Skolerne i Skt. Ansgar og Skt. Maria Sogne blev sluttet sammen med Skt. Josephs Skolen og flyttet til Nørrebrogade 27 C og fik Navnet »Katolsk Centralskole«, der samtidigt blev en selvejende Institution. Skolens nuværende Inspektør er *H. D. T. Kiærulff*.

Kjøbenhavns Maskinistskole.

Indtil Loven om Uddannelse af Skibsmaskinister traadte i Kraft 1874, havde man hentet Maskinisterne til de danske Dampskibe mellem engelske Maskinarbejdere, der havde arbejdet med Installationen af Maskinerne. Efterhaanden som Dampskibsflaaden voksede, avancerede disse Mænds Hjælpere til Mestre. Men selv efter Lovens Ikrafttræden foregik det meste af Undervisningen hos private Lærere. Først da Loven i 1893 blev revideret, oprettede *A. Grathwol* en Undervisningsanstalt for Maskinister. Denne blev efterfulgt af flere, og efterhaanden blev der drevet en meget uheldig Konkurrence.

Men i 1902 skete der en Ændring, som meget snart skulde føre til ordnede Forhold for Maskinistuddannelsen. Smede og Maskinarbejdernes Fagforening overtog dette Aar »Teknisk Akademi«, som saa igen førte til, at de andre Kursus blev sammensluttet til »Maskinistskolen« med Tilknytning til Maskinmestrenes Forening. Disse to Skoler fik tilsammen 1500 Kr. i aarlig Statsstøtte.

Men selv om der ikke fra Skolernes Ledere eller Læreres Side blev drevet nogen som helst Propaganda, kunde det ikke undgaas, at Eleverne delte sig i to Lejre med hver sit Præg. For at faa dette Forhold ændret nedsatte Marineministeriet, foranlediget af Maskinmesterforeningen, en Kommission, der skulde revidere de gældende Love for Maskinist- og Navigationsundervisningen for derved at faa den ind i et sundere Spor.

Men inden Kommissionen var færdig med sit Arbejde, medførte selve den tekniske Udvikling, at Forholdet blev ændret. I 1903 indførtes en Tillægsprøve i Elektroteknik, som imidlertid ikke kunde gennemføres med Udbytte for Eleverne, hvis ikke Skolerne ejede et elektroteknisk Laboratorium. Det var urimeligt at oprette et Laboratorium paa hver af Skolerne, hvis Elevantal hver for sig var for ringe i Forhold til det kostbare Anlæg.

Dette bevirkede saa, at der blev ført Forhandlinger om en Sammenslutning, som blev en Kendsgerning med Udgangen af 1905, og Skolen fik Navnet »Kjøbenhavns Maskinist-skole«. Regeringens Sanktion som »statsunderstøttet Forberedelseskursus til Eksaminer for Maskinister« forelaa den 14. Juni 1906.

Den nyoprettede Skole fik to Forstandere, A. Grathwol fra »Maskinist-skolen« og C. Nielsen fra »Teknisk Akademi«. Den lejede sig straks ind i dens nuværende Lokaler, men arbejdede i nogle Aar med Tanken om at faa en egen Skolebygning, der kunde indrettes til dens specielle Brug. For at faa denne Tanke realiseret satte Direktør N. Høst, der var Medlem af Skoledirektionen, en Indsamling i Gang (1911) blandt danske Skibsredere og fik derved tilvejebragt et Byggefond paa 90,400 Kr.

Det var først paatænkt at lægge Skolen i Sjællandsgade, hvor Kommunen hade skænket en Grund, men ved Arkitektkonkurrencen viste det sig, at det præmierede Forslag (*Henning Hansen*) langt overskred Skolens Evner. Men da det var tvingende nødvendigt at foretage forskellige Udvidelser, besluttede Skolen midlertidig at købe Ejendommen Nørrebrogade 13. Straks efter Overtagelsen blev der foretaget en Række betydelige Udvidelser og Forbedringer af Undervisningslokalerne, bl. a. en meget omfattende Udvidelse af det tekniske Laboratorium. Men Tanken om en virkelig moderne Skolebygning blev dog ikke opgivet. Og den 18. Oktober 1941 fandt Grundstensnedlæggelsen Sted ude paa Nørre Fæled, hvor Københavns Kommune har skænket

Grunden. Bygningerne, der er tegnet af Arkitekterne *Henning Hansen* og *Carl H. Nimb*, ventes at kunne tages i Brug 1. Januar 1943. Skolens nuværende Forstander er cand. mag. *Heinrich Gille*.

Den Kellerske Anstalt.

I 1865 begyndte *Johan Keller* paa sin Døvstummeskole Undervisningen af »udviklingsdygtige Aandssvage«. Allerede to Aar efter var det blevet til en selvstændig Anstalt, der efterhaanden affødte en Mængde Afdelinger. I 1869 blev det nødvendigt at skaffe mere Plads til den stadigt voksende Institution, hvorfor Keller købte Ejendommen Baggesensgade 4. Og med denne som Hovedkvarter spredte han sine Afdelinger ud over hele Nørrebro. Ved hans Død i 1884 overtog Sønnen, *Christian Keller*, Ledelsen og realiserede Faderens Plan om at udvide Anstalten fra 250 til 600 Alumnepladser. 1895 overgik Anstalten fra privat Eje til selvejende Institution mod en relativ ringe Godtgørelse (50,000 Kr.) til *Johan Kellers* Enke. Og ved Lov af 26. Marts 1898 bestemtes det, at Anstalten skulde overflyttes til Breining ved Vejle Fjord. Omkring Aarhundredskiftet nedlagdes de forskellige Afdelinger paa Nørrebro.

Et Æventyr i Staal og Papir.

En halv Snes Aar efter, at *Jeppe Tang* havde begyndt sin »folkeopdragende« Gerning i den ene Ende af Blaagaardsgade, lejede (1874) en ung Mand en Del af en Hestestald i den anden Ende af Gaden (Nr. 32), og hermed var der grundlagt en »folkeunderholdende« Virksomhed, der ligesom Tangs Gerning skulde trænge ind overalt i Landets fjerneste Kroge.

Den unge Mand var ikke nogen helt almindelig Bogtrykker, men en Mand, der nøjagtigt vidste, hvad han vilde. Kort forinden havde han været hos Nationalbankens Direktør og paa dennes Opfordring fremstillet nogle nøjagtige Kopier af de eksisterende Femdalersedler. Bagefter havde han sagt nej Tak til en Ansættelse i Nationalbankens Trykkeri.

Den unge Mand var *Carl Aller*, som i sin Læretid i *Aamodts* litografiske Etablissement havde tumlet med, ad kemisk Vej, at

reproducere et Billede. Penge til Kemikalier og Apparater skaffede han sig af de 15 Skilling, hans Mor hver Dag gav ham til Middagsmad i Dampkøkkenet. Han sløjfede Middagen og nøjedes med Kaffe og Kryddere, hvorved han indtjente 8 Skilling. Gennem Flid, Energi og talløse Skuffelser lykkedes det ham at finde en Maade, saa han ved en kemisk Behandling kunde overføre et Billede paa Sten og derfra mangfoldiggøre det paa Papir. Han hade opfundet den »fotolitografiske Metode«, som han belønnedes med det ørstedeske Diplom for.

Carl og *Laura Allers* første fotolitografiske Publikation var »Mønster Tidende«, hvis første Nummer udkom 1. Januar 1874.

Den 7. Januar 1877 udvidedes Virksomheden med Udgivelsen af »Ill. Familie Journal«. Det hele var meget beskedent i Begyndelsen. Den første »Hurtigpresse« drevs med Haandkraft. Det har naturligvis været en haard Tid, men de to unge energiske Mennesker sled trofast ved hinandens Side i de fleste af Døgnets Timer. Han ved Haandpresse og Fotografiapparater og Fru Laura med Ekspedition, Regnskab og Tilretelæggelse af Bladets Stof. En Uges Oplag (4,000 Ekspl.) var ikke større, end det hele kunde køres ud til Abonnenterne paa en lille Trækvogn. Men Aaret efter maatte Trykkeriet udvides, Ejendommen købtes og der blev bygget en Etage til. 1879 var Oplaget steget til 15,000. Og nu strømmede Abonnenterne til, hurtigere end nye Udvidelser kunde foretages. 1883 var Oplaget 42,000 ugentlig, en fire-etages Bygning blev opført i Haven og fik Navnet »det gule Trykkeri. Men det hjalp ikke meget. Fra 1883 til 84 steg Oplaget igen med 20,000 og en ny Udvidelse blev paakrævet. Carl Aller købte den bageste Del af Grunden til Nr. 30 og her opførtes (1885) »det røde Trykkeri«, en Bygning paa fem Etager. Samtidigt gik man fra Gasdrift over til Dampmaskiner og Belysningen blev elektrisk. Bladets Teknik blev ogsaa lagt om. Nye og hurtigere Reproduktionsmetoder var opstaaet, Stentrykket var afløst af Klicheer og Bogtryk. Der var nu tolv moderne Hurtigpresser i Brug, som blev drevet af en 45 Hestes Dampmaskine.

Men allerede ved 25 Aars Jubilæet i 1902 var der for lidt Plads. Carl Aller hade købt Valbygaards Jorder ved Vigerslev Alle, og her flyttede han efterhaanden hele Virksomheden ud og anlagde, foruden andre tekniske Forbedringer, en stor Papirfabrik, der fremstiller alt det Papir, som anvendes til Familie Jour-

Blaagaardsgade 32.

III. Familiejournalen ved 25 Aars Jubilæet i 1902,
efter Tegning af Frantz Sedivy.

nalen og dens mange Aflæggere. (Ogsaa udenfor Landets Grænser udkom de Allerske Blade.)

De gamle Ejendomme udlejedes med Undtagelse af Forhuset, der endnu i en Snes Aar var i Brug som Annonceafdeling og Budekspedition.

Carl og Laura Aller, der først døde henholdsvis 1926 og 1917, naaede saaledes begge at se den Virksomhed, som de selv saa beskedent hade startet, udviklet til Nordens største Bladforetagende.

Kapitel 10.

KIRKER OG RELIGIØSE SAMFUND

Københavns Forstæder hade, med Undtagelse af en ganske kort Periode i det 17. Aarhundrede, ingen Kirke før Johanneskirken i Midten af forrige Aarhundrede blev rejst.

Den ældste Kirke var »Kirken udenfor Nørreport« (saadan kaldtes den og nævntes aldrig under andet Navn). Den var beliggende omtrent paa Hjørnet af nuværende Frederiksborggade og Nr. Farimagsgade. Under Pesten i 1546 blev her oprettet en Kirkegaard og bygget et Kapel af Bindingsværk, som kun blev benyttet ved Begravelser.

1618 paatænkte Christian IV. at bygge en Kirke udenfor Vesterport, hvilket dog kun blev ved Tanken. Men i 1623 befalede Kongen Universitetet, paa Frue Kirkes Bekostning, at »lade opføre en Kirke af Grundmur halvanden Stens Tykkelse paa Kirkegaarden udenfor Nørreport og sørge for, at den blev færdig samme Sommer«. Imidlertid stod Kirken først færdig 1628 og blev indviet 18. Juni af Biskop *H. P. Resen*. Det var ikke nogen særlig anselig Bygning, men den hade dog Taarn, som var tækket med Spaan, og en Klokke skænket af Kongen, hvis Navnetræk stod over Døren flankeret af Universitetets og Frue Kirkes Vaaben. Sognepræsten i Hvidovre, Hr. *Thor Rasmussen* blev tillige Præst ved denne Kirke, men naaede dog aldrig at holde nogen Gudstjeneste her, da han inden Kirkens Indvielse blev forflyttet til Gulland som Generalprovst og Sognepræst for Visby. Det blev saa bestemt, at Præsterne ved Frue Kirke skulde lønne en Kapellan, der skulde have Bolig ved den nye Kirke. Men denne Ordning var af meget kort Varighed. I 1629 dør

allerede den første Præst ved Kirken, *Peter Nielsen Sæbye*, og hans Enke, *Cathrine*, gifter sig med den nye Præst, *Peter Nielsen Slagelse*. Han blev i 1644 efterfulgt af *Peter Iversen Munck* (Søn af Borgmesteren i København, *Iver Poulsen*), som ogsaa ægtede Fru *Cathrine**). Den fjerde og sidste Præst ved Kirken blev *Bengt Olufsen*, der tiltraadte Embedet i August 1654. Da Forstæderne i 1658 blev stukket i Brand for ikke at yde Fjenden Læ under Belejringen, blev Kirken ogsaa nedrevet. Og der skulde som sagt gaa et Par Hundrede Aar, før der atter blev rejst en Kirke.

Johanneskirken.

Tanken om en ny Kirke i Forstæderne blev første Gang fremsat af cand. teol. *Ludvig Helweg* i »Berlingske Tidende« 1852. Han paapegede den store Kirkenød**) og hævdede, at skulde de kirkelige Handlinger ikke blive til den rene »Kontorforretning«, maatte Forstæderne have sin egen Kirke. Det førte meget hurtigt til Dannelsen af en »Forening til Opførelse af en ny Kirkebygning paa Nørrebro«, der 1853 udsendte en Opfordring om Bidrag. Foruden Helweg og Student *Nicolai Holten*, der var de ivrigste, fandtes blandt Underskriverne flere kendte Navne fra Blaagaardskvarteret: Anker Heegaard, Wroblevski, Ulrichsen og Bankassistent, senere Arkivar *P. D. Feilberg*, der blev Foreningens utrættelige Primus Motor.

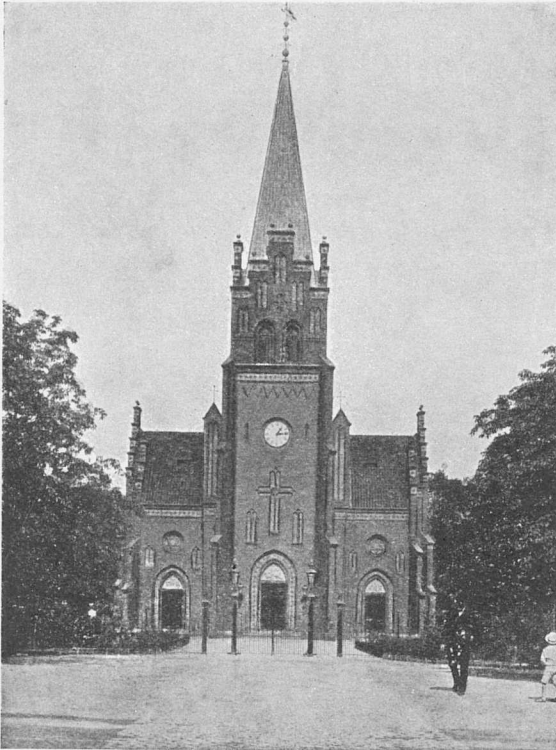
Det gik ikke særlig stærkt lige i Begyndelsen. Men da Pastor *O. M. Rafn* testamenterede sin Formue (9,000 Rdl.), og der samtidig fra Krigsministeriet (Grunden) og Magistraten stilledes Hjælp i Udsigt, kom der mere Fart over Bidragene, bl. a. gav Studentersangforeningen en Koncert til Fordel for Kirken. Overskudet blev 358 Rdl.

Grundstenen blev nedlagt af *Frederik VII.* den 20. Juni 1856. Og i Aarene til 1861 blev Kirken opført af Arkitekt *S. Th. Sørensen*. Byggesummen blev med Inventar ialt 233,675,35 Kr., hvilket var ca. 50,000 Kr. mere end beregnet. Men ogsaa disse Penge kom ind som frivillige Gaver.

*) Man saa gerne Præsteenkerne forsørget, hvorfor et Præsteembede ofte blev gjort afhængig af, om den nye Præst vilde gifte sig med Enken.

**) København hade paa denne Tid kun 6 Sognekirker: Vor Frue, Trinitatis, Helliggejsts, Vor Frelser, Holmens og Garnisons, hvoraf Vor Frue og Trinitatis Sogne tilsammen hade 60,000 Indbyggere eller Halvdelen af Københavns Befolkning.

Kirken, der blev indviet af Biskop *Martensen* den 25. August, er bygget i gammelgotisk Stil som en Korskirke af røde Sten med hvide Forsiringer og Dekorationer og staar paa Granit-sokkel. Den bestaar af Hovedskib og to Sideskibe, hvis spids-buede Hvælvinger bæres af svære Søjlebundter. Skib og Kor er

Skt. Johanneskirken med det nye Spir.

ud i et med tresidet Afslutning. Taarnet med Spir og Kors hæver sig mellem fire Kamgavle og har paa hver Side, ligesom Koret, et lille Kapel alle med Kamgavle. Kirkens indvendige Længde er 47 Meter og Taarnets Højde var 52 Meter^{*)}). Samme

^{*)} I 1933 brændte Spiret, og da det skulde genopbygges, paaviste Ingeniøren og Arkitekten *A. J. Moe* og *Qvist Jensen*, at dets Konstruktion ikke svarede til den øvrige Bygning, hvorfor det nye Spir (af Jernbeton) blev gjort de 10 Meter højere, som Taarnet krævede.

Aar som Indvielsen fandt Sted, blev Skt. Johannes Sogn udskilt (31. Mai) af Trinitatis og Frue Sogne. Dets Udstrækning blev fra Kalveboderne til »Slukefter« paa Strandvejen med Grænse til Brønshøj Sogn og i Vest til Ladegaardsaaen. Sognets østlige Del blev taget fra Trinitatis og dets vestlige Del fra Vor Frue Sogn.

Hellig Kors Kirke.

Grundstenen blev lagt 28. Juli 1887 og Indvielsen blev foretaget 19. Januar 1890. Den er opført efter Tegning af Professor *H. B. Storck* og kostede uden Inventar 330,000 Kr., hvoraf Stat og Kommune hver gav 60,000 Kr. (Kommunen tillige Grunden). Kirken er bygget i gotisk Stil af røde Mursten og forskelligt farvede, glasserede Formsten og Ornamenter. Den bestaar af Skib og et langagtigt Kor med tresidet Afslutning mod Vest og Taarnet mod Øst.

Den har for saa vidt ikke megen Tilknytning til selve Blaagaardskvarteret, men da Hellig Kors Sogn blev oprettet (7. Januar 1890), fik den tillagt Bethlehemskirken som Filialkirke.

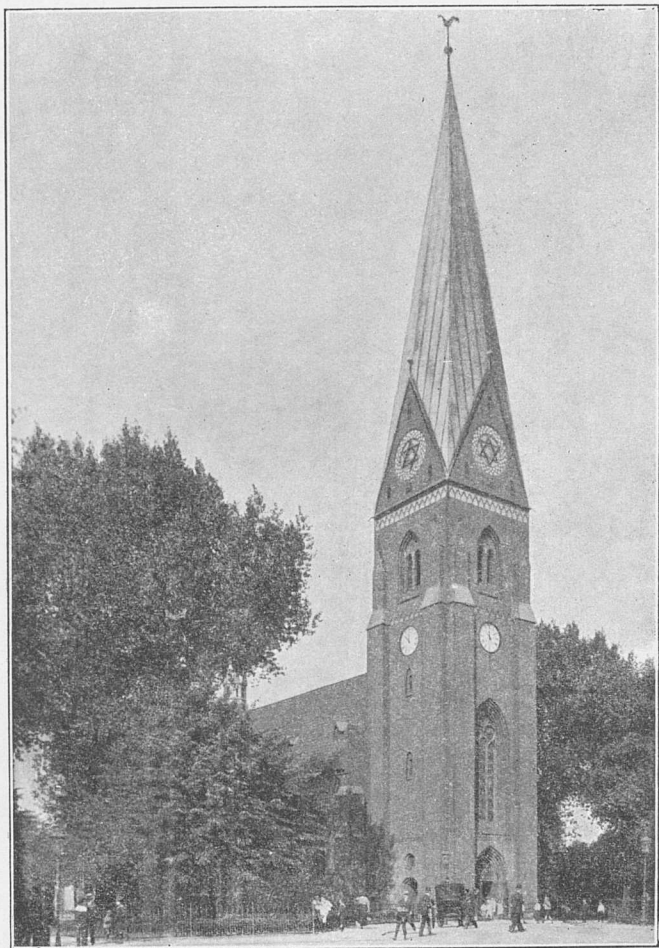
Blaagaardskirken.

I Forbindelse med denne Kirke møder vi her første Gang »Det københavnske Kirkefond«. Det blev stiftet 1896 paa Initiativ af en Del Lægfolk med Professor *Harald Westergaard* som en af de ivrigste. Fondets Opgave var og er fremdeles at fremme Delingen af særlig folkerige Sogne og i denne Forbindelse opføre de nødvendige Kirker. Tanken er, at et Sogn ikke skal være større, end at Menigheden kan være i nær og personlig Kontakt med sine Præster.

Blaagaards Sogn blev udskilt af Skt. Johannes og Hellig Kors Sogn den 8. August 1905. Sognets Grænser er Nørrebro—Slots—Korsgade og Dosseringen. Kirken, der er indviet 27. August 1905, var kun en midlertidig Bygning af Kokolith. Den opførtes af Arkitekt *Martin Nyrop* og kostede 7—8000 Kr. Den senere Biskop over Aalborg Stift *Chr. Ludwigs*, var Kapellan ved Kirken fra 1905 til 1912.

Kirkegrunden var allerede købt af Kirkefondet i 1901 for 10,000 Kr. I 1902 opstod der en Strid med Borgerrepræsenta-

tionen i Anledningen af et Mageskifte paa nogle Kvadratalen for at faa Facaden ud mod Pladsen i Orden. En Del af Borgerrepræsentationen var Modstander af, at der i det hele taget rej-

Hellig Kors Kirken.

stes en Kirke, men der opnaedes dog Enighed, da man under Afstemningen lagde særlig Vægt paa, at »Bygningen« vilde gøre denne Del af Pladsen til en arkitektonisk Enhed.

Men selve Kirkespørgsmaalet var jo paa ingen Maade løst, hvorfor Komiteen, der hade Professor Westergaard til Formand, arbejdede støt videre med Indsamlingen, der i 1925 var oppe paa 100,000 Kr. Pastor *Otto Schrøder*, der var Kapellan ved Kirken fra 1905 til 1941, gjorde her et meget energisk Arbejde. Og da Kravet om mere Plads nu var vokset stærkt, besluttede man at faa den nye Kirke rejst. En Ekstrainsamling, der indbragte andre 100,000 Kr. og et Tilskud fra Kirkefonden paa 50,000 Kr. gjorde det muligt at realisere Planen. Grundstenen blev nedlagt

Blaagaards Kirke.

den 5. September 1925 og Kirken, i hvis Krypt Menighedslokalerne findes, opførtes i det følgende Aar efter Tegning af Arkitekt *A. Clemmesen*. Den 28. November 1926 blev den indviet af Biskop *Harald Ostenfeld*.

Altret er af brændte Kakler, men ellers er Kirkerummet uden anden Udsmykning end den, de hvidkalkede Mure og det mørke hvælvede Bjælkeloft i sig selv giver.

Klokken, der hang i den lille Kokolithkirke, er støbt hos *B. Løv og Søn* og er skænket af Brændevinsbrænder *F. Wilian*.

Den Del af Borgerrepræsentationen, der nærrede Frygt for at Kirken skulde komme til at dominere Pladsen, har næret denne

Frygt uden Grund. Kirken ligger smagfuld trukket tilbage for Enden af den lille Gadestump, men den danner dog, med sin store brede kamtakkede Gavl, en baade smuk og naturlig Afslutning paa denne Side af Pladsen.

Bethlehemskirken i 1938.

Bethlehemskirken.

Kirken er altsaa selve Kvarterets ældste Folkekirke, idet den blev indviet den 12. Maj 1889 af Biskop Bruun Juul Fog som Fiali kirke*), først til Johanneskirken, senere til Hellig Korskirken, da denne var indviet. Men den er samtidig ogsaa den yngste.

*) Alle kirkelige Handlinger blev indført i Hovedkirkens Bøger.

Bethlehems Sogn blev oprettet i 1918, og den nye Kirke paa Aaboulevarden blev først taget i Brug 1938.

Den gamle Kirkebygning var, og er stadig, beliggende i Blaagaardsgade 40 i en Baggaard. Den blev opført 1878—79 af Arkitekt *Rogert Møller*. Det er en lille Bygning med to smaa Forværelser, Præsteværelse og et Kirkerum paa 10 × 19 Meter. Den blev oprindeligt bygget til Pastor *Carstensen*, der af dogmatiske Grunde var traadt ud af Folkekirken og havde dannet en Frimenighed. Senere var Kirken blevet benyttet af »Svedenborgianerne« og »Fri-Missionen«.

Da Bygningen blev taget i Brug som Folkekirke, var det den første Kirke i København, der blev oprettet udelukkende gennem private Bidrag. En Kreds af unge Piger oprettede »Foreningen til Opførelse af smaa Kirker« og løste her sin første Opgave, hvorfor Bethlehemskirken ofte omtales som »De unge Pigers Kirke«. Købesummen var 22.000 Kr.

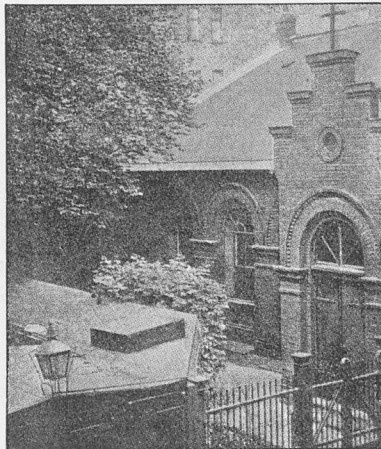
Selv om Blaagaards Sogn ved sin Oprettelse nok aflastede Bethlehemskirken noget, blev den dog med sine 200 Pladser ved med at være for lille. Og for Sognepræsten, Pastor *Svelmøe-Thomsen* (1910—38), blev det derfor en Hjertesag at faa rejst en ny Kirke. Gennem Aarene lykkedes det ved ihærdigt Arbejde at indsamle 40.000 Kr. hos Menigheden. Dertil kom, at »Kirken i Skammekrogen«, som den mere og mere kom til at hedde, havde sine trofaste Venner i »De unge Pigers Forening«. Den havde i 1931 givet Menigheden et haardt tiltrængt Menighedshus i Tømregade og samlede nu Kræfterne om den nye Kirke, som Kirkefondet havde givet Grunden til.

Den 1. September 1935 blev Grundstenen nedlagt. Men først den 13. Marts 1938 kunde Biskop *Fuglsang-Damgaard* foretage Indvielsen. Dog var den første kirkelige Handling allerede foretaget: Den 21. Januar samme Aar blev Pastor *Svelmøe-Thomsen*, med særlig Tilladelse, begravet fra Kirken.

Kirken er bygget i udpræget dansk Stil, idet Arkitekten, *Kaare Klint*, har forsøgt at løse den Opgave, det er at bygge en Kirke, der skal hævde sig indeklemt mellem høje Huse. Den er 27½ Meter høj, udvendig af røde, men indvendig af gule Sten lagt i Munkeskifte, to Løbere og en Binder og saaledes, at hvert 10. Skifte er ens.

Alterhuset, eller Baldakinen, efter Tegning af Arkitekten, er af Eg og en Type, der kan føres helt tilbage til Oldkirkens Ciboriale. Korset paa Bagvæggen er af Træ beklædt med glødet Messing. Orglet, hvis Pulpitur og Ramme er af Oregon Payn, er bygget af *Marchussen og Søn*, Aabenraa. Klokkerne, der er paa Kuglelejer, er støbt i Brønderslev og vejer henholdsvis 1013 kg, »Fredsklokken«, og 577 kg, »Glædesklokken«.

Døbefonden er hugget i Fakse Kalksten af Billedhugger *Gun- nar Hansen* og er smykket med tre Skikkelser fra »Det gl.

Den gamle Bethlehemskirke.
(Kirken i Skammekrogen.)

Testamente«: »Moses« med Lovens Tavler, »Kong David« med Harpen og Profeten »Esajas«.

Byggesummen, der var kalkuleret til 175.000 Kr., men stærkt nærmede sig 300.000 Kr., er fremkommet ved Indsamling i Menigheden, Tilskud fra »Foreningen til Opførelse af smaa Kirker« og »Det københavnske Kirkefond«, der ogsaa har faaet Kirken tilskødet og betaler dens Drift.

Den gamle Kirke i Blaagaardsgade blev solgt til »Evangelisk luthersk Missionsforening«.

Sakramentkirken.

Historien begynder ikke i selve Blaagaardskvarteret, men paa Naboejendommen, Solitude, hvor Monsignore*) *B. Bernard*, der var Administrator af »Nordpolens apostoliske Præfektur«, fik Skøde paa Ejendommen den 12. September 1867. Det blev dog ganske kortvarigt, at Solitude var Bispesæde. I 1869 blev Præfektoret delt i tre, et for hver af de nordiske Lande, og Bernard, der rejste til Norge, tilskødede Ejendommen til tre Medlemmer af Skt. Ansgar Menighed. 1875 tog de første Jesuitter fast Ophold i Danmark paa Solitude, men Forholdene her blev dog meget hurtigt for smaa for deres Arbejde. I 1876 strejfedes Blaagaardskvarteret, i det Paterne lejede Villaen Ewaldsgade 5, (som nu ejes og bebos af Overretssagfører O. Frederiksen), men ogsaa her blev Pladsen for trang, hvorfor Paterne i 1878 forlod Nørrebro for at købe Ejendommen Kronprinsessegade 42.

Men Katolikkerne bevarede dog stadig Tilknytningen til Nørrebro. I 1873 havde Skt. Josefsøstrene begyndt Opførelsen af Hospitalet i Griffenfeldtsgade og blev saaledes en nær Nabo til Blaagaardskvarteret. Hospitalets Kapel, der blev indviet 1875 og fik egen Præst fra 1883, blev paa en Maade Sognekirke for Nørrebros Katolikker. Og det viste sig meget snart, at den lille Hospitalskirke ikke havde Rum nok for Tilstrømningen. Pastor *Anton Neuvel*, der var Præst her fra Indvielsen, begyndte derfor en Femøresindsamling med Henblik paa at faa rejst en egen Sognekirke paa Nørrebro. I 1890 havde Indsamlingen naaet 18.000 Kr., og den 12. Juni samme Aar købtes Manufakturhandler C. Heilbuths Ejendom, Nørrebrogade 27. Købesummen var 140.000 Kr. Der udbetaltes 41.000 Kr., som skaffedes dels fra Indsamlingen og dels gennem et Laan.

Grundens Historie er i korte Træk følgende: Huset, hvis sidste Halvdel blev nedrevet 1915, var den Bygning, som Wroblewski nævner som den første fra Peblingsøen.

Forhenværende Kammertjener hos Frederik VI, *Pelle Sørensen*, fik i 1842 Skøde paa denne Ejendom, men allerede 1843 solgte han den til *C. Larsen Lund* for 10.000 Rdl. Sølv. 1852 købte Jomfruerne *M. J. Jensen* og *L. J. Jacobsen* den for 11.300 Rdl. Ved Jmfr. Jensens Død blev Jmfr. Jacobsen, ifølge Testa-

*) Min Herre, Ærestittel for katolske Gejstlige.

mentet, Eneejer og solgte 1873 Ejendommen til de to Søskende *Camilla* og *Siegfried Heilbuth*, som saa i 1890 solgte til Pastor Neuvel, der købte Ejendommen i Skt. Ansgarstiftelsens Navn.

Foruden Kirken var det Planen at bygge en Skolebygning og en Præstebolig. Femøresindsamlingen fortsattes, og paa talrige

Sakramentskirken i 1917 før Klokkerne er opsat.

Rejser til Holland, som var Pastor Neuvels Fædreland, samlede han Penge ind. Og fra andre Sider strømmede der ogsaa Gaver til, saaledes samlede *Prinsesse Marie* mange Penge til Kirken i Paris. 1898 var Gælden nedbragt til de 45.000 Kr., som udgjorde 1. Prioritet. Den ene Halvdel af Ejendommen blev nedrevet, og der byggedes en Beboelsesejendom (Arkitekt *Viggo Woldbye*) ud mod Nørrebrogade og en Sidebygning inde i

Gaarden beregnet til Skolebygning, der midlertidigt blev udlejet til »Femmers Kvindeseminarium«. Bygningerne blev taget i Brug 1900. Men forinden var der forefaldet en ganske pudsig Historie. Da det forekom Nørrebros Teater noget længe med at faa Kirken rejst, foreslog Direktionen, at man skulde mageskifte Grundene. Men da Pastor Neuvel ikke vilde høre Tale om det, foreslog Teaterdirektionen i ramme Alvor, at han straks skulde opføre Kirken og midlertidigt udleje Rummet til Teatret, hvad der vel nok er faldet Præsten haardere for Brystet end Forslaget om Mageskiftet.

Grundstenen til Kirken blev nedlagt den 9. Juli af Monsignore von *Euch*, der to Aar senere paa Datoen indviede den fuldførte Kirke. (Arkitekterne *Emil Jørgensen* og *Jan Stuyt*).

»Naar Pastor Neuvel selv valgte Navnet »Sakramentskirken« og valgte den hellige *Skt. Villehad* til dens Værnehelgen, saa har han selv smukt forklaret dette. — Han vilde som Hollænder søge at bøde paa, hvad hans Landsmænd paa Reformationstiden havde forbrudt mod den danske Franciskanerpater, den hellige Villehad, som de lod lide Martyrdøden i Gorkum, netop fordi han standhaftigt bekendte sin katolske Tro paa Alterets allershelligste Sakramente. — Derfor vilde Pastor Neuvel rejse en Kirke i den hellige Villehads Fædreland til Ære for og som Sone mod dette Sakramente og med Villehad som Kirkens Værnehelgen«.*)

Taarnenes Højde er ca. 32 Meter. De fire Klokker, der er støbt i Hemmelingen ved Bremen, har følgende Indskrifter: AVE REGINA COELORUM**) . pro . Cecilia . Winding . 1923 (700 kg) . ST. ANTONIUS . pro . Anton . Neuvel . 1923 (600 kg) . ST. WILLEHAD . MARTYR . 1923 (400 kg) . VENERE MUR . CERNUI***) . 1923 (300 kg).

Indgangen er indrammet af bornholmsk Granit. Buen over Døren, den imponerende Kristusfigur, Guds Moder og Johannes og den kolossale Rose er af Kalksten (udført af *Carl Scheller*). I det religiøse Symbol øverst oppe ser man Pelikanen, der flænger Kød af sit eget Bryst til Ungerne.

Kirkens indvendige Længde er 25 Meter. Altret, der ligesom

*) Johan Johnsen: Sakramentskirken i København 1917—42.

**) Hil Dig Himlens Dronning. For Cecilie Winding. (Klokken er skænket af hendes Mand.)

***) »Vi tilbeder.«

selve Kirken er i romansk Stil, er skænket af *Mogens Balling* og Hustru. Det er udført af Billedhugger *Just Andersen* med de gamle katolske Altre paa Nationalmuseet som Forbillede. Det er af Egetræ beklædt med drevne, ciselerede Kobberplader, der er behandlet med Brunemailleteknik. Paa Alterbordets Forside er de tolv Apostle og den hellige Villehad fremstillet i Relief. Evighedslampen i forgyldt drevet Kobber er ogsaa udført af *Just Andersen*.

»Pieta«en (Gudsmoder med den afsjælede Kristus paa sit Skød) er skænket af Kirkens Bygmester *A. V. Günther*, der ogsaa har skænket Døbefonden, tegnet af Billedhuggeren *Winfeld-Schmidt*, udført i Klæbesten.

Prædikestolen er udskaaret af mørkt Egetræ. Relieffer af Frelseren og de fire Evangelister smykker Felterne.

Orglet er ogsaa af mørk Eg. Det er skænket af *Anton Petersen* (Wivel), tegnet af Arkitekt, Professor *Rosen* og bygget af Orgelbygger *Starup*.

Paa Kirkens Bagvæg er paa hver Side af Altret opsat to Statuer: Maria med Barnet og Josef. Jesu Hjertestatuen er opstillet i Nichen ved Prædikestolen og Antoniusstatuen i Nichen mellem Sidedørene. Disse Statuer er ligesom Aloysiusstatuen fra Kunstfirmaet *Cuyper* og Co. i Roermond.

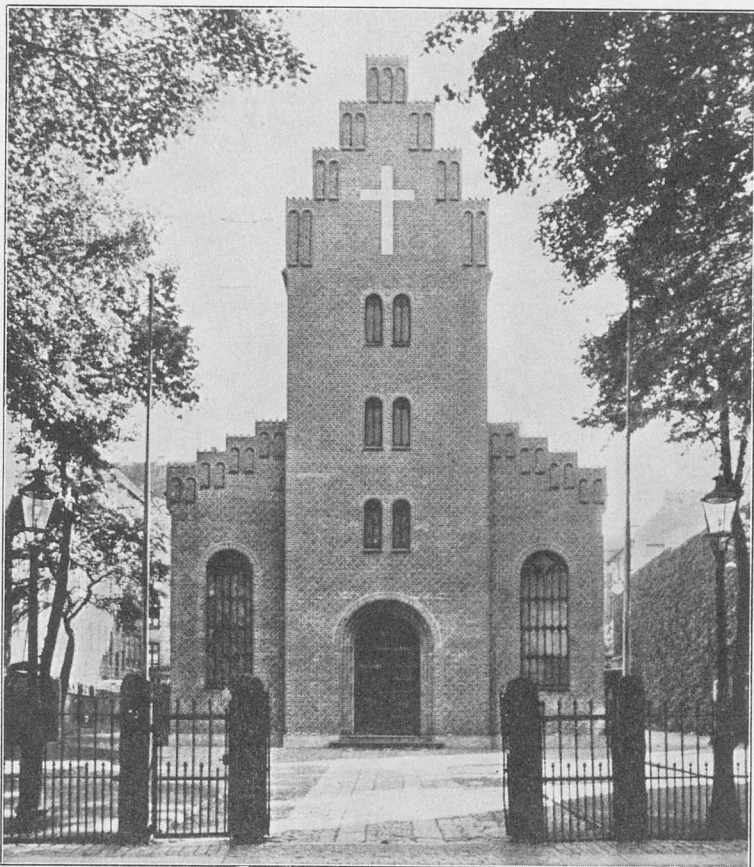
Billedhuggeren *Winfeld-Schmidt* har ogsaa udført den lille Værneengel, der er opstillet i Nichen i Skolegaarden. Fra hans Haand stammer ogsaa de to Frescomalerier over Skriftestolene »Den fortabte Søn« og »Det genfundne Lam«, der sammen med det italienske Relief fra 1450 paa Pillen mellem Skriftestolene »Madonna med Barnet« er skænket af *Helge Jacobsen*.

Kristuskirken.

Kirken tilhører Københavns første Baptistmenighed, der er Modermenighed til den danske Baptistmenighed. Denne Menighed var Foranledningen til, at der blev indført Religionsfrihed i Danmark. Den hade nemlig begyndt sin Virksomhed ti Aar før Grundloven og i denne Tid haft mange Sammenstød med Myndighederne, da der ikke taaltes religiøse Forsamlinger uden Medvirken af Statskirkens Præster.

Grundlæggeren af den danske Menighed var *Julius Købner*, der var født i Odense af jødiske Forældre. Som ung rejste han

til Hamborg, hvor han kom i Forbindelse med den tysk-amerikanske Missionær *J. G. Oncken*, der døbte ham og gjorde ham til sin Medarbejder. Paa en Rejse til Danmark fik han i København Forbindelse med Gravør *Mønster*, der var Leder af en

Kristuskirken efter Ombygningen i 1936.

Kreds af vakte Mennesker. De fik tilkaldt Oncken, der den 27. Oktober 1839 døbte ni af dem i Leersøen, hvorpaa Københavns første Baptistmenighed stiftedes den 30. Oktober samme Aar med Gravør *Mønster* som Formand.*)

*) Under sin femaarige Forstanderperiode sad Mønster de to Aar i Fængsel.

Kirken blev først rejst 1867, men der var langt tidligere tænkt paa at faa en egen Bygning, hvortil man hade anskaffet sig Grunden i Baggesensgade. Men i Aarene omkring 1865 var der opstaaet et Stridsspørgsmaal, som hade splittet Menigheden, saa den ikke hade Tanke for eller Raad til at bygge Kirke. Men netop dette Aar skete der en Forandring for den københavnske Bevægelse. Der blev afholdt en Konference i Vanløse, hvor baade Oncken og Købner var til Stede. Og her blev det besluttet at ansætte Købner ved den københavnske Menighed. Og han fik meget hurtigt samlet Menigheden om en Indsamling til Kirken; selv skaffede han nogen Hjælp baade fra Tyskland, England og Amerika.

Den 13. Oktober 1867 blev Kirken, der den Gang kun var et Kapel, indviet. Bygningen, der opførtes af Muremester *I. F. Hansen*, hade kostet 14.423 Rdl. Den blev i 1889 udvidet med en Tilbygning, der rummer en Menighedssal (ca. 200 Siddepladser), Pedelbolig og Mødelokaler for Bevægelsens forskellige Ungdomsorganisationer. Denne Ombygning kostede 25.500 Kr.

I 1936 fik Kirken sit nuværende Udseende. Hele Kirken gennemgik en Hovedreparation, og der blev bygget Taarn med Forhal og to Sideværelser.

Ombygningen kostede ca. 80.000 Kr. og blev ledet af Arkitekt *Max Ishøy*. Samtidigt blev Orglet udvidet og ombygget, hvilket kostede 10.000 Kr. Pengene til saavel Orgel som Kirke afholdtes af Menigheden gennem frivillige Gaver.

Kirkerummet, der nu rummer Plads til ca. 800 Mennesker, er ligesom Blaagaardskirken uden Udsmykning, men virker ved sin Enkelthed.

Daniel Kirken.

Ejendommen Baggesensgade 6 blev købt i 1930 af »Spiristisk Mission« for 181.000 Kr., som væsentlig indkom ved frivillige Gaver fra Medlemmerne.

Det var en gammel Tanke hos Medlemmerne at faa egen Kirkebygning. Og allerede i 1918 oprettedes et Kirkefond, hvortil der gennem Aarene indkom mange smaa og store Gaver. Men da Planen begyndte at tage fast Form, blev den frivillige Indsamling sat mere i System. Medlemmerne tegnede sig for be-

stemte Andele, som enten indbetaltes straks eller efterhaanden som Bidragydernes Økonomi tillod det.

Saa snart Ejendommen var erhvervet, blev der taget fat paa

Alterbilledet i Daniel Kirken.
(Malet af Forup.)

Omforandringen og Bygningen af Kirkesalen. Det kostede ialt 100.000 Kr. og blev udført af Arkitekt *Amby*. I Pinsen 1932 fandt Indvielsen Sted.

Initiativet til Kirken er ikke kommet fra en enkelt Person, men opstaaet spontant hos mange af Medlemmerne. Byggeføn-

dets Formand, *Alfred Nielsen*, der tillige er Forstander for »Spiritistisk Mission«, har arbejdet energisk for Planens Realisation.

Udover Alterbilledet, der er malet af Charlottenborgudstilleren *Forup*, har Kirkerummet ingen Udsmykning.

Ogsaa »De sidste Dages Hellige« (Mormonerne) har gennem en lang Aarrække været tilknyttet Kvarteret. Fra 1902 har de haft til Huse i Korsgade 11. I 1930 solgte de Ejendommen og flyttede til deres egen Kirke ved Borups Allé.

Kapitel 11. DET SOCIALE ARBEJDE

Baade Bethlehems og Blaagaards Sognes Menighedsplejer har foruden Sygepleje i Hjemmene ogsaa Børneplejestationer, Vuggestuer og Børnehaver. Og i Tilslutning til Menighederne arbejder »Blaa Kors« paa ad denne Vej at styrke karaktersvage mod det Drikkeri, der i Reglen for et fattigt Hjem betyder dets Ruin.

Der fortælles en lille rørende Historie om, hvordan en Mand overvandt sin Svaghed, fik sin Selvagtelse tilbage, reddede sit Hjem og Ægteskab fra Opløsning.

En af Kvarterets nu afdøde Sognepræster*) blev sent en Lørdag Aften ringet op. Det var en ru og grødet Stemme, der talte:

— Den er sku morderlig gal, Hr. Pastor! Jeg har faaet lidt for meget. — Jeg kan ikke, hik! Jeg kan ikke finde hjem. Jeg sidder i »Det gode Haab« og har det forbandet skidt! — Du maa komme og hjælpe mig.

Først vægrede Præsten sig. Den ufærdige Søndagsprædiken laa foran ham, og Klokken var mange. Og saa Vejret! nej, han hade virkelig ikke Tid.

Men Manden vilde ikke slippe ham:

— Er du da ikke min Præst! Her var noget, Præsten ikke kunde komme uden om. Han rettede sig i Stolen. — Godt, saa skal jeg komme. Naturligvis hade han ikke Lov til at afvise en Mand, der trængte til sin Præst, og maaske kunde han ogsaa hverve et nyttigt Medlem til »Blaa Kors«. Men da Præsten kom til Værtshuset, var der ingen, der trængte til hans Hjælp. Der

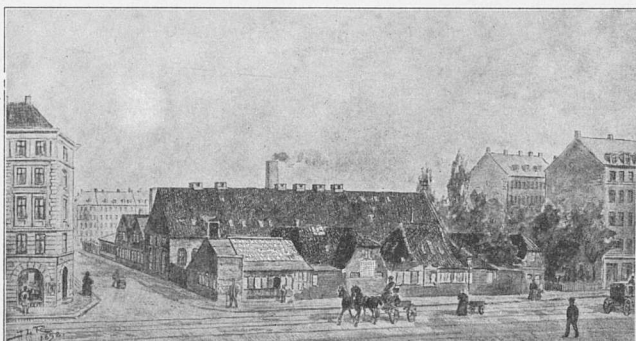
*) Pastor Svelmøe-Thomsen.

var nok *en*, der hade snakket om, at Præsten skulde komme og følge ham hjem, men ingen vidste, hvor han var blevet af.

Man kender ikke noget til Præstens Stemning paa Hjemvejen, men det er jo forstaaeligt, hvis han har ærgret sig over at være holdt for Nar. Han hade ikke mere end lige faaet sat sig til sit afbrudte Arbejde, da Telefonen ringede igen.

— Hør, hvor bli'r du af, Præst? Du svigter mig vel ikke! Jeg sidder stadigt og venter paa dig. Nu maa du komme!

Det hjalp ikke, at Præsten fortalte, han var gaaet forgæves, og at han nu vilde have Fred til sit Arbejde.

Blaagaards Plads i Halvfemsjerne med Anker Heegaards Fabrikker.

— Fred siger du! Hvad saa med mig, tror du, jeg har Fred.

Dette Ord greb Præsten. Der var ingen anden Udvej, han maatte af Sted. Selvfølgelig hade Manden Ret! *Han* hade ingen Fred.

Denne Gang gik han ikke forgæves. Han fandt Manden og fik ham lodset hjem. Men da de kom til Gadedøren, vilde Manden absolut, at Præsten skulde gaa først.

— Det er jo for Madammens Skyld, at du skulde med. Kan du ikke forstaa det? Og saa maatte Præsten gaa foran. Efter et kort Klemt paa Klokken blev Døren revet op, og en forslidt og forgræmmet Kvinde stod i Aabningen.

— Naa, der kommer du, dit drukne Svin! Hun hade hævet Armen, men standsede pludselig og gjorde nogle mærkelige Synkebevægelser. Der blev en underlig Stemning, som først fortog sig, da Præstens Tale fjernede Klagen af de haarde Ord.

— Ja, her kommer jeg med Deres Mand. Og nu skal De ikke gøre Vrøvl med ham i Aften. Han har selv villet, at jeg skulde følge ham hjem, saa maa han vel ogsaa mene noget med det. De skal stille og roligt hjælpe ham i Seng og lade ham sove. Saa kommer jeg op i Morgen, og først saa snakker vi om det, der skal snakkes.

Denne »Snakken« resulterede i, at baade Manden og Konen blev Medlemmer af »Blaa Kors«, ikke bare for en Periode, men stabilt og varigt. Til Gavn baade for dem selv og Foreningen.

Og saadan kunde der fortælles mange Historier, ikke mindst om den nu afdøde Fru *Schlichter* fra »Kirkens Korshær«, der i 1920 oprettede et Korps i Rantzausgade. Foruden det sociale Arbejde og Natmissionen optog den et Arbejde blandt forhuttede Mænd, et Arbejde som særligt Fru *Schlichter* tog sig af. Ofte tog denne hjertevarme enlige Kvinde berusede Mænd med hjem og lod dem sove Rusen ud i sin Lejlighed. En saadan Frimodighed har en kolossal Virkning og er naturligvis stærkt medvirkende til, at disse Institutioner er saa stærkt grundfæstede, som de er.

I denne Forbindelse maa det ogsaa nævnes, at »Frelsens Hær« i omtrent 50 Aar (fra 1894) har udført sit Slumarbejde, Restaurationsbesøg samt sociale Arbejde blandt Døvstumme herinde. De har nu deres egen Bygning i Gartnergade 16 med en rummelig Forsamlingsaal, der altid er optaget af et eller andet Arrangement.

Ogsaa de verdslige Afholdsorganisationer har gennem en Menneskealder betragtet Nørrebro som en frodig Arbejdsmark. I Blaagaardsgade 23 har Loger under »Nordisk Good Templar Orden« deres Mødelokaler.

Men »Ordenshuset« Griffenfeldtsgade 7 er i alle Nørrebroeres Bevidsthed Afholdsfolkenes faste Borg. I 1904 lejede »Templar Ordnen« den gamle Skolebygning og indrettede Mødelokaler i Klasseværelserne. Gymnastiksalen blev omdannet til Festsal, hvor Dilettantskuespillerne i utrættelig Energi udfoldede deres Talent til lige stor Glæde for sig selv og Publikum. — Hvilken Nørrebroer husker ikke »*Andreas Østerbyes* Selskab«, der ikke

veg tilbage for Opgaver som »Lykkebarnet« og de store Successer fra Nørrebro Teater!

1919 købte »Templar Ordenen« og »Tempelridderordenen«*) Ejendommen og foretog 1925 en gennemgribende Restaurering og Ombygning, hvorved det blev Københavns største Afholdshjem. Naturligvis var der ogsaa Scene i den nye Festsal. Og her gjorde »Arbejdernes Teater« gennem nogle Aar en virkelig kunstnerisk Indsats.

For et Par Aar siden overgik Ejendommen til et privat Kon-sortium, men Afholdsforeningerne er stadig Flertallet blandt Lejerne.

Arbejdernes Teater.

Tanken om et Arbejdernes Teater var ikke ny, da det efter megen Omskiften blev en fast Institution i Griffenfeldtsgade. Omkring Aarhundredeskiftet startede en Kreds af dramatisk interesserede Arbejdere det første »Arbejdernes Teater« i København, men det fik kun en ganske kort Levetid.

Det blev dog et Skuespil fra den Tid, der gav Stødet til Dan-nelsen af det nye »Arbejdernes Teater« i Slutningen af Tyverne, nemlig *Th. Staunings* Ungdomsarbejde »Livets Løgne«. Det gjorde stormende Lykke og blev Grundlaget for den nye Scenes »Store Periode« under Forfatteren og Instruktøren Bertel Budtz Müllers fremragende Indsats. Det lille folkelige Teater i Griffenfeldtsgade blev et kunstnerisk Centrum i disse Aar, hvor dygtige og begejstrede Arbejderskuespillere gav sig i Lag med den helt moderne Dramatik. *Ernst Toller*, *Bertel Budtz Müller*, *Svend Clausen*, *Evald Longfors* og *Vilhelm Gross* var de nye Dramatikere, der fik Urpremiere i Griffenfeldtsgade.

Senere flyttede Teatret fra Kvarteret og slog sig ned paa Casinos lille Scene. Mellem de senere kunstneriske Ledere bør nævnes Forfatterne *Josef Petersen* og *Evald Longfors*. Den sidst-nævnte opførte *Gogols* satiriske Skuespil »Ægteskab«, der ved den Lejlighed fik sin Førsteopførelse i Danmark.

Sygekasser.

Før Folkeforsikringens Gennemførelse i 1933 fandtes en Del mindre Sygekasser. Nu er de fleste af disse tilsluttet »Fremtids

*) En Frimurerorden med Afholdsløfte.

Haab«, der er Københavns næststørste Sygekasse med ca. 40,000 Medlemmer. Den er stiftet paa Vesterbro, men flyttede i 1897 til Aaboulevard 52 og herfra til Nr. 30. I 1932 købtes Ejendommen i Nr. 32, som straks blev moderniseret og delvis optaget af Sygekassens Kontorer.

Men Kvarterets egen Sygekasse er »Fremad«. Den blev stiftet 1876 under Navnet »Frie Arbejderes Sygekasse«, som dog hurtigt blev forandret til »De forenede Arbejderes Sygekasse af 1876«. Indtil 1902 havde den sit Kontor i Baggesensgade, men købte dette Aar Ejendommen Blaagaardsgade 16 A, hvortil den straks flyttede. Da Folkeforsikringsloven traadte i Kraft og bestemte, at alle skulde være Medlem af en Sygekasse, blev Navnet ændret til »Fremad« for at gøre det saa neutralt som muligt. I de efterfølgende Aar gennemførtes en omfattende Omforandring af Ejendommen, som samtidig skaffede Sygekassen bedre og haardt tiltrængte Kontorer. Dens Medlemstal er i Øjeblikket ca. 14,000 og den har ikke suppleret sig ved Indlemelse af mindre Kasser.

Foruden disse to ret store Sygekasser findes nogle Fagsygekasser, der kun optager Medlemmer af Fagforeningen, samt disses Hustruer.

Det er »Malernes Sygekasse«, der har Kontor i Fagforeningsbygningen i Stengade, »Murersvendenes«, som omtales nærmere under Stiftelserne og endelig »Bagernes Sygekasse« i Thorupsgade 10.

I Forbindelse med Sygekasserne bør man naturligvis ogsaa nævne Apotekerne. Her er *Nørrebros Apotek* det ældste. Det blev oprettet af Apoteker *E. Jahnsen* i 1843 paa Nørrebrogade, omtrent paa samme Sted, som det nu er beliggende. Den nuværende Indehaver, *Regnar Esbak*, har drevet Apoteket siden 1941.

Blaagaards Apotek blev oprettet 15. Februar 1876 af *Th. Petri*, der dog ikke naaede at gøre Brug af sin Bevilling, da han døde kort før Aabningen. Apoteket var beliggende i Korsgade, hvor nu »Nørrebros Landsby« har sine Lokaler. I 1931 blev det overtaget af den nuværende Indehaver, *H. Taysen*, der i 1932 flyttede det til dets nuværende Adresse paa Blaagaardsplads.

Apoteket Griffenfeldt er oprettet paa sin nuværende Adresse,

Hjørnet af Nørrebrogade og Griffenfeldtsgade, i 1897 af *Bernhardt Thortsen*. Den nuværende Indehaver er Formanden for Danmarks Apotekerforening, *Poul B. Claussen*, som har drevet det siden 1933.

Skt. Josephs Søstrenes Hospital i Griffenfeldtsgade, der jo kun er en Nabo til Kvarteret, er omtalt sammen med Sakramentskirken.

En anden, men ligesaa betydningsfuld Side af den sociale Forsorg som Sygekasserne, er Fagforeningerne, der altid i stort Tal har været tilknyttet Kvarteret.

Nørrebro var jo saavel den politiske som den faglige Arbejderbevægelses Grosted. Blaagaardskvarteret hade sin egen Vælgerforening fra 1882 og bidrog naturligvis stærkt til, at Socialdemokraten *P. Holm* i 1884 valgtes ind i Folketinget som den anden socialdemokratiske Folketingsmand. Og siden har 5. Kreds, hvortil Blaagaardskvarteret hører, været en af Socialdemokratiets sikre Kredse. *F. J. Borgbjærg* var Kredsens Repræsentant i Folketinget fra 1898 til sin Død 1936.

Bagernes Fagforening købte Ejendommen Aaboulevard 30 i 1926 og hade her deres Kontorer til 1937, hvor Nabogrunden Nr. 28 købtes. Begge Ejendomme blev nedrevet og en ny moderne Ejendom opførtes, hvor Fagforeningen stadigt har sine Kontorer.

Belysningsarbejdernes Fagforening blev stiftet 1892 og fik sine første Lokaler i Blaagaardsgade 5. De bor nu i lejede Lokaler i Wesselsgade 24.

Flyttearbejdernes Fagforening har boet til Leje paa Blaagaardsplads 12 siden 1941.

Dansk Funktionærforbund har boet til Leje i Ewaldsgade 7 siden 1941.

Dansk Gartnerforbund boede i Todesgade 1 fra 1914 til 1927, paa Blaagaardsplads 18 til 1939 og bor nu i Todesgade 14, stadig i lejede Lokaler.

Dansk Kedel- og Maskinpasserforbund købte Ejendommen Wesselsgade 4 i 1926, hvortil ogsaa Københavns Afdeling flyttede efter at have boet i Nr. 7 siden 1908.

Konditorernes Fagforening har boet til Leje i Korsgade siden 1932.

Korbskærernes og Sortererskernes Forbund og Københavns Afdeling har siden 1940 boet i lejede Lokaler i Korsgade 66.

Malernes Fagforening købte Grunden Stengade 30 i 1935 og opførte her deres egen Bygning, »Malernes Hus«, hvor baade Fagforening og Sygekasse har deres Kontorer.

Murerforbundet ejer Ejendommen Dosseringen 36, hvor det har haft Lokaler siden 1931.

Murersvendenes Fagforening har altid boet til Leje i »Murersvendeforeningens Stiftelse« i Muregade 12.

Murerarbejdsmandenes Fagforening flyttede i 1936 fra Svaneosegaardsvej til Wesselsgade 17, hvor de købte Ejendommen.

Trælagerarbejdernes Fagforening har fra 1941 sammen med Flyttarbejderne overtaget Blikkenslagerfagforeningens gamle Lokaler paa Blaagaardsplads 12.

Dansk Typografforbund og de københavnske Afdelinger købte i 1936 den gamle Villa, Ewaldsgade 3, hvor de har indrettet deres Kontorer.

Dansk Tømmerforbund købte i 1938 de gamle Huse paa Hjørnet af Tømmergade og Aaboulevard 10. 1939—40 opførtes en moderne Ejendom, hvor Forbundet selv bebor den øverste Etage.

Kapitel 12.

DE GAMLES HJEM

Men den sociale Forsorg har dog sat sine frugtbareste Skud i Stiftelserne, der med frodige Hænder og varme Hjærter er drysset ud over den lille Firkant, der er Nørrebros Centrum. Intet Sted i hele Hovedstaden findes der saa mange Boliger for gamle Mennesker samlet paa en saa lille Plet Jord. Og da de fleste af dem er oprettet før 1880 hænger det vel nøje sammen med, at Kvarteret endnu paa den Tid var noget af den landlige Idyl, som altid har været Idealet for Menneskenes Livsaften. Men selvfølgelig har ogsaa de relativt lave Grundpriser spillet en afgørende Rolle.

Men selv om de fleste af Stiftelserne faktisk nu er forældede, ikke mindst naar man sammenligner dem med de kommunale Aldersrenteboliger, saa betød de i sin Tid ganske afgjort et socialt Fremskridt paa Aldersdomsforsorgens Omraade, ja, man kan vel sige, at de i ikke ringe Grad har været et Forbillede. Da Stiftelserne jo endnu opfylder en Mission og gennem Aarene har været med til at præge Kvarteret, er det kun naturligt, at deres Historie i grove Træk bliver ridset op her.

Og som det smukkeste Minde om, hvordan man den Gang kunde bygge, naar det ikke udelukkende var med Spekulation for Øje, staar Haandværkerforeningens store Kompleks:

Alderstrøst,

Nørrebrogade 9, der er oprettet paa Grundlag af et Lotteri som Foreningen i 1857 fik Koncession paa. Til Virkeliggørelsen af

en Fribolig for gamle trængende Medlemmer var mange ivrige, men det er dog særligt Malermester *Geisler*, Urmagermester *J. A. Øberg* og Krigsraad *Lassenius Kramps* Navne, der knytter sig til de første Aars Arbejde.

I 1862 købte man den tidligere omtalte Gartner Peter Hansens Grund. Den 3. September samme Aar nedlagde Overpræsident *Lüttichau* paa *Frederik VII.s* Vegne Grundstenen. Bygnings Arkitekt var S. Th. Sørensen.

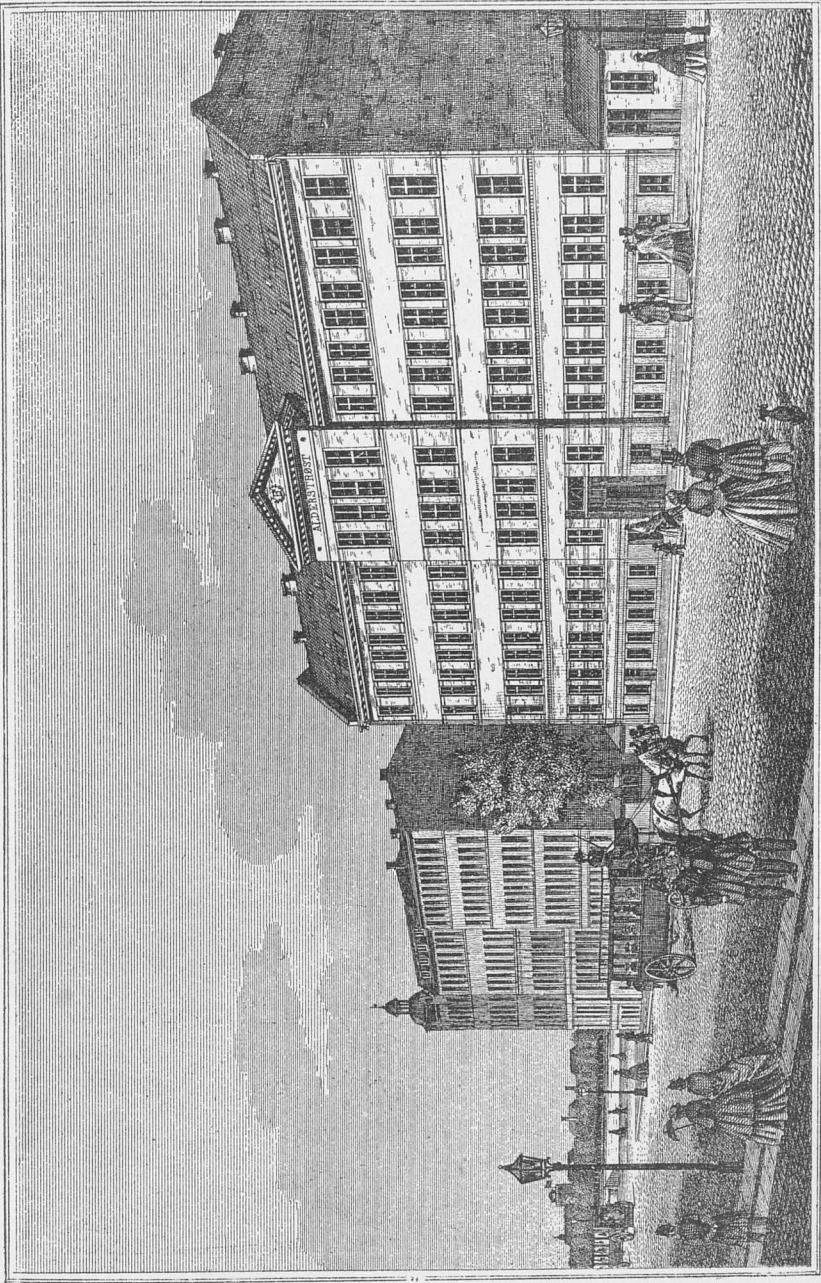
Aaret efter, den 2. September, stod første Afdeling af Komplekset færdigt. Og *Frederik VII*, som overværede Indvielsen, skal ved denne Lejlighed have udtalt disse for ham saa karakteristiske og ligefremme Ord: »Det glæder mig at se, at der er Lokummer til alle de gamle«.

Der blev straks oprettet 15 Friboliger, hvor 7 Enker og 8 Ægtepar flyttede ind den 20. Oktober 1863. Foruden Friboligen fik Beboerne 1 Rdl. i ugentlig Pengehjælp og for 8 Rdl. Brændsel om Aaret.

Hele Stiftelsen, der omfatter fire Bygninger med Facader mod Nørrebro-, Baggenses- og Blaagaardsgade, stod færdig i 1879 og hade kostet 500,000 Kr. Der var ialt 195 Boliger, hvoraf 151 efterhaanden blev taget i Brug som Friboliger. Ved 25 Aars Jubilæet, den 26. Februar 1887, var alle Stiftelsens Lejligheder i Brug som Friboliger. Samme Aar udbetaltes der 12,210 Kr. i Understøttelser. Foruden Ejendommen ejede Stiftelsen en Formue paa 631,860 Kr. Der er naturligvis i Aarenes Løb foretaget adskillige Forbedringer. Retiraderne, som *Frederik VII.* var saa begejstret for, er for længe siden erstattet med W. C.er. Der er ogsaa indlagt Gas, elektrisk Lys og de udvendige Afløbsrør er erstattet med indvendige. I Stedet for de oprindelige Kælderbutiker paa Nørrebrogade er indrettet moderne Forretningslokaler i Stueetagen. Som Erstatning for de Boliger, der herved gik tabt, er opført en mindre Bygning inde i Gaarden.

Ganske vist er vi nu færdig med Alderstrøst for Blaagaardskvarterets Vedkommende, men for at give et fuldstændigt Billede af Stiftelsen er det nødvendigt ganske kort at omtale dens videre Udvikling.

22. Juni 1892 købtes Grunden i Møllegade, hvor det store

Ed. Mascher's lith. bet.

St. Triar' Ring.

St. Triar' Eng. & Schuler.

Nørrebrogade i Tresseerne. Længst tilvenstre skimtes »Peblingebroen«. Tilhøjre Haandværkerforeningens Stiftelse »Alderstrost«.

Kompleks, der har Facader mod Møllegade, Nørre Allé og Alderstrøts Passage. Bygningerne, som blev taget i Brug 1895, indeholder 253 Lejligheder, der i 1928 blev forsynet med Centralvarme. 1918 købtes *Bræstrups* Stiftelse, som laa kilet ind mellem Bygningerne i Nørre Allé. Den blev revet ned for at give Luft for Stiftelsen. Senere er her opført en moderne Ejendom med tre Værelses Lejligheder, som udlejes.

1929 modtog Alderstrøst en Milliongave, idet afdøde Skomagemester *H. C. Heegaard* skænkede sin Ejendom Allegade 6 og med den en Kapital paa 260,000 Kr. til Opførelse af en Stiftelse paa Grunden mod Dr. Priemesvej. Her opførtes en Ejendom med 20 et Værelses og 13 to Værelses Lejligheder med Centralvarme, Bad og varmt Vand. Stiftelsen blev taget i Brug 18. Oktober 1930.

Efterhaanden er Moderstiftelsen blevet forældet selv om dens Ydre langt fra bærer Præg deraf. Men en Modernisering af det Indre vil blive for kostbart i Betragtning af, at det samtidigt vil formindske Boligernes Antal. Man har derfor i nogen Tid haft under Overvejelse at sælge Stiftelsens gamle Bygninger. Og med denne Tanke for Øje købtes i 1936 Bøllegaardens Jorder ved Tuborgvej. Bebyggelsen »Haandværkerhaven«, der endnu ikke er fuldført, indeholder foreløbig 352 Lejligheder, hvoraf 99 er et Værelses, 10 et Værelses med Kammer og 243 to Værelses.

Ved Stiftelsernes 75 Aars Jubilæum i 1937 udgjorde Ejendomsskylden for samtlige Ejendomme 2,946,392 Kr. og Formuen udgjorde paa samme Tid 1,367,262 Kr. Gennem de 75 Aar er der ialt bortgivet 1670 Friboliger til 2324 Personer. Antallet af Friboliger er i Øjeblikket (1942) 425. Ejendomsskylden for alle Stiftelserne udgør nu 6, 754,500 Kr. og Formue 3,445,557 Kr.

Foruden Friboligen med Lys og Varme modtager Beboerne gratis Læge og Sygeplejehjælp, samt Medicin. 14 Dages Landophold og forskellige Understøttelser, dels i rede Penge og dels i Spisebilletter. Ved særlige Mærkedage uddeles der ekstra Pengegaver. Ved 90 Aars Fødselsdage og Guldbryllupper er det 50 Kr. Diamantbryllupper 100 Kr. og ved Krondiamantbryllupper og 100-aarige Fødselsdage 200 Kr. Stiftelserne administreres af Haandværkerforeningens Bestyrelse under Kontorchef Hr. *A. C. E. Petersens* daglige Ledelse.

Sabatshvile,

Griffenfeldtsgade 9—11 er oprettet af »Kristelig Forening for Mænd og Kvinder«. Foreningen, der blev stiftet den 1. April 1888 af Pastor *Sophus Müller* ved Skt. Thomaskirken paa Frederiksberg, begyndte sin Virksomhed for et kristeligt Samfundsliv meget beskedent med 15 Medlemmer, men arbejdede sig gennem Aarene støt og roligt frem. Nogen Tid efter Starten fik man den Tanke at oprette et Hjem for gamle trængende Menighedsmedlemmer. Det første Bidrag, der var paa 25 Øre, blev indbetalt 1885. For at faa Foreningens Formaal kendt i videre Kredse og mere Fart i Indsamlingen, fik man selveste Indre Missions Høvding, *Vilhelm Beck*, til at føre Tanken frem paa et stort Møde i Ulvedalene. Og allerede den 17. April 1889 kunde den første Bygning indvies. Pastor Müller gav den Navn ud fra Brevet til Hebræerne 4, 9— »Altsaa er der en Sabatshvile tilbage for Guds Folk«*). Straks ved Indvielsen blev der oprettet 6 Friboliger.

Stiftelsen, der er udvidet med Ejendommen Nr. 9 i 1902, bestaar af fire store Bygninger (Arkitekt C. L. Thuren) med 98 Lejligheder og en Forsamlingssal med Plads til 300 Mennesker. Der er aldrig modtaget Tilskud hverken fra Stat eller Kommune; man har hidtil drevet Virksomheden støttet af private Bidrag.

Ejendommen er bogført til 360,000 Kr. og har en Prioritetsgæld paa 83,361,42 Kr. Foreningens øvrige Formue udgør pr. 1. April 1942 289, 215, 26 Kr. (hvoraf er 5 Legater paa 37,126,89 Kr.), der anvendes til Støtte for Stiftelsens Økonomi. Foruden 77 Friboliger er der i sidste Regnskabsaar uddelt 1031 Kr. i Understøttelser. Stiftelsen ledes af en Bestyrelse med Sognepræst *J. Rosager Hansen* som Formand.

Murerstiftelsen,

Murergade 10—12, er oprettet paa Initiativ af Murersvend *Hans Peter Johansen*. Og den 2. September 1852 vedtog Murersvendelaugets Klasseforsamling at begynde Indsamlingen til et Grundfond. Hvert Medlem skulde betale 1 Rdl. til Stiftelsen, der sammen med Tidepengene**) blev indbetalt til Mesteren. Stiftel-

*) Over denne Tekst holdt Pastor Müller sin Prøvepræken.

**) Se Noten til Malernes Understøttelsesfond.

sen erhvervede en Grund paa Hjørnet af Smede- og Murergade. Her opførtes i Aarene 1859—60 den gamle Stiftelse med 35 Lejligheder.

1876 vedtoges det at betale 2 Kr. aarligt til Oprettelse af en ny Stiftelse. Og da der var indsamlet tilstrækkelige Midler, købtes Nabogrunden Nr. 12 i Murergade. 1881 gik Murersvendelaug og Murersvendeskabets Stiftelse op i en Forening med Navnet »Murersvendeforeningen«, der samtidigt blev Syge- og Begravelseskasse. Da Fagforeningen i 1880 blev oprettet, blev Medlemsskabet gjort obligatorisk for begge Foreninger. 1885 udvidedes Stiftelsen ved Opførelsen af et Baghus med 28 Lejligheder og Kontor til Foreningen i Stuen, som den endnu benytter. Og 1891 opførtes Hjørneejendommen med 16 Lejligheder og Kontor til Fagforeningen i Stueetagen samt to Butikker.

Af Ejendommens 96 Lejligheder er 40 Friboliger, medens Resten udlejes til en meget billig Leje, 19 a 21 Kr. maanedlig. Hertil kommer, at 40 Medlemmer modtager en aarlig Husleje-hjælp, saalænge de lever. Beløbet udgør for Ægtepar 100 Kr. og for Enlige 80 Kr. Foruden disse Penge eller Fribolig udbetales der Andel i Legatrenten, hvis Kapital sammen med Stiftelsens øvrige Formue udgør 107.172,21 Kr. Legatstifternes Navne er anbragt paa Tavler i Stiftelsens Port. Frikontingenter, Juleunderstøttelse, Skovture og Sygeplejehjælp for gamle Medlemmer ydes ogsaa af Stiftelsen.

Et af Stiftelsens Legater har en særlig Historie: Murersvendene var de første Arbejdere, der her i Landet gik ind i Kampen for 8 Timers Dagen. De paadrog sig forskellige Domme og dermed Bøder for ulovlig Arbejdsnedlæggelse*). Den første var paa 1000 Kr., den næste paa 10,000 Kr., som begge blev betalt. Da Fagforeningen havde betalt den anden Bøde og saaledes ikke havde nogen Gæld, vedtoges det at skænke Foreningens Obligationer (23,593 Kr.) til Stiftelsen.

At det har været en bitter og meget smaalig Kamp fra Mestrenes Side, forstaar man af følgende: Den 24. August fik Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening en ny og tredje Dom over Fagforeningen, hvorefter der skulde udredes en Bod paa 60,000 Kr. Da Foreningen ikke kunde udrede dette Beløb, blev den erklæret

*) »Murnernes Weekend«. Svendene nedlagde, saalænge Kampen varede, Arbejdet hver Lørdag Kl. 12.

konkurs. Ved Opgørelsen af Boet stak Gaven til Stiftelsen dem i Øjnene, hvorfor de ved Hof- og Statsretten prøvede denne Gaves Lovlighed. I den her afsagte Dom dømtes Stiftelsen til, under en Dagmulkt paa 10 Kr., at udlevere Obligationerne. Motiveringen var, at Fagforeningen ikke hade foretaget noget effektivt for at hindre nye Arbejdsnedlæggelser og saaledes var klar over, at der hurtigt vilde komme en ny Sag og dermed en ny Bod.

Imidlertid fik Dommen ingen praktisk Betydning. Der opnaaedes meget snart et Forlig, hvorved 8 Timers Dagen blev en Kendsgerning for Murerne. Samtidigt maatte Mestrene give Afkald paa de 60.000 Kr. Og Gaven blev saaledes i Stiftelsens Besiddelse.

Stiftelsens Vedtægter er under Tilsyn af Magistraten, men styres af Foreningen med Forretningsfører *Frederik Mikkelsen* som Formand.

C. R. Greve og Hustrus Stiftelse,

Blaagaardsplads 3—5, er oprettet af Grosserer *Christen Rasmussen Greve* og Hustru *Louise Augusta*, født *Lüders*, for ældre, agtværdige, trængende Kvinder, som ikke er eller har været gifte. Den er oprettet ved Fundats af 7. Juli 1917, kgl. konfirmeret den 16. November s. A.

Stiftelsen blev først taget i Brug i 1931, da det grundet paa en gennemgribende Istandsættelse af Ejendommen først var muligt i dette Aar at bortgive den første Fribolig; men til Gengæld er saa 30 af Ejendommens 50 Lejligheder allerede nu inddraget til Friboliger, medens der betaales en meget rimelig Leje af de øvrige.

Friboligerne bestaar hovedsagelig af et Værelses Lejligheder med Køkken. Men Personer, som hører til Legatstifternes Familier eller har staaet Legatstifterne nær, kan dog faa en Lejlighed paa 2 Værelser og Køkken.

Ejendommen er ejendomsskyldvurderet til 220,000 Kr. Udover Ejendommen ejer Stiftelsen en mindre Kapital.

Stiftelsen staaer under Tilsyn af Socialministeriet og ledes af en Bestyrelse paa to Medlemmer, som supplerer sig selv. Den nuværende Bestyrelse bestaar af Overretssagfører *Hj. Cortsen* som Formand og Civilingeniør *P. Draminsky*.

Hjorth og Ulrichsens Stiftelse,

Wesselsgade 12, har en lidt ejendommelig Historie.

Det fortælles, at Drejermester *J. Ulrichsen* havde paabegyndt Opførelsen af en Ejendom i Blaagaardsgade, men da han ikke kunde bestride Udgifterne, besluttede han at indrette den til Stiftelse, hvorved han gennem Frederik VII. opnaaede forskellige Lempelser. Bygningen blev opført. Virksomheden begyndte og gav Overskud, alt var saaledes saare godt, indtil Naboen, Naalemagermester, senere Justitsraad *F. C. Hjorth*, ikke vilde staa tilbage for Ulrichsen, men ogsaa være Stiftelsesopretter.

Da han havde faaet gravet Grunden, havde han ikke flere Penge. Han skal da have været meget beskæmmet over at se sin Plan gaa i Vasken. Og da han en Dag traf Ulrichsen paa en Kro, undfangede han en genial Idé. Da Ulrichsen var blevet tilstrækkelig beskænket, foreslog Hjort, at de skulde slaa deres Stiftelser sammen. Paa den Maade fik Hjorth Raadighed over 400 Rdl., som Ulrichsens Stiftelse havde givet i Overskud. Men det var alligevel først, da der gennem en autoriseret Kollekt kunde indsamles offentlige Bidrag, at Planen blev realiseret.

Det var og er Formaalet at skaffe ugifte Kvinder af Borger- og Embedsstanden Fribolig eller Bolig til billig Leje.

Hjorths Bygning blev opført 1857 og har Facade mod Wesselsgade. Samme Aar blev Ulrichsens Bygning solgt. 1902 opførtes en ny Bygning. Med Undtagelse af 11 Lejligheder, der er helt Friboliger, udlejes de øvrige for 240 Kr. aarligt ÷ Renten af det Indskud, som enhver, der søger Optagelse i Stiftelsen, skal betale. Ledelsen bestaar af en Bestyrelse paa 3 Medlemmer, som supplerer sig selv. Dens nuværende Formand er Ingeniør *L. Klein*.

Bagermestrenes Svendestiftelse,

Stengade 52, er oprettet af Københavns Bagerlaug til Fribolig for gamle, værdige, trængende Bagersvende og disses Enker.

Allerede i 1845 var Tanken fremme første Gang, idet københavnske Bagersvende henvendte sig til Lauget om Hjælp til Oprettelse af en Stiftelse. Men skønt Lauget baade denne Gang og i 1853 paa en fornyet Henvendelse stillede sig velvillige, blev Tanken dog ikke ført ud i Livet.

Det var først i 1870, da Lauget, foranlediget af Bagermester *Chr. Lorentzen*, tog Spørgsmaalet op, at Planen blev realiseret. Man hade faaet Ejendommen, Stengade 52, paa Haanden, men af de 5000 Kr., der forlangtes i Udbetaling, hade man kun 2400 Kr. til Raadighed. Der blev saa iværksat en Indsamling, som allerede i 1873 var oppe paa 13,460 Kr., for hvilke der blev udstedt Partialobligationer. Foruden en Hovedreparation paa ca. 40,000 Kr. kostede Ejendommen 75,700 Kr. i Anskaffelse.

Det første Regnskab udviste et Overskud paa 3000 Kr. Og i Løbet af 1874 modtog Stiftelsen 13,000 Kr. i Legater og oprettede den første Fribolig 1. Januar 1877.

Ejendommen bestaar af 38 to Værelser og 8 et Værelser Lejligheder, hvoraf 31 i Øjeblikket er Friboliger til en aarlig Lejeværdi af 9000 Kr. Foruden udbetales der aarlig ca. 1600 Kr. i Understøttelser. Bygningen er vurderet til 170,000 Kr., og Stiftelsen ejer en Legatkapital paa 113,000 Kr. og styres af Lauget med Oldermænd, Bagermester *N. Chr. Jønson* som Formand.

Søstrenes Minde,

Korsgade 18—20, blev i 1912 testamenteret »Den gensidige kvindelige Hjælpeforening« af Søstrene *Rasmine Rasmussen* og *Emilie Petersen*, og den blev straks taget i Brug efter sin Bestemmelse.

»Den gensidige kvindelige Hjælpeforening« er stiftet den 11. November 1867 af Overlæge, Etatsraad *L. I. Brandes* med følgende Motto:

»Hvad Mennesker har grundlagt i Kærlighed, vil en højere Magt give Fremgang og Varighed.«

Dens Virksomhed omfatter almindelig Syge- og Begravelseskasse, Hjælpekasse med Laanekasse, Byggefond og et Friboligfond, endvidere gratis Undervisning i Engelsk, Dameskrædersyning, Gymnastik og Sang.

Hertil kommer Stiftelserne i Korsgade og Gyldenløvesgade 12 med hele og delvis Friboliger for ældre Medlemmer, samt Rekreationshjemmet »Solhuset« i Nærum.

Foreningen yder i Øjeblikket Fribolig til 32 Medlemmer, hvoraf de 12 er i »Søstrenes Minde«, Resten af Stiftelsens 37

Boliger bliver udlejet til en meget modereret Leje, der varierer fra 70 til 200 Kr. aarligt efter Trang og Anciennitet.

Stiftelserne ledes af Foreningens Styrelse, hvis nuværende Formand er Fru *Gerda Bing*.

Johan Bekker og Hustrus Stiftelse,

Blaagaardsgade 7, er oprettet 1. Oktober 1931 af Slagtermester Johan Bekker og Hustru. Ejendommen bestaar af 26 to Værelsers og 10 et Værelsers Lejligheder, der fortrinsvis bortgives til Slagtermestre, Kreatur- og Hestehandlere og disses Enker, samt Haandværksmestre. Lejlighederne er ikke Friboliger, der betales en aarlig Leje paa 100 eller 200 Kr. efter Lejlighedens Størrelse. Det var Johan Bekkers Tanke med denne Bestemmelse, at det for Beboerne skulde være en Tilfredsstillelse, at de selv er med til at bære Stiftelsens Udgifter.

I Stiftelsen eksisterer den smukke Skik, at Flaget hejses paa Fødselsdage, og saalænge Johan Bekker selv levede, mødte han op som første Gratulant med en Lagkage og en Tikrone.

Ved Stiftelsens Oprettelse blev Ejendommen paa væsentlige Punkter moderniseret og for Hovedbygningens Vedkommende delvis ombygget. Ejendommen er ejendomsskyldvurderet til 225,000 Kr. og har en Prioritetsgæld paa 177,000 Kr. Til yderligere Støtte for Stiftelsens Økonomi blev der skænket en likvid Kapital paa 30,000 Kr. Administrationen forestaas af et Repræsentantskab, der vælges af Haandværkerforeningens Bestyrelse, hvis Formand ogsaa er Formand for Stiftelsen. For Tiden er det Oldermænd, Tapetsermester *Holger Johansen*.

Ole Thorups Stiftelse,

Thorupsgade (1859) 6—8, er oprettet af Kancelliraad *O. Thorup* ved Fundats af 17. April 1859 »for aldrende, saavel ugifte som Ægtefolk, Enker og Enkemænd med Fribolig eller Bolig for billig Leje«.

Ejendommen, der er opført 1858 »i den ny anlagte Gade«, har 35 Lejligheder, der alle tidligere har været Friboliger. Men paa Grund af en meget omfattende og temmelig paakrævet Modernisering, der stærkt angreb Kapitalen, er Friboligerne efterhaan-

den blevet inddraget og i Stedet udlejet til en rimelig Leje. 300 Kr. aarlig for tre Værelser og 240 Kr. for to Værelses Lejligheder. Der findes endnu tre Friboliger. Bestyrelsen, der supplerer sig selv, har Overretssagfører *Albert Helveg Larsen* som Formand.

Marinens Officerers Stiftelse,

Baggesensgade 6, er opført 1879 og købt af Foreningen to Aar senere. Den bestaar af et Forhus og et Sidehus med ialt 33 Lejligheder. Købesummen var 140,000 Kr. Ejendomsskylden er i Dag ca. 200,000 Kr.

I de første Aar blev der bortgivet en Del Friboliger, men da Foreningen i 1902 blev sluttet sammen med Dæksofficersforeningen »Ørnen«, blev disse efterhaanden ophævede. Og de to Foreninger bestemte at udbetale Huslejhjælp i Stedet.

Senere er der oprettet en Enkepension, der tildeles alle Enker uanset Trang og staar i Forhold til Mandens Anciennitet.

Da Dæksofficersstanden i 1932 ophævedes, lukkede Foreningen for Tilgang. Paa denne Tid ejede Foreningen en Formue paa en halv Million Kr., der bl. a. var fremkommet ved Overskud paa Ejendommen og fra en gennem mange Aar drevet Vinforretning. Ved Lukningen blev det bestemt, at Foreningens Formue i videst mulig Udstrækning skulde komme Foreningens egne Medlemmer og deres Enker til Gode. Understøttelsen bliver herefter beregnet saaledes, at naar den sidste Enke er død, skulde ogsaa den sidste Krone være givet ud.

I 1942 har Foreningen 400 Medlemmer og 30 Enker, der faar en aarlig Understøttelse. Foreningens Kasserer, der tillige er Inspektør for Ejendommen, er Artillerimester *A. W. Hansen*.

Kontorbudeforeningens Stiftelse:

Foreningen blev stiftet 1. November 1875 med det Formaal at understøtte ældre trængende Medlemmer og dissers Enker med Huslejhjælp. I Foreningens første 7 Aar modtog den megen Støtte fra Private, saaledes at den i November 1882 kunde købe Ejendommen, Korsgade 17, for 60,000 Kr. og udbetales 15,000 Kr. I de næste 7 Aar udbetaltes hele 2. Prioriteten, 12,000 Kr., og

1. Prioriteten nedbragtes med 4000 Kr., samtidigt med, at man allerede fra 1883 havde begyndt at uddele Understøttelser.

Da Foreningen i 1925 havde 50 Aars Jubilæum, var der ialt blevet udbetalt 102,120 Kr. i Understøttelser, der væsentligt var fremkommet ved Driftsoverskud fra Ejendommen i Forbindelse med gennemført Økonomi. I de forløbne 17 Aar er den samlede Understøttelse yderligere naaet op paa 192,772 Kr. Der findes for Tiden ingen Friboliger i Ejendommen, men Understøttelsen, der uddeles halvaarlig i Portioner a 200 Kr., er beregnet som Huslejhjælp. Foruden denne Hjælp uddeles hvert Aar til Jul en Portion paa 50 Kr. For Aaret 1941 udgjorde den samlede Understøttelse 5,650 Kr. og omfatter 11 Enker og 3 Medlemmer.

Stiftelsen ledes af Foreningen med Hr. C. M. Nielsen som Formand.

Pedersen Bøeghs Stiftelse,

Korsgade 56—58 og Stengade 54, er oprettet ifølge Testamente af 28. November 1924 af Fru *Anna Therese Bøegh* og Ægtefælle, Grosserer *Alfred Ingomar Bøegh*. Fundatsen af 19. September 1935 er konfirmeret 19. Juni 1936.

Ejendommen har tilhørt Fru Bøeghs Familie siden 1860, da Faderen, Møllebygger *Lars Pedersen* mageskiftede sin Gaard og Mølle i Sydsjælland med den.

Anna og Alfred Bøeghs Ægteskab var barnløst, men de havde 2 Adoptivdøtre, hvoraf den ene døde 16 Aar gammel efter 5 Aars Sygdom. Dette i Forbindelse med, at Fru Bøegh i sit Barn-domshjem havde set fem af sine Søskende dø i en ung Alder, skabte en naturlig Medfølelse med Mennesker i Nød og førte til, at Ægteparret bestemte sig for at oprette en Stiftelse for enligt stillede Personer eller trængende Familier indenfor Menigheden i Danmark.

Af Stiftelsens 24 Boliger er 6 i Øjeblikket Friboliger, men efterhaanden som Økonomien tillader det, bliver Antallet udvidet. Opretternes Slægninge har dog, saafremt de er trængende, Fortrinsret til Friboligerne.

Stiftelsens Styrelse er identisk med Styrelsen for »Det københavnske Kirkefond«, men juridisk set uafhængig. Den administreres af Landsretssagfører *R. Prytz*.

Aarestrups Stiftelse,

Baggesensgade 35, er oprettet i 1874 af Grosserer *A. Aarestrup*. Ejendommen, der bestaar af et Forhus paa 5 Etager og et Baghus paa 3 Etager, blev taget i Brug 1898 som Fribolig for Enker eller Døtre af Mænd, der tilhørte Handels-, Sømands- eller Embedsstanden. Til Stiftelsen er knyttet et Legat paa 142,000 Kr., hvis Renter aarligt fordeles i Portioner paa 130 Kr. til Beboerne af de 23 Friboliger. Desuden er der Aarestrup og Hustrus Legat paa ca. 385,000 Kr., som af Renterne dels støtter Stiftelsen og dels aarligt fordeler 12,700 Kr. i Portioner paa 200 Kr. til Studenter, 54 Portioner til forhv. Handlende og 61 Portioner til gamle Tjenestepiger, hver paa 100 Kr., som er livsvarige. Styrelsen, der bestaar af 3 Medlemmer, udpeges af Justitsministeriet. Dens nuværende Formand er Overretssagfører *Halager*.

Malernes Understøttelsesfond.

Paa Malernes Svendelaugs Kvartalsforsamling 14. Oktober 1853 fremkom Malersvend *Johan Ludvig Aagreen* med Forslag om, at hver Svend foruden Tidepenge*) ugentlig skulde give 2 Skilling for ad denne Vej at skabe et Grundlag for Oprettelsen af en Stiftelse for gamle og trængende Laugsbrødre.

Foreningen blev stiftet 1854 og fik Navnet »Understøttelsesfondet«, idet man foruden en Stiftelse ogsaa ønskede at kunne yde nødstedte Kolleger lidt mere Understøttelse, end der kunde gives af »Fattigbøssen«. Bestyrelsen bestod af Repræsentanter for baade Mestre og Svende. Ved Laugstidens Ophør blev den en selvstændig Institution, hvor Medlemsskabet var frivilligt. Gennem de første 20 Aar arbejdede man støt og roligt paa at skaffe den nødvendige Kapital, der fremkom ved Kontingenter og frivillige Bidrag.

1874 fandt man Ejendommen, Slotsgade 26 (nyt Nr. 36), der baade passede til Pengene og Formaålet. Købesummen var 30,000

*) Christian V.s Paragrafer for Malerlauget (1682), hvoraf en har følgende Ordlyd:

»Den Svend som hos nogen Mester Arbeyder/skal hver Løferdag Aften levere til sin Mester Fire Skilling Danske/som hand Oldermannen strax skal tilstilde/for at henlegge i Laugets Fattiges Bøsse/hvortil Oldermannen skal hafde en Nøgel/oc tvende af de ældste Svende hver sin Nøgel/oc skal bemelte Penge som ellers kaldis Tide-Penge/gimmis oc forvaris til Fattige i Lauget som med Siugdum bliver hiemsøgt/oc intet hafver i forraad sig med at under holde/Saa oc at stedis til Jorden med/naar de ved Døde bort kaldis«.

Rdl., og der udbetaltes 5,343 Rdl. 5 Mark og 13 Skilling. Alle-rede til Oktober Flyttedag oprettedes de to første Friboliger. Samtidigt fik Fondet sit nuværende Navn. Foruden Havehuset, der er indrettet til Friboliger, bestaar Ejendommen af et Forhus med større Lejligheder, hvis Lejeindtægt gennem de første trange Aar meget væsentligt har bidraget til Oprettelsen af stadigt flere og flere Friboliger, saaledes at alle 20 Lejligheder fra 1897 er blevet benyttet til dette Formaal.

Foruden denne Stiftelse ejer Fondet Ejendommen, Hjørnet af Nannasgade og Vølundsgade. Her er for Tiden tre Friboliger. Udover disse Ejendomme ejer og bestyrer Fondet en Række Legater, ca. 200,000 Kr., hvis Renter uddeles til trængende Medlemmer og disses Enker.

Fondet bestyres af Lauget med Oldermænden, Malermester *Johs. Steffensen* som Formand.

Opvarter- og Tjenerforeningens Stiftelse.

Tanken om Oprettelse af Friboliger for Foreningens gamle og trængende Medlemmer blev første Gang fremsat paa et Møde i 1871 af et Medlem, *O. Olsen*, hvilket resulterede i, at der straks blev oprettet en Byggefond. Fra Begyndelsen var det tænkt at oprette den udelukkende ved frivillige Gaver. Og et Opraab i »Dags Telegraf«*,* hvor man meget udførligt redegjorde for Formaalet, gav ogsaa et smukt Resultat. Blandt de første Bidragydere findes Navne som Christian IX, Kammerraad *Chr. Hansen*, Hotelejer *Neindam* og Kammerraad *Wivel*. Men for at faa nogenlunde Plan i Foretagendet blev det besluttet, at Medlemmer af Sygekassen kunde blive Medlem af Stiftelsen mod et Indskud paa 4 Kr. og et aarligt Bidrag paa 4 Kr. Iøvrigt blev det bestemt, at der kun skulde betales Kontingent i 20 Aar. Berettiget til at søge Fribolig er alle Medlemmer over 50 Aar, som har betalt Kontingent i mindst 10 Aar. Aldersgrænsen for Enker blev dog sat til 40 Aar.

1884 købtes Ejendommen, Nordvestvej 6 (Rantzausgade fra 1905), som var opført 1882. Købesummen var 60,300 Kr. og Udbetalingen 12,000 Kr.

16 Personer modtager i Øjeblikket Fribolig eller en tilsva-

rende Huslejhjælp. Stiftelsen, der er bogført til 120,000 Kr., er en selvejende Institution med *A. Schaufus* som Formand.

Grøn og Hustrus Friboliger

blev oprettet i 1860 af Grosserer *M. E. Grøn* »som Fribolig for værdige trængende over 50 Aar gamle Ægtefæller, Enker eller ugifte Fruentimmer af de bedre Klasser af Middelstanden«. Ejendommene var beliggende *Slotsgade 32* og *Solitudevej 5—7* og havde tilsammen 33 Friboliger, men blev ophævet 1937, hvorefter Formuen overgik til Gl. Kloster mod, at der her blev oprettet 8 Friboliger med Betegnelsen *De Grønske Friboliger i Gl. Kloster*.

Wilians Stiftelse,

Griffenfeldtsgade 10—14, opførtes i 1869 af Selskabet *Den bestandige borgerlige Forening*, til Fribolig for Personer, der er eller har været Medlem af Foreningen. Grunden skænkedes af Brændevinsbrænder *J. F. Wilian*. 1883 bekostede Wilian en Tilbygning (Nr. 10). Bygningerne havde ialt 21 Friboliger. 1936 solgtes Ejendommen og Stiftelsen flyttede til *Emdrupvej*.

Kapitel XIII. FREM TIL VOR EGEN TID

Vi forlod Blaagaards Plads, da Anker Heegaards Arvinger havde solgt Fabriken til Københavns Kommune.

Da denne indledede Forhandlinger om Købet, var det med den Hensigt at faa et Ord at skulle sige ved den yderligere Bebyggelse, samt at faa indrettet en Del af Arealet som Legeplads.

Kommunen tilbød 300,000 Kr. i Afstaaelse, men Heegaards Arvinger forlangte 350,000 Kr. Det var først, da der blev Tale om Ekspropriation, at man enedes om en Pris paa 325,000 Kr. Købet blev vedtaget den 4. Januar, og Overtagelsen fandt Sted 11. December 1898.

Man gik straks i Gang med at indrette en Del af Pladsen til Legeplads. Det blev samtidig overdraget, først Arkitekt *Martin Nyrop*, senere Arkitekt *Aage Mathisen* at udarbejde en Bebyggelsesplan for den Del af Arealet nærmest Baggensgade. Aage Mathisen var ogsaa Arkitekt for den Bebyggelse, der blev fuldført her i Aarene 1901—03.

1901 bevilligede Borgerrepræsentationen 9,500 Kr. til de resterende Arbejder ved Pladsen, som blev fuldført i 1902.

Efterhaanden var det meste af Kvarteret-blevet bebygget. Den sidste Bebyggelse fandt Sted paa Aaboulevarden, samtidig med Ladegaardsaaens Tildækning. Her byggede »Klitgaarden«s Arkitekt, *Ulrich Plesner*, omkring Aarhundredskiftet de store røde Ejendomme mellem Tømregade og Blaagaardsgade.

Ladegaardsaaen dannede naturligvis et skarpt Skel mellem Nørrebro og Frederiksberg. Først i 1820 blev der anlagt en Overgang ud for Blaagaardsgade. Men denne Bro var ikke tilgængelig for enhver.*) Noget senere anlagde Raadmand Bülow en Bro ud for Ewaldsgade. Derefter kom *Bangters Bro* og sidst *Parcelbroen*, der sammen med Gaderne i Halvfjerdserne blev overtaget af Magistraten. I 1887 begyndte de første Forhandlinger om Overdækningen af Ladegaardsaaen. Den første Strækning paa

Blaagaards Plads i Dag, en Oase i Stenørkenen.

200 Fod blev tildækket i Stedet for at forny Bülows gamle Bro. Resten af Overdækningen ud til Brohusgade blev foretaget i Aarene frem til Aarhundredskiftet.

Under dette Overdækningsarbejde fandt man ud for Ladegaarden en spids Sten ragende en god Meter op over Aaens Overflade.

I Folkemunde fortælles, at Stenen var rejst til Minde om et Brudepar, der paa deres Bryllupsdag (Nytaarsaften) kørte i

*) I flere Tilfælde træffer man tinglyste Deklarationer, som forbyder Grundejere paa Nørrebrogade at benytte denne Bro.

Aaen og druknede. Dette er imidlertid kun en Legende. I »Historiske Meddelelser om København«, 1. Række, Bind 8, Side 271—72, ser Beretningen saaledes ud:

»En mørk Novemberaften 1812 kom et Selskab kørende i Karet ude fra Grosserer Mariboers Landsted »Rolighed« (ved Rolighedsvej) ind mod Byen. Da væltede Kusken med Vognen ud i Ladegaardsaaen, og fire Damer druknede. Blandt de forulykkede var Marie Henriques, født Beck, gift med Galanterihandler Falck Wilhelm Henriques, og Lise Magnus, født Henriques, gift med Grosserer M. I. Magnus. Ulykken gav Anledning til, at en Række Piletræer plantedes langs den forhen nøgne Aabred. De stod der endnu, da Ladegaardsaaen for en Snes Aar siden blev overdækket. Stenen blev ved samme Lejlighed løftet op og anbragt paa Aaboulevarden og en simpel Indskrift blev indhugget i den: 26.—27. November 1812.*)

Først i de aller seneste Aar er der sket Forandringer i Gadebilledet og endnu meget beskedent. Den Bebyggelse, der særligt falder i Øjnene og virker som en Befrielse, er det moderne Komplex, som har afløst *Hans og Jørgen Larsens* Stenhuggerplads i Griffenfeldtsgade. Men ogsaa enkelte andre Steder er de gamle hæslige Stenkolosser afløste af ny, smukkere og mere hensigtsmæssige Bebyggelser. Det gælder bl. a. Tømrernes Hus paa Hjørnet af Aaboulevard og Tømrergade, Bagernes Hus paa Aaboulevard og enkelte andre.

Sporvogne og Omnibusser.

Selv om Gaderne stadig er de samme, saa har Gadebilledet selvfølgelig forandret sig i Forhold til den tekniske Udvikling. Hvem tænker f. Eks. nu paa, at Ewaldsgade og Korsgade en Gang har været livlige Færdselsaarer!

Paa Grund af den tidlige Bebyggelse og den store Folketæthed fik Kvarteret ret hurtigt Sporvognsdrift. Den ældste Forbindelse til Byens Centrum var naturligvis med Hestesporvogne og Hesteomnibusser.

Den første Hestesporvogn herude var »Nørrebrolinien«, der

*) Personallhist. Tidsskrift 4 Række 11, S. 196. Dødsannonce i Adresseavisen 28. Novbr. 1812.

gik fra Nørrebros Remise og ind gennem Nørrebrogade og Gøthersgade til Kongens Nytorv, den oprettedes allerede 1867. I 1897 blev den elektrificeret med akkumulatordrevne Vogne, men det blev efter fem Aars Forløb opgivet, da det medførte en ulidelig Syrestank i Vognene. Men i de faa Aar, Driften foregik med Akkumulatører, naaede de selvfølgelig at faa deres Øgenavn: »Syrevogne«! Fra 1902 gik man over til Luftledninger.

»Blegdamsvejlinien«, der ogsaa var en Hestesporvogn fra 1873, kørte fra Trianglen til Trommesalen gennem Blegdamsvejen, og det første Aars Tid gennem Læssøesgade, Ryesgade, Skt. Hansgade, Sortedamsgade, Dosseringen, Baggensgade, Blaagaardsgade, men derefter ad Fælledvej og Blaagaardsgade, Aaboulevard, H. C. Ørstedesvej, Vodroffsvej. Denne Linie blev elektrificeret 1901. 1902 blev den ført til Enghaven i Stedet for til Byens Centrum og fik Nr. 3.

»Korsgadelinien« blev oprettet 1868 og gik fra Tivoli, først til den gamle Klampenborg Station ved Gyldenløvesgade, og senere (1869) videre ad Ewaldsgade og Korsgade til Parcelvejen, hvor den hade sin Endestation. Ved den almindelige Elektrificering af Sporvejene ved Aarhundredets Begyndelse blev den inddraget.

De frederiksbergske Sporveje anlagde 1899 deres »Hovedlinie« fra Godthaabsvej til Raadhuspladsen gennem Aaboulevard. Denne erstattedes ved Sammenslutningen i 1919 mellem de københavnske og frederiksbergske Sporveje med Linie 2, der fra 1924 flyttedes fra Aaboulevard til Rosenørns Allé.

Københavnernes Kælebarn, *Linie 8*, eller rettere en Linie paa en Del af dennes senere Rute, oprettedes 1901 fra Enghaven gennem Griffenfeldtsgade til Kapelvej. Ruten blev forandret 1933, men den har dog stadig paa sin Færd ad Aaboulevard bevaret en vis Tilknytning til Kvarteret.

»Københavns Omnibuskompagni« drev paa Nørrebro *De grønne Omnibusser*, oprettet 1896. De kørte fra Enghavevej gennem Griffenfeldtsgade ind ad Nørrebrogade til Christianshavns Torv.

»*De gule Omnibusser*«, oprettet af »Købmagergades Omnibusselskab« 1896, kørte fra Skt. Hans Torv ad Fælledvej og Nørrebrogade til Ved Stranden.

Nora Centralen.

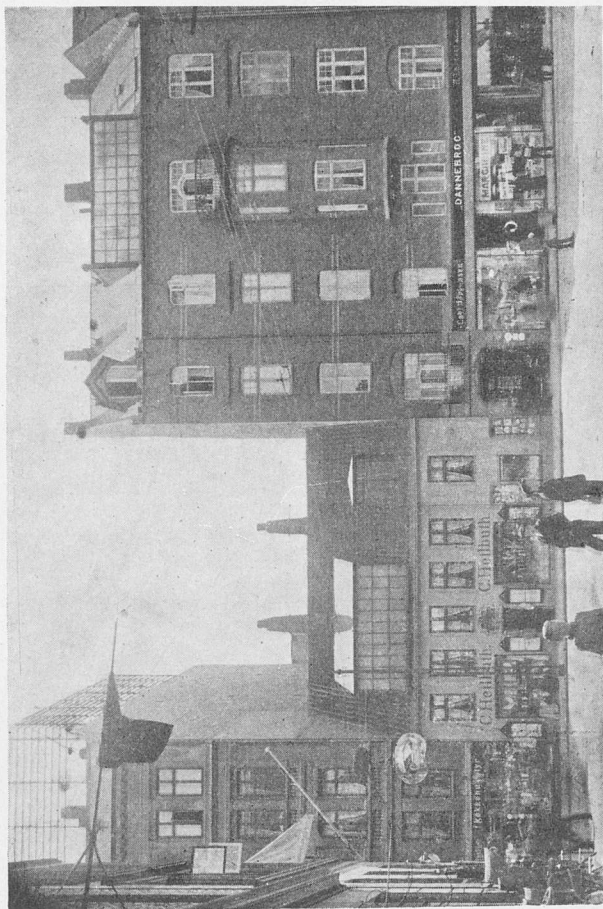
Telefonen kom ogsaa tidligt til Kvarteret.

1897 lejede »Københavns Telefon Selskab«, der var startet 1881 med 22 Abonnenter, en Lejlighed i Blaagaardsgade 2 A og oprettede her en Central, der fik Navnet »16,000«. Den skulde betjene Abonnenter paa det forreste Nørrebro. Den aabnede i April 1898 med 31 Abonnenter, hvoraf de fleste var Forretningsdrivende fra selve Blaagaardskvarteret. 1898 fik Selskabet Koncession paa Telefondrift paa Sjælland og forandrede samtidigt Navnet til »K. T. A. S.«.

I November 1903 blev Centralen, der allerede nu krævede betydelig mere Plads, flyttet til Naboejendommen Nr. 4. Samtidig med Flytningen og Udvidelsen blev en Del af Abonnenterne overflyttet fra mindre lokale Centraler, og den nye Central, der fik Navnet »Nørre Central«, kom til at dække Kvarteret mellem Søerne og Jagtvej. Men »Nørre« blev ofte forvekslet med »Fyrre«, saa Centralen blev meget hurtigt omdøbt til sit nuværende Navn »Nora«.

I Midten af Tyverne var en ny Udvidelse allerede stærkt paakrævet. Med dette for Øje købte K. T. A. S. Ejendommen Blaagaardsgade 6—8 og Baggesensgade 16. Nedrivningen begyndte i 1931. Grunden var gravet og støbt, da Pengekrisen satte ind og standsede Arbejdet, der først fortsattes 1934. Bygningen, der er opført af Arkitekt *Jens Ingvarsen*, stod nu færdig. Men Mangel paa Materiale hindrede Montering, saaledes at den nye Central først kunde tages i Brug Natten mellem 6. og 7. Marts 1938.

Det er en stor og smuk Bygning, som giver Anelse om, hvordan Kvarteret vil komme til at se ud, naar den planlagte Sanering en Gang med Tiden bliver gennemført. Der er her indrettet en stor moderne Central, der ikke alene uden Vanskeligheder kan betjene det nuværende Abonnentstal, men med Tanken paa nye Udvidelser staar her en hel Central med 10,000 Ledninger parat til Brug, naar det kræves. Foreløbig har den nye »Nora Central« ikke besat hele sit Ledningsnet. Den har i Øjeblikket 8,600 Abonnentsledninger med 11,600 Abonnenter, da en Del jo er Partsabonnenter.

Nørrebrogade 27 1914 med den sidste Rest af den gamle Kavalerbygning.
Paa Taget af den høje Ejendom tilvenstre ses »Nora Centralens« Ledningsstativ.

Selve Bygningen har kostet 524,000 Kr., men den samlede Sum for Centralbygningen med alle Installationer er oppe paa 2,9 Millioner Kr.

Rosen blusser!

Et offentligt Forlystelsesliv har aldrig rigtigt kunnet trives paa Blaagaards gamle Jorder. Det mislykkedes i sin Tid for Pettoletti, og Nørrebros Teater hade heller ikke Heldet med sig. Men der er ikke langt til Ravnsborggade, som jo ogsaa har sit Publikum fra Blaagaardskvarteret.

Men naar en Gang Nørrebros Biografteater skal udvides, maa man haabe, at det som hidtil vil være Kvarteret tro.*) Vi ser for os en stor moderne Bio rejse sig paa Tomterne efter nogle af de hæsligste Huse.

Med de senere Aars Forandringer i Forlystelseslivet er der naturligvis opstaaet et Par større Restaurationer med Dans og Varieté i Kvarteret. Her indtager Etablissementet »Prater« fra 1931 Førstepladsen. Men i de Lokaler, hvor Blaagaards gamle Apotek i mere end en Menneskealder tilberedte helbredende Præparater, har nu »Nørrebros Landsby« siden søgt at dulme Gæsternes Hverdagsfortrædeligheder. Og i den gamle Nora Central har »Den engelske Kro« skabt en speciel Stemning for et eksklusivt Publikum.

Men i »Danas Have« *blusser Rosen* i Dag som i vore Bedsteforældres Tid. Den har altid haft til Huse i Paraplyfabrikant Petersens gamle Ejendom, hvis Forretning forøvrigt er en af de ældste i Kvarteret.

*) Biografen laa først i 10 Aar paa Hjørnet af Kapelvej. Derefter, fra 1922 paa sin nuværende Adresse, Nørrebrogade 37.

Kapitel XIV.

FIGUREN »BLAAGAARDSPLADS« OG DENS SKABER

Engang var den klassiske Form i Billedhuggerkunsten et helt Folks, Ægypterne. Siden i en enkelt Mand, *Kai Nielsen*.

Den Ordning af Pladsen, som blev foretaget i 1902, viste sig kun at være midlertidig. I 1909 fremsattes i Borgerrepræsentationen nye Ønsker om at faa Pladsen omdannet og udsmykket saadan, at den kunde være til virkelig Pryd og Glæde for Kvarterets Beboere.

Men selv om der var forholdsvis Enighed om at honorere Kravet om et Aandehul i Blaagaards Stenørken, tog det dog rummelig Tid, før man kunde blive enige om selve Udsmykningen. 1910 forelaa den første Plan, som gik ud paa at opstille et Springvand, forestillende to Bryggerknægte, hver bærende paa en Øltønde, hvor Vandet fossede ud af Spundshullerne. Paa Kummens øverste Kant var anbragt et Relief forestillende Mænd og Kvinder i Rusens forskellige Stadier, end ikke en Mand, der kastede op, manglede.

Var dette Forslag fremkommet bare 10 Aar tidligere, var det sikkert blevet vedtaget uden Indsigelser, og vort i Forvejen stedmoderligt behandlede Blaagaardskvarter hade da været en Smagløshed rigere. Men heldigvis gik det ikke saadan. Repræsentanter for Folkets brede og jævne Lag hade faaet Sæde i Byens Raad og vilde nok have et Ord at sige ved Udsmykningen af et Kvarter, hvor specielt den jævne Befolkning var i Flertal.

En af Borgerrepræsentanterne, *Kornerup Koch*, udtalte under Debatten, at han i høj Grad fandt Springvandet malplaceret og

anbefalede at anbringe det udenfor et af de store Bryggerier, »maaske saa Ledelsen af disse kunde indse, at det kun var Daarlighed, de arbejdede for«.

Afdøde Undervisningsminister *Borgbjærg*, der den Gang ogsaa havde Sæde i Byens Raad, og som jo havde sin Valgkreds i Kvarteret, var ogsaa Modstander af den obskone Figur. I sit Indlæg udtalte han bl. a.: »... som sagt, stod det fra gammel Tid i en middelalderlig flamsk By, vilde jeg ikke tage Forargelse af det, men nu at rejse det midt i et Arbejderkvarter, paa Blaa-gaardsplads, i Hjertet af den Befolkning, der gennem en Menneskealder er gaaet i Spidsen for højere Kultur — Fremskridt o. s. v., forekommer det mig ikke tiltalende«.

Ved en senere Behandling var der ogsaa indkommet en Protestskrivelse fra københavnske Afholdsfolk. Enkelte Medlemmer af Borgerrepræsentationen fandt det noget anmassende af »disse Folk«. Hertil blev der fra anden Side hævdet, at naar der var over 200,000 Afholdsfolk, maatte de vel ogsaa have en Mening og baade i Tale og Skrift kæmpe for deres Synspunkter. — Iøvrigt var Frisen paa Vandkummen en utilsløret Forherligelse af Drikkeriet, saa der var vel god og fornuftig Grund til for Afholdsfolkene at protestere mod Opstillingen. Men ogsaa Brydningen i Tidens Kunstopfattelse lagde sit Lod i Vægtskaalen mod Springvandet. Disse Ting i Forening avlede den Modstand, som fik Forslaget til at falde. Sagen blev stillet i Bero til 1913.

I Mellemtiden blev der under Haanden ført Forhandlinger med Billedhuggeren *Kai Nielsen*. Resultatet af disse Forhandlinger blev, at Kai Nielsen udarbejdede et detaljeret Forslag, som han indsendte til Borgerrepræsentationen.

Dette Udkast var saa væsensforskelligt fra alt andet Skulpturarbejde paa vore offentlige Pladser, at det alene af den Grund affødte en lang Debat. Der næredes bl. a. Ængstelse for Skulpturerne, fordi de skulde opstilles saa nær Jorden. Man var bange for, at de skulde lide Overlast ved Stenkastning og Molestering paa anden Maade. At disse Kunstværker med Tiden skulde komme til at mangle baade Næse og Øren var et fremherskende Tema i Debatten. Men ved en indgaaende Drøftelse af Kai Nielsens Arbejdsmetode klarede man Spørgsmaalet. Men helt uden Grund har denne Ængstelse ikke været. Det har desværre vist sig, at enkelte af Figurerne har været udsat for Hærværk.

Men Repræsentanterne for den gammeldags Kunstopfattelse var ikke lette at overvinde. Hvor der var en Mulighed for at vælte Forslaget, blev der sat ind. Man forsøgte bl. a. at lave et stort Nummer ud af det haarde Gulv. Man mente, at det var uegnet for Børns Leg. En Kreds af Skolefolk blev spurgt. Men

Fiskerkonen.

da disse svarede, at netop saadan en Plads vilde være den ideelle og i høj Grad gavne Børnenes Leg, fik man efterhaanden fjernet alle Hindringer.

Kai Nielsens Udkast blev vedtaget med stor Majoritet i Byens Raad. Og Udgifterne, der var anslaaet til ca. 80,000 Kr., skulde tages fra »Det kunstneriske Fond«. Og i Aarene 1914—16 udførte saa Kai Nielsen i Forening med Arkitekt, Profes-

for *Ivar Bentsen* Arbejdet. Men først i 1918 stod Pladsen færdig, som vi kender den. — Vel nok det første Stykke funktionalistiske Kunst i vor By.

Selv om Valget af Kunstneren til dette Arbejde den Gang var et Eksperiment og fra mange Sider blev imødeset med stor Skepsis, har Tiden vist, at man var ualmindelig heldig i Valget.

Ivar Bentsen er gennem sin Afstamning fra Vallekilde præget af folkelig Kultur, som ogsaa fremgaar af det intuitive Samarbejde med Kai Nielsen, som Blaagaardsplads er Resultatet af.

Kai Nielsen kom i 1902 til København som Malersvend fra Svendborg. Det var hans faste Beslutning at ville være Kunstner. Han begyndte som Maler, men opgav det, og efter nogle haarde Arbejdsaar slog han igennem med Figuren »Nøgen«, der nu er opstillet paa Kunstmuseet. I den korte Tid, han levede, formaaede han at puste ny Aand i dansk Billedhuggerkunst. Af hele hans Produktion er »Venus med Æblet« (Enghaveparken) den mest yndefulde og »Figuren Blaagaardsplads«, som han yndede at kalde den, den ejendommeligste. »I ét Arbejde har han maaske i mere end i noget andet samlet al sin Bredde og Kraft. Det er hans Statue af Etatsraad *Mads Rasmussen* (Faaborg Museum) i overnaturlig Størrelse. Den er saa monumental, portrætlig og frodig dansk i hele sin Karakter, at vi maa betragte dette Arbejde i Granit som det bedste og betydeligste siden Bissens Dage«, skriver *Victor P. Christensen* i »Kunst og Kultur«. Men medens *Victor Christensen* kun bedømmer et enkelt Arbejde, forsøger *Preben Wilmann* med Held i sin Bog »Dansk Kunst« at give en samlet Vurdering af Kai Nielsens Indsats i Dansk Billedhuggerkunst: »Af kunstnerisk Sind og Format naaede Kai Nielsen langt ud over, hvad vi før eller senere har set. Under hans frodige livsvarme Hænder blev alle de anstrengte, nyromantiske og symbolistiske Stilhylstre æltet om til en sund og kærnefuld Naturalisme, hvori Ekspansionstidens Ophøjelse af den rene Natursansning omsættes i umiddelbar plastisk Form«.

Kai Nielsen var ikke alene en fremragende Kunstner, men ogsaa en hæderlig Arbejder, der hade Kærlighed til det Materiale, hvoraf han skabte sine Kunstværker. Han opdyrkede Granitten som Billedhuggermaterialet. »Hans første større Arbejde blev en mejselklingende Overture til en nyere og friere Arbejds-

dag for dansk Billedhuggerkunst«, skriver *Johannes Krag* i »Skønvirke«, 1918. Og hermed hentydes til Kai Niensens specielle Arbejdsmetode. Han arbejdede selv med Hammer og Mejsel paa Granitten, og ikke som de gamle Mestre, der kun formede deres Arbejde i Leret og saa overlod Resten til Svendene. Han gjorde ogsaa noget andet og hidtil ukendt: Han bearbejdede Stenen paa det Sted, hvor den skulde staa, naar den var færdig.

Da han i 1918 afleverede sin »Figur«, vakte den baade Begejstring og Forargelse. Hvordan Modtagelsen blev, faar man bedst et Indtryk af ved at høre de forskellige Kritikers Dom. Men forinden vil det være paa sin Plads at vide, hvad Kai Nielsen selv udtalte om sit Arbejde i det Forslag, han tilsendte Borgerrepræsentationen:

»Jeg har forsøgt at faa min Skulptur til at gaa ind i Pladsen som et naturligt arkitektonisk Led i Omgivelserne og som Motiv for Omordningen taget Hensyn til, at Blaagaardsplads ved sin Beliggenhed i et tæt bebygget og folkerigt Kvarter gennem Aarene naturligt er blevet en Plads for Folkemøder og Samlingssted og Legeplads for Børn. Med dette Hensyn til Stedets Tradition har jeg forsøgt i mit Udkast at fremstille en intim Midte, der med sin Forsænkning — i Læ af de tresidige Trærækker, og med en i Granit udført Brystning, samt Talerstol, eventuelt Musiktribune — vil kunde give Plads for Folkemøder og Friluftskoncerter og danne en værnende Ramme om Børns Leg og Dans. Alle Højderne paa Brystningsmuren og Talerstolen er gjort saa smaa, at Børnene uden Risiko kan færdes, hoppe eller falde ned derfra, og Materiale og Figurer behandlede saaledes, at Børnenes Gaaen og Kravlens derpaa vil give Arbejdet en Patina, der kun yderligere vil fremhæve disses Virkning og Værdi.

Det skulde blive en Plads for menneskeligt Liv og med Skulptur, der udtrykker menneskeligt Liv. I Talerstolens to Hovedgrupper har jeg tænkt udtrykt; i den ene Mandens Kamp, i den anden; Moderen med sine Børn og langs Brystningens Rækker; firkantede Smaagrupper, fremstillende forskellige Haandværk og Erhverv, med to-tre Figurer i hvert Firkant. Over bagved Figurerne paa Talerstolen og i de fire Hjørner skal snoede Smedejærnslygter med deres Lysdjavle eller Børn, der

vil staa silhuetagtigt op med Lysflammen bag dem, medvirke til ogsaa oppe til Vejrs at fremkalde Virkningen af Mylder.«

Saaledes var den oprindelige Plan. Den færdige Plads kom til at se lidt anderledes ud. Smedejernslygterne mangler og de opgivne Emner paa de store Sten ved Talerstolen erstattedes med legende Børn. Iøvrigt forestiller Figurerne, naar man fra Talerstolen gaar mod Blaagaardsgade og Turen rundt: Først en »Fiskerkone«, dernæst »Fyraften«, udtrykt ved, at Mand og Barn begge spiller Harmonika. Medens Fiskerkonen repræsenterer Handlen, har vi som tredje Figur Repræsentanten for selve Haandværket, »Fiskeren« med Baad og Fangst. Derefter følger »Smeden« i Færd med at forarbejde en Hestesko. Saa kommer »Snedkeren« og »Gartneren«, der vurderer sin Høst. Den næste Gruppe er en Brolægger og ved Siden af »Bageren« og længere fremme »Skræderen«, og i Hjørnet »Stenhuggeren«. Hermed har vi passeret den ene Langside, parallelt med Todesgade kommer saa »Bødkeren« og »Mureren«, »Skomageren« og »Slagteren«. Paa det sidste Stykke hen til Talerstenen har vi Gruppen »Midtag«, Manden der spiser. Den sidste Figur er »Grønthandlerkone«.

Kritikens Dom:

I »Tilskueren« skrev *Chr. Engelstoft*: »Se paa den gamle Kone, denne vidunderlige plastiske Figur, se paa hendes gnavne og dog saa elskværdige Ansigt, hendes stakkels syge, men saa forfærdelig grinagtige Mave. Her berettes ikke mere blot om Rædslen ved at ældes, men ogsaa om det harmoniske ved at blive gammel«. Og som en samlet Vurdering af hele Kompositionen: »Kai Nielsens Ærgerrighed er uden Grænser. Mere end nogen anden kæmper han for at skabe den store Kunst«.

Det var dog ikke udelukkende Lovord, der hørtes om Figuren. Mange Kunstkritikere har i høje Toner beklaget de stakkels Arbejdere, der var tvunget til at se paa disse rædselsfulde Figurer. Og som en fælles Generalnævner for denne Kritik kan følgende tages:

»Hele Arrangementet er tænkt som en Arbejdets Apoteose. Det er ganske ubegribeligt at Kai Nielsen ikke, saasart han hade den første Gruppe færdig i Ler saa, at den udtrykte det stik modsatte. Nedtrykthed, Tyngde, Underkastelse under det uundgaelige, udtrykker disse Skikkelser baade ved deres una-

turligt sammenbøjede og sammentrængte Holdning. Og ved deres Ansigtsudtryk, der vidner om Forkuelse og dump Haabløshed. Saa langt som muligt fra en Symbolisering, endsige en Forherligelse af den moderne Arbejderklasse, der netop er rank og har vældigt Albuerrum.«

I *Knud Bokkenheusers* lille Bog om Nørrebro kan man læse: »... maa det maaske være paa sin Plads at udtale en dyb og alvorlig Beklagelse af den Mishandling af al god Smag og kunstnerisk Fornuft, vor Tid har gjort sig skyldig i ved at lade Billedhuggeren Kai Nielsen »udsmykke« Blaagaardsplads. Et værre Rædselskabinet kan man ikke tænke sig med dets forvredne og forhuggede Figurer«.

Poul Henningsen har sin egen, men ikke urigtige Opfattelse af Figuren. I »Vor Tid«, 1918, skriver han: »Kai Niensens Figurer paa Blaagaards Plads tilfredsstillende i fuldt Maal den første Betingelse, der stilledes til dem, helt at indordne sig den Ramme, som Arkitekt Ivar Bentsen har skabt, men først nu, hvor de fire opragende Hjørnegrupper er opstillede, er der over Billedhuggerværket blevet noget af det frie enkeltvis voksende, som man har savnet.

Den almindelige Uvilje mod Blaagaards Plads er et interessant Fænomen for sig. Den er nemlig udsprunget af en glædelig vaagnende Forstaaelse af kulturelle Værdier. Arkitekterne har selv lært Folk om Træernes Skønhed, og saa sløjfes her flere Rækker, og Pladsen omdannes til Stenørken. Den vaagnende Forstaaelse viser sig fuldt saa vanskelig at arbejde med, som Uforstanden.

Det, der gør Blaagaards Plads saa god, er netop den konsekvente Pointering af det væsentlige. Sten er Sten. Pladsen var i Grundplanen udmærket før, over dens Firkant er Forsænkningen skabt, og til Erstatning for de tilsyneladende temmelig gasforgiftede Træer strømmer nu Himlens uforfalskede Lys ned over Børnene. Blaagaards Plads staar foreløbig som moderne Skulpturs og Arkitekturs eneste storslaede og gennemførte Resultat paa Byens Gader og Torve«.

En afsluttende Bemærkning.

Der hviler en egen Stemning over Blaagaards Plads. De fleste af vore Pladser og Torve er, naar man altsaa undtager dem,

hvertil der knytter sig en særlig Funktion, stilfulde og »pæne«. Man ser dem og glæder sig over denne eller hin Skulptur, men man »bor« der ikke saadan som paa Blaagaards Plads. Fra tidlig Morgen til ud paa Aftenen er her et levende myldrende Liv. Men det er ikke et Liv, der skabes af dem, som for et Øjeblik unddrager sig den hektiske Hverdag. Nej, Blaagaards Plads er ikke Skueret for Turister, men Beboernes Ejendom. Det er først og fremmest Børnene, som ejer den. En Vinterdag er Forsænkningen en eneste Labyrinth af staalblanke Glidebaner. Brystningerne er Barikader, der angribes med Snekulger, stormes, indtages, stormes igen og tabes. Om Foraaret begynder Pigerne at sjippe Tov, eller hinke Ruder, hvis ikke de finder sig en solvarmet Plet til Nipsenaalene. Drengene slaar Knald med Sejlgarnspisken og faar Toppen til kaadt at danse gennem Luften, medens andre i ivrige Smaagrupper udløser Hæmninger og Komplekser i lidenskabeligt Klinkespil, hvis de ikke udfolder deres Heroisme paa anden Maade. En yndet Leg ved Foraarstid at »vinde Land«. Man slaar en Kniv i den fugtige Jord og bliver den staaende, trækker man Streger, der markerer ens Erobring. Langs Blaagaardsgade gaar Handelen livligt fra Vognene. Og fra Bænkene ser Kvarterets gamle til, fordyber sig i Minder, eller maaske de ved at kikke op i de spinkle Løvkroner drømmer sig til en Skovtur.

Og ved Folkemøder er hele Pladsen som en sydende og boblende Gryde, næsten som Kai Nielsens Figurer, sprængende den Kube, de er presset ind i. En lyttende og opmærksom Skare omkring Talerstenen hist og her, i Yderkredsen, Smaagrupper, der ivrigt diskuterer en Passage i Talerens Foredrag, medens andre, unge og kaade med Troldglimtet i Øjet, kun er paa Vagt efter et Ord, som kan trække Munterheden frem og Kaskader af Latter med sig. Og endelig de gamle paa Bænkene, der heller ikke rigtigt følger med, men fortaber sig i Fortiden, vakt i deres Erindring ved et Ord fra Taleren.

En Overgang kunde man ved alle offentlige Møder, — lige gyldigt af hvad Art, religiøse eller politiske, moderate eller yderliggaaende, — se en lille Mandsperson i mørkt Tøj, stiv Hat og sort Slips staa i ophøjet Ensomhed med en dybblaa Fane smykket med gyldne Symboler. Han repræsenterede en Organisation for »Sandhed og Ret«, hvis eneste Medlem var ham selv.

Men det var hans Haab, at Menneskene en Gang vilde vaagne og erkende Sandheden. Og saa vilde de fylkes om hans Banner(!)

Men ingen har hverken Ærbødighed eller Respekt for Skulpturen. Et Sted staar en Mand og banker eftertænksomt sin Pibe ud i Hovedet paa Fiskeren, længere henne støtter en gammel Morlil sig til Smedens stærke Skulder, medens Skomageren maa være Hest, med Tømme om sin kraftige Hals, for et Par Smaadrenge. — Nej, ingen kølig Respekt eller anstændig Ærbødighed, men Livsvarme og Frodighed omgiver Kai Nielsens Skulptur. Pladsen og Beboerne er i Forening en livsbekræftende Frodighed.

En af de Opgaver, der venter paa en snarlig Løsning, er Saneringen af alle de gamle og hæslige Bygninger, der staar som en symbolsk Disharmoni til »Figuren«.

Først naar dette i sin Enkelthed geniale Kunstværk bliver indkredset af moderne og sunde Boliger, er Pladsen fuldendt. Og mon den saa ikke burde have Navn efter sin Skaber *Kai Nielsens Plads?*

LITERATURHENVISNING

Københavns Borgerrepræsentations Forhandlinger.
Historiske Meddelelser om København.

- Jeppe Aakjær: Drengaar og Knøsekaar (1929).
Blaagaards Mysterier. (1853).
Blaagaards Seminarium 1859—1934.
Knud Bokkenheuser: Nørrebro (1919).
Paul Borberg: Københavns Telefon 1881—1931.
L. Both: København (1865 og 73).
C. Brun: København.
Henrik Cavling: Efter Redaktionens Slutning.
Villads Christensen: København 1840—57. (1912).
C. A. Clemmesen: Anker Heegaards Fabrikker gennem 100
Aar.
J. Davidsen: Fra det gamle Kongens København.
Før og Nu (Zacharia Magasin).
Christian Gad: Et Storværk (Det kbh. Kirkefond) (1938).
Johan Johnsen: Mariakongregationen (1927).
» » Sakramentskirken (1942).
Johan Keller: Den Kellerske Aandssvageanstalt 1865—1915.
K. V. Koch: Stiftelsen Alderstrøst (1937).
Krack: Tidstavler (1930).
» Danmarks gamle Forretninger (1940).
Københavns Baptistmenighed 1839—1939.
Murernes Historie gennem 300 Aar (1925).
Bertel Butz Müller: Om Iscenesættelse (1930).
O. Nielsen: Københavns Diplomatarium.
» » Historie og Beskrivelse.
Rasmus Nyerup: Københavns Beskrivelse.
C. Nyrop: Ved Alderstrøsts 50 Aars Jubilæum (1912).
Ejler Nystrøm: Offentlige Forlystelser i Fr. d. VI.s Tid (1910).
M. Neindam: Frikirke og Sekter.
P. Olsen og S. Hansen: Baptisternes Historie (1896).
Opvarter- og Tjenerforeningen gennem 50 Aar (1916).
Pontoppidan: Origines Hafnienses (1760).

- K. L. Rahbeck: Erindringer.
H. U. Ramsing: Københavns Historie og Topografi.
C. V. Rolsted: Gl. Bakkehus 1855—1905.
Rosenkær: Fra det underjordiske København.
Knud V. Rosenstad: Karen Kjærs Skole (1918).
M. Rubin: 1807—14 (1892).
A. Sørensen: Sønderofficersforeningen »Ørnen« 1883—1908.
Fr. Thomassen: Om og fra Blaagaards Seminarium (1898).
Fr. Thomassen: Sct. Johannes Kirke i København (1911).
J. P. Trap: København og Frederiksberg (1906).

PERSONREGISTER

Side

De Personer i nedenstaaende Register, hvis Navn efterfølges af en *, har haft speciel Tilknytning til Blaagaardskvarteret.

Aagren, J. A.* Malersvend	109
Aakjær, Jeppe.* dansk Digter (1886—1930)	64
Aaerstrup, A.* Grosserer (d. 1880)	107
Aller, Carl* Udgiver af Ill. Familie Journal. (1845—1926)	69—72
Andersen, Christen.* Landinspektør	65
Anna Sofie (Reventlov) Fr. IVs 2. Dronning (1693—1743)	17
Balle, Nicolai Edinger.* Sjællands Biskop. (1744—1816)	30
Banke, Jørgen.* Skolemand, Bibliotekskonsulent (1877—	63—64
Baumgarten, Hans Henrik.* Mekaniker og Maskinbygger. (1800—75)	45, 50
Beck, Vilhelm. Præst. Indremissions Formand (1829—1901)	99
Bekker, Johan.* Slagtermester. (1861—1938)	106
Bentsen, Ivar.* Arkitekt, Professor (1876—	121—125
Berg, Christen Poulsen.* Venstre Politiker. (1829—91)	64
Bing, Gerda.* (Søstrenes Minde) (1878—	106
Bjørnson, Bjørnstjerne. norsk Digter. (1832—1910)	44
Bokkenheuser, Knud.* Dansk Forfatter. (1869—1936)	125
Borgbjærg, F. J.* Politiker, Minister. (1866—1936)	118
Brandes, L. I. Overlæge, Etatsraad. (1821—94)	105
Bræstrup, Chr. Jacob Cosmus. Politidirektør. (1789—1870)	100
Burmeister, C. C. Maskinbygger. (1828—98)	45
Bærentzen, C. W.* Bogtrykker, Bladudgiver. (1862—1919)	65
Boegh, Alfred I.* Grosserer	108
Camradt, Johan Ludvig.* Blomstermaler. (1779—1849)	50
Carl, Prins.* Fr. IV.s Broder. (d. 1729)	14—17, 36, 61
Cavling, Henrik.* Redaktør. (1858—1933)	64
Caroline Amalie.* Chr. VIII.s Dronning. (1796—1881)	62
Carolina Mathilde. Chr. VII.s Dronning. (1751—75)	19
Christian IV.* dansk Konge. (1577—1648)	13, 30, 58, 73
Christian VI.* dansk Konge. (1699—1746)	18, 30
Christian VII.* dansk Konge. (1749—1808)	19—21, 49
Clausen, Svend, dansk Forfatter (1893—	93
Colding, Ludv. Aug.* Vandinspektør (1815—88)	59

	Side
Dam, Axel.* Dr. phil. Retsstatspolitiker. (1868—1936)	65
Dennebecq.* Marionetteaterdirektør	38
Drachmann, Holger.* dansk Digter. (1845—1908)	64
Ehlers, Edv. Lauritz. Borgmester i København, Konferensraad. (1863—1937)	57
Engelstoft, Chr. dansk Digter. (1876—	124
Euch, Johannes, katolsk Biskop. (1834—1922)	84
Exner, Johan Julius. Maler. (1825—1910)	44
Faber, Johan. Dansk Digter. (1810—1877)	44
Feilberg, P. D.* Arkivar	74
Femmer, Nicolai. Skolemand. (1818—88)	65
Floor, C.* Professor. (1792—1875)	62
Fog, Bruun Juul. Biskop. (1819—96)	79
Frederik III. dansk Konge (1609—70)	13, 34
» IV. » » (1671—1730)	14, 17
» VI. » » (1768—1839)	35, 41, 82
» VII. » » (1808—63)	74, 98
Fuglsang-Damgaard, Th. Sjællands Biskop. (1890—	80
Gabel, Christoffer.* Statholder. (1617—73)	13, 14
Gerner, William. Revyskuespiller. (1862—99)	36
Gammelgaard, Hjalmar.* Højskoleforstander. (1880—	64
Gandrup, Carl.* dansk Digter. (1880—1936)	64
Geisler, C. A.* Malermester (1798—1885)	98
Gille, Heinrich.* cand. mag. Skoleforstander. (1878—	69
Glarbo, Chr. Erik.* Professor i Teologi. (1875—1920)	65
Gogol, Nikolai, Vasiljevitsj. russisk Digter. (1809—1856)	93
Greve, Christen Rasmussen.* Grosserer	103
Gross, Vilhelm. dansk Forfatter. (1885—	93
Grubbe, Marie.* (1640—1718)	14
Günther, A. V.* Murermester	85
Grøn, M. E.* Grosserer. (d. 1872)	111
Gyldenløve, Ulrik Frederik.* Generalfeltmarskalk, Statholder. (1638—1704)	14
Hammerich, Fr.* Professor i Teologi. (1809—77)	62
Hansen, Emil Chr.* Professor, Gærfysiolog. (1842—1909)	64
Hansen, Henning. Arkitekt. 1880—	68
Hauch. Overhofmarskalk, Fysiker. (1755—1838)	31
Henningsen, Poul. Arkitekt, Forfatter. (1894—	125
Hjorth, C. F.* Naalemagermester, Justitsraad (d. 1865)	104
Heegaard, Mathias Anker.* Isenkræmmer, Fabrikant. (d. 1837)	41
» Steffen, Peter Anker.* Fabrikant (1815—93)	41—45, 74
» H. C. Skomagermester. (1850—1927)	100
Helveg, Ludvig.* Dr. phil. og teol. Kirkehistoriker. (1818—83)	74
Holck, Frederik, Vilhelm, Conrad.* Greve (1745—1800)	20—21, 49
» Hans. Kgl. Agent. Filantrop. Grundlægger af Vejviseren. (1726—83)	60
Holm, Peder Thygesen.* Politiker. (1848—98)	95

	Side
Holmblad, Jacob. Farver. (1736—1806)	28—29
» Laurits.* Farver og Sæbefabrikør. (1770—1827)	28—29
Holstein, Christian Frederik. Overhofmarskalk. (1678—1747)	16
Høegh-Guldberg, Ove. Statsmand. (1731—1808)	30
» » * Frederik. Pædagog, Forfatter. (1771—1858)	30
Ibsen, Henrik. norsk Digter. (1828—1906)	44
Jensen, Frederik. Skuespiller. Teaterdirektør. (1868—1934)	36
Jensen, Torkild.* Skoledirektør. (1888—	64
Jensenius, Herluf.* Tegner. (1888—	64
Johannesen, Holger.* Tapetserermester, Oldemand. (1877—	106
Johansen, Hans Peter.* Murersvend	101
Jønson, N. Chr.* Bagermester, Oldemand	105
Jørgensen, Valdemar. Seminarieforstander. (1888—	65
Kalckberner, Johan Paul.* Klædefabrikør	23—28
Keller, Johan.* Pædagog, Professor. (1838—84)	69
Kierulf, H. D. T.* Skoleinspektør	67
Kjær, Karen.* Pædagog	66—67
Klint, Kaare.* Kirkearkitekt. (1888—	80
Krack, Th. Kaptain. Stadskonduktor. (1830—1908)	60
Krag, Johannes. Maler, Billedhugger. (1870—	122—23
Kramp, J. Lassenius.* Snedkermester, Krigsraad. (1808—76)	98
Krock, Heinrich.* Hofmaler. (1672—1738)	16
Krogsgaard, Peter Kristian.* Aftenbladets Grundlægger. (1846—1904) ..	64
Købner, Julius.* Baptistmissionær	85—87
Longfors, Evald, dansk Forfatter (1904—	93
Lorentz, L. V.* Fysiker. (1829—91)	65
Lorentzen, Chr.* Bagermester	105
Ludwigs, Chr.* Lyriker, Biskop over Aalborg Stift. (1877—1930)	65, 76
Løbner, Emilie.* Institutbestyrerinde	66
Mannicke, Peter.* Højskoleforstander. (1889—	64
Marie. Prinsesse.* Prins Valdemars Gemalinde. (1865—1909)	83
Martensen, H. L. Biskop. (1808—84)	75
Melby, Anton. Forfatter, Teaterdirektør. (1861—1929)	36
Monrad, D. G.* Biskop, Konsejlpræsident. (1811—87)	62
Munk, Andreas. norsk Digter. (1811—84)	44
Munck, Peter Iversen. Præst. (d. 1654)	74
Müller, Bertel Budtz. dansk Forfatter. (1890—	93
Münter, Fr. Chr. Biskop. (1761—1830)	31
Müller, Sophus.* Præst	101
Møller, C. Rogert.* Arkitekt. (1844—1918)	80
Neindam, Carl.* Hofhotelejer. (1858—1930)	110
Neuvel, Anton.* katolsk Præst. (1842—1924)	82—85
Nielsen, Alfred, Malermester. Forstander f. Spiritistisk Mission. (1874—	89
Nielsen, Kai.* Billedhugger. (1882—1924)	119—25, 27
Nielsen, Slagelse, Peter. Præst. (d. 1644)	74
Nielsen Sæbye, Peter. Præst. (d. 1629)	74
Nyrop, Martin.* Arkitekt. (1849—1929)	76, 112

	Side
Olsen, O.* Tjener	110
Olufsen, Bengt. Præst ved Kirken udenfor Nørreport til 1658	74
Oncken, Johan Gerhard. Europæisk Baptistfører. (1800—84)	86
Ostenfeld, Harald. Biskop. (1864—1934)	78
Peter, Zar af Rusland. (1672—1725)	16
Pedersen, P. J.* Skolemand, Minister, Borgmester i København. (1870—	64
Petersen, Emilie*	105
Petersen, Josef. Forfatter, Maler. (1881—	93
Pettoletti, Filippo.* Artist, Teaterentreprenør. (1783—1845)	36, 40
Peymann, H. E. General. (1737—1823)	32
Plessen, Carl Adolf v.* Overkammerherre m. m. (1678—1758)	17—19
Poulsen, Emil. kgl. Skuespiller. (1842—1911)	44
Poulsen, Iver. Borgmester i København. (ca. 1640)	74
Price, Johan Adolf. Mimiker. (1805—90)	38
Rafn, O. M. Præst.* (1776—1862)	74
Rahbeck, Knud Lyne.* dansk Digter, Professor i Æstetik. (1760—1830)	19—20
Rasmussen, Rasmine.*	105
Rasmussen, Thor. Sognepræst i Hvidovre til 1627	73
Resen, H. P. Biskop. (1561—1638)	73
Reventlov, J. L. Greve, Statsmand. (1751—1801)	30
Rimestad, Chr. V. Skolemand, Politiker. (1816—79)	42
Rørdam, Th. Skat. Biskop. (1832—1909)	65
Schandorph, Sophus.* dansk Digter. (1838—1901)	64
Schaufuss, A.* (1865—	111
Schimmelmänn.* Greve, Mæcen, Politiker. (1747—1831)	26, 30
Schouw, J. F. Botaniker, Politiker. (1789—1852)	50
Schlichter.* Frue. (Kirkens Korshær) (1886—1934)	92
Schrøder, Otto.* Præst	78
Sophie Hedvig, Prinsesse.* Fr. IV.s Søster. (1677—1735)	15—18, 36, 61
Starcke, N. C.* Filosof, Professor. (1858—1926)	65
Stauning, Th. Statsminister. (1873—1942)	93
Steffensen, Johs.* Malermester, Oldermænd. (1880—	110
Stephens, G.* Sprogmand, Professor. (1813—95)	62, 64—65
Storck, H. B.* Arkitekt, Professor. (1839—1922)	76
Støvlet-Kathrine.* (f. Benthagen) Chr. VII.s Mæresse. (1745—1805)	20, 21, 49
Svelmøe-Thomsen.* Præst. (d. 1938)	80—82
Sørensen, Enevold.* Politiker, Minister. (1850—1920)	64
Sørensen, Th.* Arkitekt. (d. 1864)	62, 74, 98
Tang, J. T. A.* Seminarieførstander. (1828—1904)	61—65
Thaulow, Fritz. norsk Kunstmaler. (1847—1906)	44
Thorup, Ole.* Kancelliraad. (d. 1883)	106
Tidemand, Adolf. norsk Maler. (1814—76)	44
Toller, Ernst. tysk Digter. (1893—1939)	93
Trier, Hermann.* Pædagog, Politiker. (1845—1925)	65
Tutein, Peter.* Købmand, Fabrikør. (1726—97)	21—23
Ulrichsen, J.* Drejermester. (d. 1870)	50, 74, 104
Welhaven, Johan. norsk Digter. (1807—73)	44

	Side
Westergaard, Harald. Nationaløkonom, Professor. (1853—1936)	76, 78
Wilian, F. J. Brændevinsbrænder. (d. 1889)	78, 111
Willehad. Martyr, Helgen (730—89)	84—85
Wilmann, Preben, Kunstkritiker, Redaktør. (1902—	122
Winkel-Horn, Fr.* Literaturhistoriker. (1845—98)	64
Wivel, Carl Chr.* Restauratør, Kammerraad. (1844—1922)	110
Woel, Cai M. dansk Digter. (1895—	64
Wroblevski, M. A. C.* Institutbestyrerinde	66
» Otto B.* Boghandler. (1827—1907)	46—51
Zinck, O. H.* Syngemester. (1776—1832)	30
Øberg, J. A.* Urmagermester. (1817—85)	98

Bogen udkommer med Støtte af nedennævnte Personer, Forretninger og Institutioner.

Belysningsarbejdernes Fagforening, Wesselsgade.
Fru Gerda Ring (Stiftelsen Søstrenes Minde).
Ingeniør Harald C. Borregaard.
Bagernes Fagforening.
Bibliotekskonsulent Jørgen Banke.
C. W. Bærentzens Bogtrykkeri.
Johan Bekkers Kødudsalg, Blaagaardsgade 7 (Johan Johansen).
Forretningsfører Mikkel Christensen.
Urmager M. Christensen, Blaagaardsgade 51 (Grl. 1893),
fhv. Bibliotekar Julius Clausen.
Poul Claussen, Griffenfeld Apotek.
De sidste Dages Hellige (Mormonerne).
Regnar Esbak, Nørrebro Apotek.
Sygekassen Fremad, Blaagaardsgade 16 A.
III. Familie Journal.
Orsf. O. Frederiksen.
Biskop H. Fuglsang-Damgaard.
Pastor Poul Garde
Dansk Gartnerforbund.
Pastor S. M. Ø. Gundtoft.
Haandværkerforeningen (Allerstrøst Stiftelse).
Artillerimester A. W. Hansen.
Konditor Armand Hansen, Blaagaardsgade 16 A (Grl. 1892).
Frode Hansen, Javabrænderiet, Nørrebrogade 3.
Sekretær Svend A., Holbæk.
Forretningsfører Alfred Hansen, Malernes Sygekasse.
Bagermester Georg Jensen (Wilans Stiftelse).
Skoledirektør Thorkild Jensen.
Pastor Storm Jensen.
Fuldmægtig Viktor Jensen.
Tegneren Herluf Jenssenius.
Tapetsermester, Oldemand Holger Johannesen.
Frk. V. Kampler (Blaagaards Bygningsmaterialer).
Det københavnske Kirkefond.
Kirkens Korshær.

Skoleinspektør H. D. T. Kierulf.
Korkskærernes og Sortererskerens Forbund.
Restauratør I. Kruse (Danas Have).
Maduro Vinhandel, Dosseringen 4, P. J. Langes Eftf. (Grl.
Nørrebrogade 1861).
Kjøbenhavns Maskinistskole.
Murersvendeforeningens Stiftelse.
Malermester Alf. A. Nielsen (Spiritistisk Mission).
Pastor Johs. Nørregaard (Baptistmenigheden).
Tandlæge Axel Petersen, Nørrebrogade 41.
Knud M. Petersen, Lædervareforretningen, Nørrebrogade 21.
Generalmajor H. U. Ramsing.
Snedkermester Rud. Rasmussen, Nørrebrogade 45.
Sadolin og Holmblad.
Restauratør Strandberg (Den engelske Kro), Blaagaardsgade 4.
Borgmester Arne Sundbo.
Kordegner P. A. Sørensen.
A. Schaufuss (Tjenerstiftelsen).
Trælagerarbejdernes Fagforening.
Skrædermester P. Welner, Blaagaardsgade 35 (Grl. 1934).
Fabrikant Gregers Winkel.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
»Blaagaard«. Digt af Evald Longfors	7
Forord	9
<i>I. Del. Det historiske Blaagaard.</i>	
Kapitel I. Den ældste Bebyggelse	13
Kapitel II. Storhedstiden	15
Den plessiske Hauge	18
I borgerligt Eje	19
Kongsgaard paany	20
Kapitel III. Merkantilismen	22
Klædemanufacturet	23
Farveplantager	28
Kapitel IV. Danmarks første Skolelærerseminarium	30
Kapitel V. Ned ad Bakke	34
De røde Fjer	34
Teatret paa Nørrebro	35
Kapitel VI. Den moderne Industri	41
Kapitel VII. Blaagaardsminder fra Tredverne	46
<i>II. Del. Det levende Blaagaard.</i>	
Kapitel VIII. Byggeskandalen	53
Kapitel IX. Det kulturelle Liv	61
Det andet Seminarium	61
Aftenbladet	65
Lærerindeseminariet	65
Karen Kjærs Skole	66
Katolsk Centralskole	67
Kjøbenhavns Maskinistskole	67
Den Kellerske Anstalt	69
Et Æventyr i Staal og Papir	69
Kapitel X. Kirker og religiøse Samfund	73

	Side
Kapitel XI. Det sociale Arbejde	90
Arbejdernes Teater	93
Kapitel XII. De gamles Hjem (Stiftelserne)	97
Kapitel XIII. Frem til vor Tid	112
Kapitel XIV. Figuren Blaagaards Plads	119
En afsluttende Bemærkning	125
Literaturhenviſning	129
Personregister	131
Prænumerantliste	136
Indholdsfortegnelse	138